

Jannecke Wiers-Jensen

Over bekken etter vann?

Hvorfor studere i utlandet når det finnes lignende tilbud i Norge

NIFU skriftserie nr. 26/2003

NIFU – Norsk institutt for studier
av forskning og utdanning
Hegdehaugsveien 31
0352 Oslo

ISSN 0808-4572

Forord

Denne rapporten presenterer resultater fra en undersøkelse om norske studenter i utlandet, gjennomført høsten 2002 og våren 2003. Undersøkelsen omfatter studenter i fire fagkategorier; sykepleie, økonomiske fag, teknologiske fag og samfunnsfag/ utviklingsstudier, fordelt på fem studieland; Australia, Danmark, Frankrike, Storbritannia og USA. 857 studenter har besvart et spørreskjema, i tillegg er det foretatt dybdeintervjuer med 18 studenter i Australia og Frankrike. Undersøkelsen er utført på oppdrag fra Utdannings- og forskningsdepartementet (UFD).

Vi takker Lånekassens budsjett- og utredningsgruppe, Pål Rød spesielt, for god assistanse i forbindelse med utvalgstreking og utsending. Videre takker vi ANSAs kontaktpersoner Aina Haugland og Mette Solnørdal for koordinering av intervjuer i Australia og Frankrike. Vi retter også en stor takk til alle de studenter som har tatt seg tid til å fylle ut spørreskjema og stille opp på intervju.

Rapporten er skrevet av Jannecke Wiers-Jenssen. Liv Anne Støren og Tine Sophie Prøitz har bidratt med kommentarer.

Oslo, oktober 2003

Petter Aasen
Direktør

Liv Anne Støren
Forskningsleder

Innhold

Tabelloversikt	8
Figuroversikt	10
Sammendrag	11
1 Innledning og bakgrunn.....	15
1.1 Hovedspørsmål.....	15
Rapportens struktur	16
1.2 Norske tradisjoner for utenlandsstudier	16
1.3 Utenlandsstudenter i tall.....	17
Vekst i antall studenter	17
Utvikling i hvilke fagområder og land studentene har valgt.....	19
1.4 Norsk studenteksport en global kontekst	25
1.5 Tidligere forskning om utenlandsstudenter.....	25
NIFUs undersøkelser om utenlandsstudenter.....	26
1.6 Rammebetingelser	28
Støtteordninger i Lånekassen.....	28
1.7 Studielandene i undersøkelsen.....	30
Storbritannia	30
USA	30
Australia	31
Danmark	32
Frankrike	32
2 Datamateriale og metode	33
2.1 Utvalgskilde, utvalg av fag og studieland	33
2.2 Utsending, svarprosent og korleksjon for skjevheter.....	35
2.3 Spørreskjema og kontrollgrupper.....	37
2.4 Kvalitative intervjuer.....	37
2.5 Styrker og svakheter ved undersøkelsesopplegg og data	38
2.6 Presentasjon av resultater i rapporten.....	38
3 Bakgrunnsinformasjon om studentene i undersøkelsen.....	39
3.1 Demografiske kjennetegn.....	39
Kjønn, alder og geografisk bakgrunn.....	39
Sosial bakgrunn.....	39
3.2 Utenlandserfaring i familien.....	41
3.3 Karakterer fra videregående skole	43
3.4 Nåværende studium.....	44
Studienivå og –erfaring	44

	Fordeling på fag og studieland	44
3.5	Er utdanningene parallelle med tilbud i Norge?	45
4	Valg av studier i utlandet	47
4.1	Begrunnelser for å reise ut	48
	”Lyst” versus ”tvang”	51
	Er studier i Norge et alternativ?	51
	Variasjoner mellom fag og land	52
	Variasjoner etter kjønn og sosial bakgrunn	53
	Betydningen av tilrettelagte opplegg	53
	2002/2003-undersøkelsen sammenlignet med 1998/1999-undersøkelsen	54
4.2	Valg av studieland	55
4.3	Valg av utdanningsinstitusjon.....	57
4.4	Bruk av informasjonskanaler.....	59
4.5	Oppsummerende diskusjon om valg av studier i utlandet	61
	Betydningen av informasjon og tilrettelegging	62
	Økonomi som underliggende faktor	63
5	Vurdering av lærestedet.....	64
5.1	Helhetsinntrykk av lærestedet.....	64
5.2	Samlet vurdering av lærestedet, sammenlignet med studenter i Norge	67
5.3	Tilfredshet med undervisnings- og rammekvalitet	68
5.4	Mulige årsaker til variasjoner i tilfredshet	69
	Tilfredshet med lærestedet blant studenter i Paris og Toulouse	70
	Tilfredshet med lærestedet blant sykepleierstudenter i Adelaide	72
5.5	Oppfatninger om utdanningsinstitusjonenes renommé	73
5.6	Avsluttende kommentar om tilfredshet med lærestedet	74
6	Studieinnsats og faglig mestring	75
6.1	Tid brukt på studier.....	75
	Tidsbruk i forhold til forventinger	76
	Tidsbruk i forhold til studenter i Norge	76
6.2	Tidsbruk og prestasjoner i forhold til medstudenter	77
6.3	Oppsummering om tidsbruk og prestasjoner	81
7	Faglig og utenomfaglig utbytte	83
7.1	Faglig utbytte i forhold til studier i Norge	83
7.2	Forventing om arbeidsgiveres syn på utdanning fra utlandet.....	84
7.3	Utenomfaglige fordeler ved å studere i utlandet.....	87
	Personlig vekst og nye perspektiver	88
7.4	Ulemper ved å studere i utlandet	91
7.5	Utenlandsstudenten - mellom turist og migrant	92
	Tilpasning	93
	Sosialt nettverk	94

7.6	Framtidig arbeidsland	96
7.7	Samlet vurdering av studieoppholdet	97
7.8	Merutbytte av utenlandsstudier	98
8	Avslutning	99
	Hvorfor velger noen å studere i utlandet når det finnes parallelle utdanningstilbud i Norge?	99
	Hvilke faktorer ligger til grunn for valg av studieland og lærested?	100
	Hvordan vurderer studentene det faglige og utenomfaglige utbyttet av utenlandsstudiene?	101
	Er det forskjeller mellom studenter på ulike fag og i ulike land?	102
	Over bekken etter vann?	102
	Hva nytt forteller undersøkelsen – og hva trengs det mer informasjon om?	102
	Litteratur.....	104
	Vedlegg 1: Tabeller og figurer.....	109
	Vedlegg 2: Spørreskjema	117

Tabelloversikt

Tabell 1.1	Antall utenlandsstudenter på ulike fag 2001/02 og 1995/96 og prosentvis endring i perioden.	20
Tabell 1.2	Studieland for norske utenlandsstudenter i høyere utdanning 2001/02 og 1995/96. Antall studenter og endring mellom tidspunktene.	23
Tabell 2.1	Utvalg og svar fordelt på land	36
Tabell 3.1	Andel av utenlandsstudentenes foreldre som har universitets- eller høgskoleutdanning etter fagområde. Prosent.	39
Tabell 3.2	Andel foreldre som har høgskole- eller universitetsutdanning blant studenter i Norge. Prosent.	41
Tabell 3.3	Type aktiviteter utført under tidligere sammenhengende utenlandsopphold. Prosent. N=413.....	43
Tabell 3.4	Karaktersnitt fra videregående opplæring i Norge. Vertikal prosentuering	44
Tabell 3.5	Studenter fordelt på fag og land – uvektede tall.....	45
Tabell 3.6	Studenter fordelt på fag og land – vektete tall.....	45
Tabell 3.7	Studentenes vurderinger av i hvilken grad utdanningene samsvarer med utdanningstilbud i Norge. Prosent.	46
Tabell 4.1	Studentenes begrunnelser for å studere i utlandet. Andel som oppgir at ulike årsaker hadde ”avgjørende” eller ”nokså stor” betydning. Prosent....	49
Tabell 4.2	Viktigste årsak til å studere i utlandet. Prosent	50
Tabell 4.3	Begrunnelser for valg av studieland. Andel som oppgir at ulike forhold hadde ”avgjørende” eller ”nokså stor” betydning. Prosent	56
Tabell 4.4	Begrunnelser for valg av utdanningsinstitusjon etter studieland. Andel som oppgir at ulike forhold hadde ”avgjørende” eller ”nokså stor” betydning. Prosent.	58
Tabell 4.5	Kilder benyttet for å finne informasjon om utdanning i utlandet etter studieland. Prosent. (Det var mulig å oppgi flere alternativer)	60
Tabell 5.1	Samlet vurdering av lærestedet blant norske studenter i utlandet og Norge. Prosentandel som er svært fornøyd og litt fornøyd.	68
Tabell 5.2	Tilfredshet med ulike forhold ved lærestedet. Prosentandel som er fornøyd i ulike land.	69
Tabell 5.3	Studenters vurdering av sitt læresteds prestisje i forhold til andre læresteder. Andel som mener eget lærested er helt i toppsjiktet. Prosent. ..	74
Tabell 6.1	Antall timer brukt til studierelaterte aktiviteter per uke blant studenter på ulike fag. Prosent.	75
Tabell 6.2	Årsaker til at studentene bruker mer tid på studiene enn vertslandets studenter. Prosent. N=323	78
Tabell 7.1	Fordeler med utenlandsstudier. Horisontal prosentfordeling og gjennomsnittsskåre 0-3 (0 = ingen betydning, 3 = stor betydning).	87
Tabell 7.2	Ulemper med utenlandsstudier. Horisontal prosentfordeling og gjennomsnittsskåre 0-3 (0 = ingen betydning, 3 = stor betydning).	91
Tabell 7.3	Andel norske utenlandsstudenter som omgås studenter med ulik nasjonalitet på fritiden minst en gang per uke etter studieland.	94

Tabell 7.4	Planer for hvor man vil arbeide etter endt utdanning. Vertikal prosentuering.	96
Tabell 7.5	Samlet vurdering av studieoppholdet i utlandet. N= 849.	97

Vedleggstabeller

Vedleggstabell 1	Populasjon, utvalg, trekksannsynlighet og vekting	109
Vedleggstabell 2	Andel av utenlandsstudentenes foreldre som har universitets- eller høgskoleutdanning etter studieland. Prosent.	110
Vedleggstabell 3	Andel familiemedlemmer som har bodd utenlands mer enn tre måneder. Prosent.	110
Vedleggstabell 4	Studentenes begrunnelser for å studere i utlandet. Andel som oppgir at ulike årsaker hadde ”avgjørende” eller ”nokså stor” betydning etter studieland. Prosent	111
Vedleggstabell 5	Begrunnelser for valg av utdanningsinstitusjon. Andel som oppgir at ulike forhold har ”avgjørende” eller ”nokså stor” betydning etter fagfelt. Prosent.....	112
Vedleggstabell 6	Tilfredshet med ulike forhold ved lærestedet. Prosentandel som er fornøyd i på ulik fag.	113
Vedleggstabell 7	Antall timer brukt til studierelaterte aktiviteter per uke blant studenter i ulike land. Prosent.	113

Figuroversikt

Figur 1.1	Antall søkere til gradsstudier i utlandet 1958-59 - 2002-03.....	18
Figur 1.2	Veksten i antall utenlandsstudenter (gradsstudenter)- og innenlandsstudenter 1986-2001.....	19
Figur 1.3	Studieregion for norske gradsstudenter 1960/1961 – 2000/2001. Absolutte tall.	21
Figur 1.4	Studieregion for norske studenter 1960/1961 – 2000/2001. Relative andeler.	21
Figur 1.5	Antall norske gradsstudenter i Australia, Storbritannia, USA, Danmark og Frankrike 1992/1993 – 2002/2003.	24
Figur 3.1	Andel studenter som har familie som har vært bosatt i utlandet mer enn 3 måneder. Prosent.	42
Figur 5.1	Samlet vurdering av lærestedet i ulike studieland. Prosent.....	64
Figur 5.2	Vurdering av lærestedet i forhold til forventninger. Prosent.	65
Figur 5.3	Vurdering av lærestedet i forhold til et ideelt lærested for høyere utdanning. Prosent	66
Figur 5.4	Sannsynlighet for å anbefale lærestedet. Prosent.	67
Figur 6.1	Tidsbruk i forhold til forventninger blant studenter i ulike land. Prosent...	76
Figur 6.2	Oppfatning om tidsbruk i forhold til vertslandets studenter. Prosent	77
Figur 6.3	Egenvurderte prestasjoner i forhold til medstudenter. Prosent	79
Figur 6.4	Utenlandsstudenters vurdering av seg selv i forhold til sine medstudenter. Prosent	80
Figur 7.1	Egen vurdering av faglig utbytte av å studere i utlandet framfor i Norge blant studenter i ulike land. Prosent.	84
Figur 7.2	Forventning om norske arbeidsgivers syn på at man har tatt utdanning i utlandet blant studenter i ulike land. Prosent	85
Figur 7.3	Tid brukt på tilpasning til ulike forhold. Prosent.	93
Figur 7.4	Hypighet i omgang med vertslandets studenter blant studenter i ulike land. Prosent	95

Vedleggsfigurer

Vedleggsfigur 1	Tidsbruk i forhold til forventninger blant studenter på ulike fag. Prosent.....	114
Vedleggsfigur 2	Egen vurdering av faglig utbytte av å studere i utlandet framfor i Norge blant studenter på ulike fag.	114
Vedleggsfigur 3	Forventning om norske arbeidsgivers syn på at man har tatt utdanning i utlandet blant studenter på ulike fag.	115

Sammendrag

Rapporten bygger på en spørreskjemaundersøkelse blant norske studenter i utlandet, gjennomført høsten 2002 og våren 2003. Undersøkelsen inkluderer fire faggrupper: sykepleie, økonomi, samfunnsfag/utviklingsstudier og teknologi (hovedsakelig tilsvarende sivilingeniørutdanning) og fem studieland: Australia, Storbritannia, USA, Danmark og Frankrike. I tillegg presenterer rapporten en del bakgrunnsinformasjon om norske studenter i utlandet, med vekt på historikk om hva og hvor norske utenlandsstudenter har studert.

Utviklingen i student tall

Andelen nordmenn som studerte i utlandet var langt høyere på 1950-tallet enn i dag, men *antallet* har steget betydelig. På 1990-tallet var veksten særlig sterk. I studieåret 2002/2003 er det om lag 15 000 gradsstudenter og 6000 delstudenter i utlandet. Det har skjedd betydelige endringer i hvilke land studentene reiser til. I 1960 studerte to av tre gradsstudenter i europeiske land utenom Norden og Storbritannia. I dag reiser færre en hver sjettede gradsstudent til disse delene av Europa. Nordiske og engelskspråklige land har blitt mer populære destinasjoner. Rundt 1990 var det USA som mottok flest norske utenlandsstudenter, men antallet norske studenter i USA har senere sunket betraktelig. Studentstrømmen har de senere år snudd i retning Australia og østeuropeiske land som tilbyr engelskspråklige programmer. Storbritannias posisjon er fremdeles sterk, selv om Australia har overtatt som det land om mottar flest norske studenter i dag. Norske utenlandsstudenter er spredd på mange fagområder. Flest studenter finner vi i dag på merkantile fag, medisin, teknologi, kunstfag og journalistikk/mediefag. Av disse fagområdene er det journalistikk/mediefag og medisin som har hatt sterkest vekst de siste årene, mens teknologiske fag relativt sett har hatt en nedgang.

Familiebakgrunnen til studentene i undersøkelsen

Studentenes sosiale bakgrunn varierer med fag og studieland. Høyest andel med høyt utdannede foreldre finner vi blant dem som studerer samfunnsfag/utviklingsstudier og blant dem som studerer i Frankrike. Lavest andel finner vi blant sykepleierstudentene og blant dem som studerer i Australia. Samlet sett synes studentene i denne undersøkelsen å ha ganske lik sosial bakgrunn som de som studerer tilsvarende fag i Norge. Studentstrømmen til Australia har trolig bidratt til at utenlandsstudentene er mindre skjevt sosialt rekruttert enn tidligere. Mer enn halvparten av studentene har noen i nærmeste familie som har bodd i utlandet (mor, far eller søsken). Dette indikerer at utenlandsstudier kan være en familietradisjon. Halvparten av studentene har selv hatt et utenlandsopphold av minst tre måneders varighet før de påbegynte sin nåværende utdanning.

Valg av utenlandsstudier, studieland og lærested

Studentenes begrunnelser for å studere i utlandet er preget av det vi betegner som *lystmotiver* – det vil si at de er tiltrukket av *mulighetene* ved å studere i utlandet: muligheter for å studere i et internasjonalt miljø, forbedre muligheter for en internasjonal

karriere, lære språk og kultur og så videre. Lystmotivene er knyttet til både personlig utvikling og karriere.

I kontrast til lystmotiver står det vi har kalt *tvangsmotiver*, som først og fremst dreier seg om dårlige muligheter til å få ønsket studieplass i Norge. Dette kan arte seg på to måter: enten ved at det er vanskelig å komme inn (kapasitetsproblemer), eller ved at tilsvarende tilbud ikke finnes i Norge. Blant studentene på de fagområdene som inngår i denne undersøkelsen, oppfattes mangel på ekvivalente tilbud som et større problem enn kapasitetsproblemer. Totalt en tredel oppgir at "Studiet finnes ikke i Norge" hadde nokså stor eller avgjørende betydning for at de valgte å studere i utlandet. Andelene er høyere blant dem som studerer samfunnsfag/utviklingsstudier og teknologi enn andre. For noen av sykepleierstudentene er kapasitetsproblemer en medvirkende årsak til å reise ut, men det er viktig å understreke at også disse opplever å være drevet av lystmotiver. Majoriteten av studentene hevder at de ville foretrukket å studere i utlandet, selv om de hadde fått tilbud om tilsvarende studieplass i Norge. At lystmotiver er langt mer framtrødende enn tvangsmotiver, må dels ses i sammenheng med hvilke utdanningsgrupper som inngår i undersøkelsen. En tidligere NIFU-undersøkelse (Wiers-Jenssen 1999) viser at tvangsmotiver, i form av at det er vanskelig å komme inn på studiet i Norge, har stor betydning for grupper som medisin, psykologi og fysioterapi. Hadde vi hatt med disse utdanningsgruppene, eller andre fagområder med kapasitets- eller tilbudsbegrensninger i Norge, kunne resultatene vært annerledes.

Valg av studieland begrunnes oftest med språklige hensyn og at man ønsker å gå på en bestemt utdanningsinstitusjon. Anbefalinger fra familie og venner synes også å ha øvd betydelig innflytelse. Begrunnelsene for valg av land varierer naturlig nok med hvilket land man studerer i. Faktorer som behagelig klima og lavere kostnadsnivå, har hatt vesentlig større betydning for dem som studerer i Australia enn for andre.

Valg av utdanningsinstitusjon begrunnes oftest med lærestedets renommé, informasjonstilgjengelighet og markedsføring. Blant studentene i Australia og Frankrike, oppgir halvparten av studentene at enkel søknadsprosess hadde stor betydning for deres valg. Dette må sees i sammenheng med at noen institusjoner i disse landene tilbyr ulike former for "pakkeløsninger" og tilrettelagte opplegg, der søknaden gjerne sendes via et kontor i Oslo.

Informasjonskilder: Internett, venner, ANSA og informasjonskontor/stedlig representant for utdanning i utlandet er mest benyttede kanaler for å skaffe seg informasjon om utdanning i utlandet. Utdanningsmesse, informasjonsmøter og Lånekassen er det også en betydelig andel som har benyttet seg av, mens få har benyttet seg av rådgivere i videregående opplæring og studieveiledere fra norske utdanningsinstitusjoner.

Kjønnsforskjeller i begrunnelser for valg: Det er relativt små forskjeller mellom kvinnelige og mannlige studenter i begrunnelsene for å reise ut, i valg av land, lærested og bruk av

informasjonskanaler. De mannlige studentene legger noe mer vekt på kvalitetsbetraktninger og råd fra familie, og mindre vekt på tilfeldigheter enn de kvinnelige studentene. Noe flere kvinner enn menn velger utenlandsstudier fordi de har kjæreste eller familie i utlandet.

Sosiale forskjeller i begrunnelser for valg: Studenter med høyt utdannede foreldre begrunner sine valg i større grad med lærestedets kvalitet, og at lærestedet gir et tilbud som ikke finnes andre steder, sett i forhold til studenter som ikke har høyt utdannede foreldre. De støtter seg også i større grad på informasjon og anbefalinger fra familie og venner, mens studentene uten høyt utdannede foreldre i større grad bruker informasjonskontor/representant for utenlandsk lærested i Norge som informasjonskilde.

Tilfredshet med lærested

Studentene gir totalt sett en positiv helhetsvurdering av sitt lærested. Hele 85 prosent er fornøyd med lærestedet. Flere opplever lærestedet som bedre enn forventet enn som dårligere, og tre av fire vil anbefale lærestedet til andre. Det avtegner seg mønstre av variasjoner i tilfredshet mellom studieland og fagområder. De som studerer i Storbritannia og USA er jevnt over mer fornøyde med lærestedene sine enn andre, mens de som studerer i Frankrike er noe mindre fornøyde. De som studerer samfunnsfag/ utviklingsstudier tenderer til å være noe mer tilfredse enn andre, noe som dels kan ha sammenheng med at majoriteten av disse studerer i Storbritannia, der studenter på de fleste fag er fornøyd. Sykepleiere er klart mindre tilfredse enn andre studenter, og det er sykepleierstudentene i Australia som trekker snittet ned for denne gruppen.

Studieinnsats og faglige prestasjoner

Studentene bruker jevnt over mer tid til studierelaterte aktiviteter per uke enn studenter i Norge på tilsvarende fag. De er også av den oppfatning at de bruker mer tid enn vertslandets studenter. Årsaken til høy tidsbruk oppgis oftere å være høy motivasjon enn språkproblemer, uvante undervisningsformer eller dårlige forkunnskaper. Den høye studieinnsatsen synes å gi resultater: to av tre studenter mener at deres faglige prestasjoner er bedre enn medstudenters.

Utbytte av utenlandsstudier

Studentene oppfatter at det faglig sett er en fordel å ta utdanning i utlandet, og har forventninger om at framtidige arbeidsgivere også vil vurdere utenlandsstudier som positivt. Studentene er imidlertid vel så opptatt av det utenomfaglige som det faglige utbyttet ved utenlandsoppholdet, så som forbedrede språkkunnskaper, personlig vekst og økt mulighet for en internasjonal karriere. Ulempene ved å studere i utlandet er nedtonet i forhold til fordelene, men en del studenter savner kontakt med familie og venner i Norge, og noen mener også det kan være et problem at arbeidsgivere mangler kjennskap til utdanningen.

Den samlede vurderingen av utenlandsoppholdet er svært positiv. At mange trives godt med å bo i utlandet, understrekes ved at en høy andel ønsker å arbeide i utlandet etter at de har avsluttet studiet. Om lag halvparten tror de kommer til å jobbe i utlandet de første årene etter avsluttet utdanning, men sju av ti tror de vil være tilbake i Norge ti år etter at de er ferdige med å studere.

1 Innledning og bakgrunn

I dette innledningskapitlet presenteres undersøkelsens hovedspørsmål, og en del bakgrunnsinformasjon som bidrar til å sette undersøkelsens problemstillinger inn i en kontekst. Sentralt i dette er en dokumentasjon av utviklingen i antall utenlandsstudenter, og hvordan studentene har fordelt seg på fag og land. I tillegg belyses rammebetingelser for norsk studenteksport og tidligere forskning om studenter i utlandet.

1.1 Hovedspørsmål

Antall norske studenter i utlandet er doblet de siste ti årene. Det kan være grunn til å stille spørsmål om hvorfor dette skjer når vi har et relativt godt utbygd utdanningssystem her hjemme. Noen stiller også spørsmål om kvaliteten ved utenlandske læresteder. Er den like god som i Norge? Eller er den kanskje mye bedre? Og hva får egentlig studentene igjen for å studere i utlandet? Dette er komplekse spørsmål, som det ikke er lett å gi enkle og entydige svar på. I denne rapporten skal vi se på hva utenlandsstudentene selv mener om noen av disse temaene.

Utgangspunktet for undersøkelsen er et oppdrag for Utdannings- og forskningsdepartementet (UFD). Departementet ønsket først og fremst svar på spørsmålet *Hvorfor velger noen å studere utenlands, når det finnes parallelle utdanningstilbud i Norge?* Bakgrunnen for hvorfor studenter reiser ut er derfor viet sentral plass i rapporten. Temaet vil bli belyst først og fremst gjennom studentenes egne begrunnelser, men også gjennom de strukturelle føringer som ligger til grunn for studentenes valg.

Et tilgrensende og til dels overlappende tema, er hvilke faktorer som ligger til grunn for valg av studieland og lærested. De senere år har det skjedd en markert endring i studentstrømmen fra Norge. Relativt sett velger færre Vest-Europa og USA som studieland, mens langt flere velger Øst-Europa og Australia. Dette kan dels forklares med at ulike land har ulike rekrutteringsstrategier, og at rammebetingelser i form av kostnadsnivå og endringer i støttepolitikken i praksis går i favør av enkelte land. Det er likevel viktig å finne ut hva studentene selv mener er årsakene til at de velger å studere på bestemte steder, og hvordan de innhenter informasjon om de ulike studietilbudene i utlandet.

Et tredje hovedtema er hvordan studentene vurderer utbyttet av utenlandsoppholdet. Hvordan vurderer de lærestedet og undervisningen? Hvilken betydning tillegger de utenomfaglige aspekter ved å studere i utlandet? I tillegg til å måle studentenes tilfredshet på ulike indikatorer, vil vi fokusere nærmere på noen forhold som kan tenkes å påvirke trivsel og utbytte. Eksempler på dette er grad av integrasjon og studieinnsats.

Vi stiller også spørsmål om i hvilken grad det er forskjeller mellom ulike grupper av studenter, med vekt på forskjeller mellom studenter på ulike fag og i ulike studieland. Et

spesielt aktuelt tema er om de som velger Australia som studieland skiller seg fra andre norske utenlandsstudenter. Australia er et relativt nytt studieland for norske studenter, og det var svært få australiastudenter med i studien av utenlandsstudenter som NIFU gjennomførte i 1998/1999. Det foreligger derfor lite systematisk kunnskap om hvem disse studentene er, hvorfor de velger Australia og hvordan de oppfatter kvaliteten på lærestedet og utbyttet av utenlandsoppholdet. Kort oppsummert stilles følgende hovedspørsmål:

- Hvorfor velger noen å studere i utlandet, når det finnes parallelle utdanningstilbud i Norge?
- Hvilke faktorer ligger til grunn for valg av studieland og lærested?
- Hvordan vurderer studentene det faglige og utenomfaglige utbyttet av utenlandsstudiene?
- Avtegner det seg mønstre i forskjeller mellom studenter på ulike fag og i ulike land?

Spørsmålene vil bli besvart gjennom analyse av resultater fra en spørreskjemaundersøkelse blant utenlandsstudenter, supplert med kvalitative intervjuer. I tillegg vil rapporten presentere en del bakgrunnsinformasjon om norske studenter i utlandet, med vekt på historikk om hva og hvor norske utenlandsstudenter har studert.

Rapportens struktur

Innledningskapitlet setter studier i utlandet inn i en kontekst, og beskriver utviklingen i antall norske studenter i utlandet siden slutten av 1950-tallet, og endringer i hva og hvor disse har studert. Kapittel to gir en oversikt over datamateriale og metode, mens kapittel tre skisserer bakgrunnen til studentene i undersøkelsen; kjønn, alder, sosial bakgrunn, studieerfaring osv. Kapittel fire behandler spørsmålet om hvorfor noen velger å ta utdanning i utlandet, og hvilke forhold som ligger til grunn for valg av studieland og lærested. Kapittel fem dreier seg om studentenes vurdering av sine læresteder, mens kapittel seks ser på faglig mestring og studieinnsats. Kapittel sju omhandler studentenes syn på faglig og utenomfaglig utbytte, mens kapittel 8 inneholder en kort oppsummerende diskusjon. De fleste kapitlene oppsummerer hovedresultatene i siste avsnitt.

1.2 Norske tradisjoner for utenlandsstudier

Nordmenn har lange tradisjoner for å studere i utlandet. Alt i middelalderen studerte nordmenn ved ulike læresteder i Europa. Tyske universiteter var blant de mest populære, men etter hvert seilte universitetet i København opp som det lærestedet som tiltrakk seg flest norske studenter (Bie 1974; 16). Før Norge fikk sitt første universitet i 1811, var utenlandsopphold en forutsetning for å kunne studere. Men også etter etableringen av Universitetet i Oslo fortsatte noen å velge utdanning i utlandet, blant annet fordi fagtilbudet her hjemme var begrenset. Først etter andre verdenskrig kunne Norge tilby høyere utdanning innenfor de fleste sentrale fagområder. Men i etterkrigsårene skjedde det likevel en sterk vekst i antall studenter som reiste ut. Dette hadde sammenheng med at antall studieplasser i Norge var lavere enn behovet på fagområder som merkantile fag, ingeniørfag, medisin,

tannmedisin og arkitektur. På 1950-tallet befant så mye som 30 prosent av den norske studentmassen seg utenlands (Bie 1974; 4), men for enkelte utdanningsgrupper har andelen utenlandsstudenter tidvis vært betydelig høyere. Eksempelvis ble om lag halvparten av norske leger utdannet i utlandet på begynnelsen av 1970-tallet (Brandt 1986; tabell 3.9). Utenlandsstudentene utgjør i dag ikke stor *andel* av den totale norske studentmassen som for 30 år siden, men *antallet* har steget betydelig. Fra midten av 1990-tallet har det skjedd en relativt sterk vekst. Denne veksten, kombinert med store endringer i hvilke land studentene velger, har bidratt til økt oppmerksomhet om utenlandsstudier, og revitalisert en debatt om så vel økonomiske som kvalitetsmessige aspekter ved utdanning i utlandet.

1.3 Utenlandsstudenter i tall

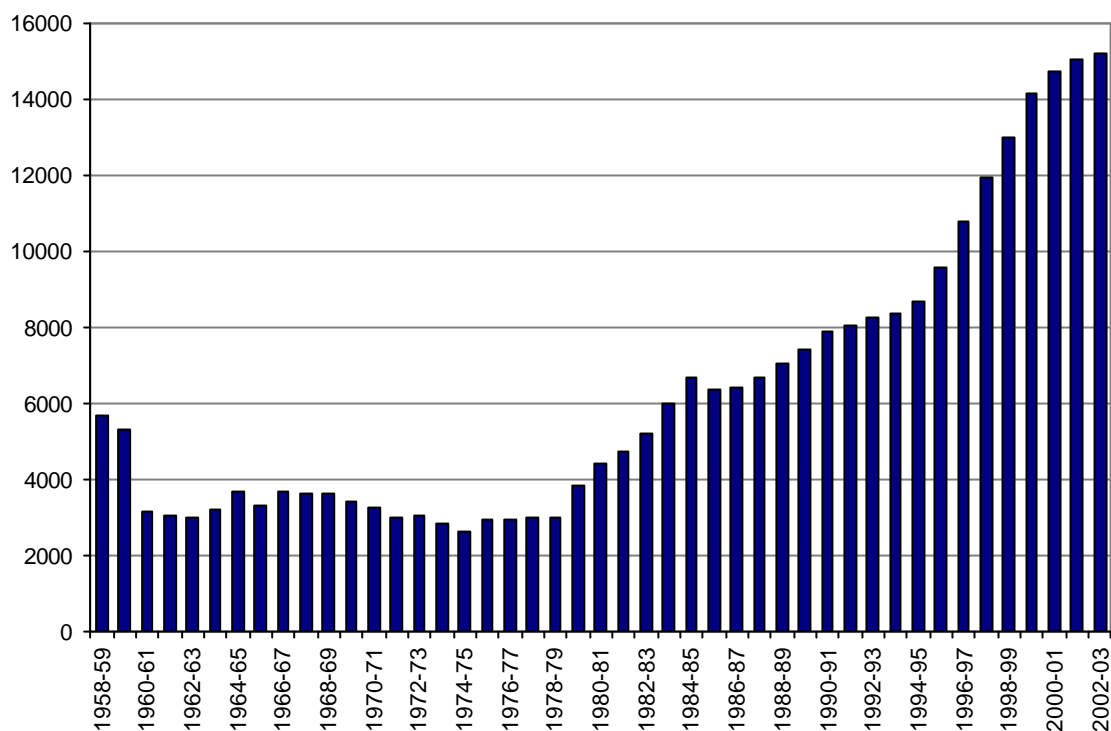
Lånekassen har ført statistikk over norske studenter i utlandet siden 1958, og det foreligger derfor relativt god kunnskap om utviklingen i antall utenlandsstudenter, og hva og hvor de har studert. Lånekassens statistikk har imidlertid noen begrensinger: For det første inneholder den kun informasjon om de som har søkt Lånekassen om økonomisk støtte. Det er imidlertid rimelig å anta at de aller fleste som studerer i utlandet mottar lån og/eller stipend, slik at denne begrensingen ikke har stor betydning for oversikten over antall studenter. For det andre omfatter statistikken inntil nylig ikke utvekslings- og programstudenter, det vil si de som tar *deler* av en grad ved utenlandske læresteder¹. Den langsiktige statistikken inneholder det Lånekassen kaller gradsstudenter, det vil si de som *ikke* er på utvekslingsprogram eller annet korttidsopphold. Statistikken inneholder også personer som har søkt men fått avslag, men disse utgjør en svært liten del av totaltallet. Til tross for begrensingene, er Lånekassens statistikk den beste kilden til oversikt over utenlandsstudenter. Basert på Lånekassens tall vil vi nå presentere trender i antall studenter og fordeling på studieland og fagfelt.

Vekst i antall studenter

Figur 1.1 viser utviklingen i antall gradsstudenter².

¹ Disse har vært registrert som studerende ved norske læresteder.

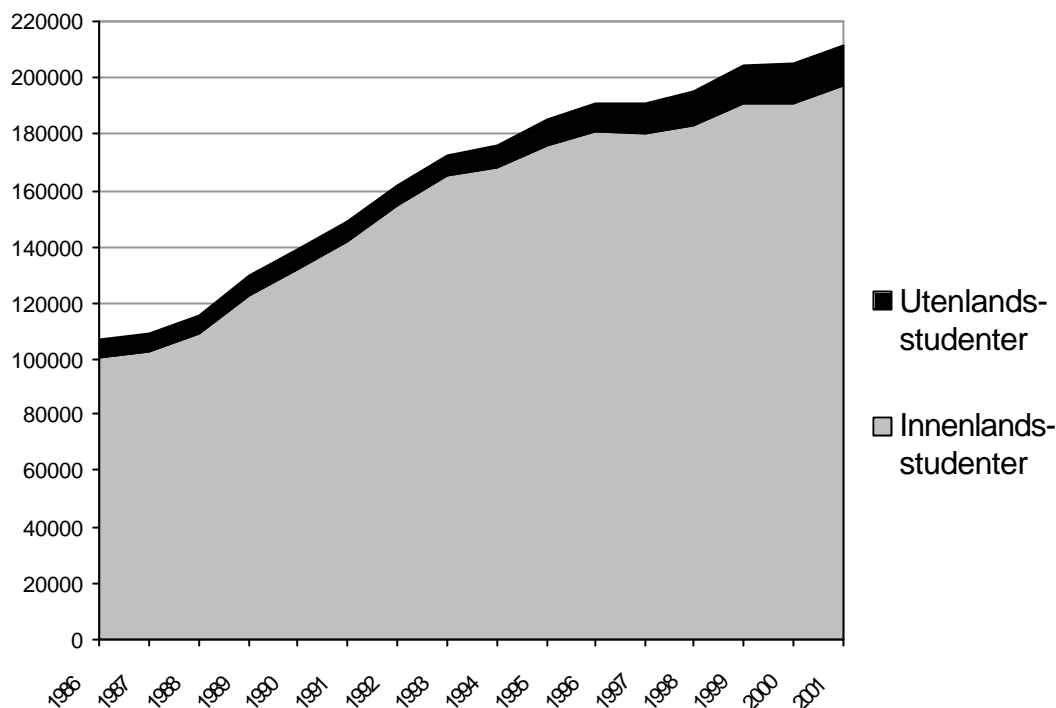
² Tallgrunnet inneholder også dem som har fått avslag på søknad, men det dreier seg kun om en relativt liten andel (under 3 prosent)

Figur 1.1 Antall søkere til gradsstudier i utlandet 1958-59 - 2002-03.

Kilde: Lånecassen

Vi ser at antall utenlandsstudenter har vært stigende siden midt på 1970-tallet, og særlig sterk på 1990-tallet. Antall studenter innenlands har imidlertid også steget sterkt i samme periode, slik at andelen utenlandsstudenter av den totale norske studentmassen har holdt seg mellom fem og sju prosent. Figur 1.2 viser utviklingen i antall norske studenter, både i inn- og utland i perioden 1986-2001. Veksten har vært høy i begge grupper, men høyest blant utenlandsstudentene. Antall innenlandsstudenter økte med 95 prosent, mens antall utenlandsstudenter økte med 140 prosent.

Figur 1.2 Veksten i antall utenlandsstudenter (gradsstudenter)- og innenlandsstudenter 1986-2001.

Kilde: SSB

I studieåret 2002/2003 befant ca 15 000 gradsstudenter seg i utlandet med støtte fra Lånekassen. Legger vi til de drøyt 6 000 som tar deler av utdanningen i utlandet, summerer antallet nordmenn som studerer i utlandet seg opp til over 20 000. Dette innebærer at utenlandsstudentene i dag utgjør mellom ca 7 og 10 prosent av den totale studentmassen, avhengig av om man regner med delstudentene eller ikke.

Utvikling i hvilke fagområder og land studentene har valgt

Hvilke fag og studieland som har vært mest vanlige å studere i utlandet, har endret seg betydelig over tid. I årene etter krigen var det særlig merkantile fag, ingeniørfag og profesjonsfag som medisin, tannmedisin og arkitektur som var populære å studere i utlandet. Senere har helsefag som fysioterapi og sykepleie også fått stor oppslutning. I dag utgjør også kunst- og mediefag betydelige andeler av utenlandsstudentene, men merkantile fag, medisin og teknologiske fag (inkludert sivilingeniørutdanninger) er fremdeles de største faggruppene. På grunn av endringer i Lånekassens grupperinger av fag, er det vanskelig å gi en fullgod framstilling av utviklingen over lengre perioder. Tabell 1.1. viser derfor kun to tidspunkter, 2001/02 og 1995/96³. I løpet av disse seks årene har antall utenlandsstudenter økt med nesten 60 prosent. Merkantile fag og medisin har hatt sterkest vekst i *antall* studenter i perioden, en økning på mer enn tusen studenter på hvert fag. Blant

³ Det foreligger tall også fra 2002/2003, men ettersom noen fagkategorier er endret i den nyeste statistikken, har vi valgt å bruke tallene for studieåret 2001/2002.

de som har hatt sterkest *relativ* vekst er journalistikk/mediefag, som har hatt en tredobling. Antall studenter på psykologi er nesten firedoblet. Realfag, dans/opera og sosionomutdanning er blant de fag der antall studenter er redusert. Store fagområder som teknologi og samfunnsfag har hatt en beskjeden vekst, som relativt sett innebærer en nedgang.

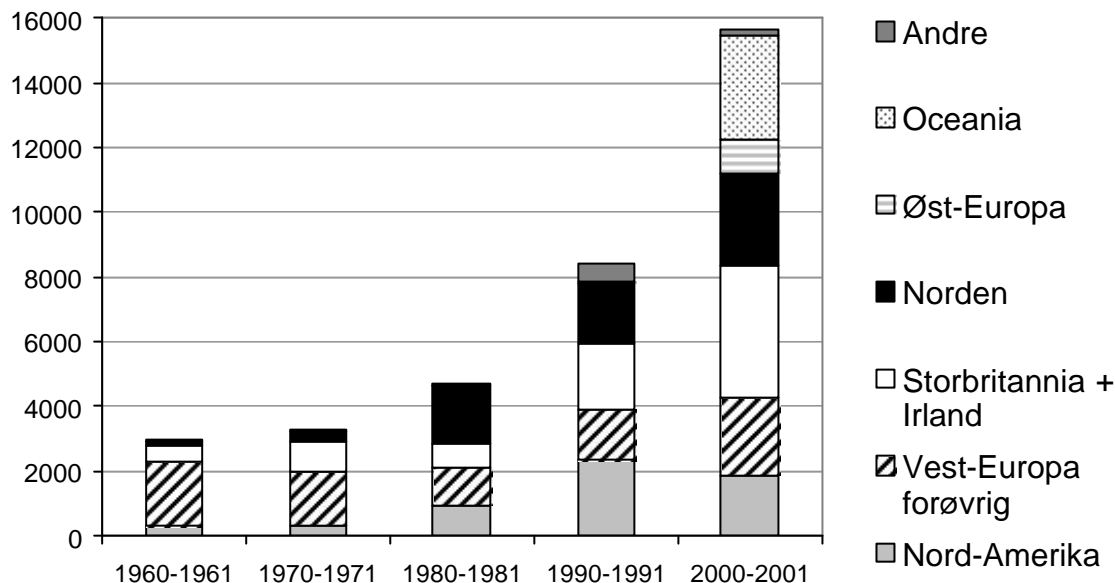
Tabell 1.1 Antall utenlandsstudenter på ulike fag 2001/02 og 1995/96 og prosentvis endring i perioden.

Fagområde	Antall studenter 2001/02	Antall studenter 1995/96	Endring i antall fra 1995/96 til 2001/02	Endring i prosent fra 1995/96 til 2001/02
Merkantile fag	2 793	1 529	1 264	83
Medisin	1 843	783	1 060	135
Teknologi	1 603	1 410	193	14
Kunstfag	1 303	853	450	53
Journalistikk/mediefag	1 090	364	726	199
Samfunnsfag	723	682	41	6
Fysioterapi	683	538	145	27
Psykologi	595	125	470	376
Hotellfag	579	369	210	57
Sykepleie	579	442	137	31
Humanistfag	375	293	82	28
Veterinær	305	186	119	64
Musikk	269	122	147	120
MBA	243	92	151	164
Kiropraktikk	227	80	147	184
Forsker	226	178	48	27
Samfunnsøkonomi	148	90	58	64
Arkitekt	140	86	54	63
Realfag	131	138	-7	-5
Teater	110	93	17	18
Annen lærer	96	97	-1	-1
Dans/opera	93	124	-31	-25
Jus	88	13	75	577
Farmasi	67	49	18	37
Foto/film	66	19	47	247
Jordbruk	63	39	24	62
Allmennlærer	51	51	0	0
Odontologi	46	48	-2	-4
Andre terapifag	43	16	27	169
Sosionomi	32	122	-90	-74
Teologi	30	39	-9	-23
Tolk	24	11	13	118
Ernæring	21	27	-6	-22
Helsefag	21	26	-5	-19
Fiskeri	19	0	19	0
Bibliotekar	11	12	-1	-8
Uspesifisert	81	163	-82	-50
Sum	14 817	9 309	5 508	59

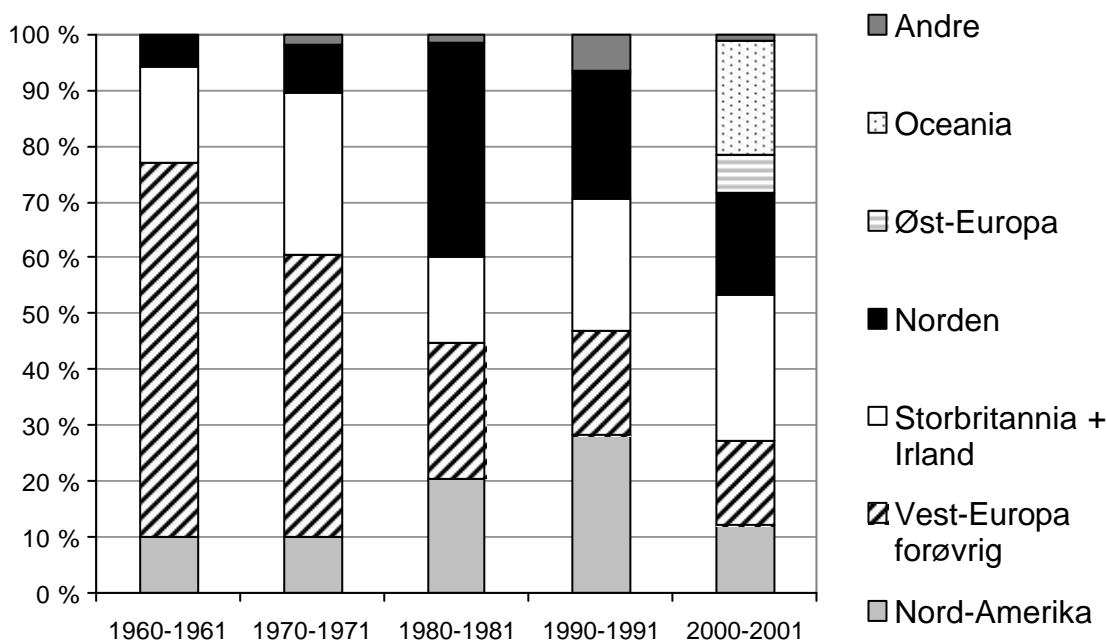
Kilde: Lånekassen

Også når det gjelder studieland, har det skjedd betydelige endringer. Figur 1.3 og 1.4 viser henholdsvis den absolutte og den relative utviklingen i hvilke regioner norske gradsstudenter har reist til i perioden fra 1960/61 til 2000/01. Vi ser at Vest-Europa relativt sett har tapt betydelig terreng i forhold til andre regioner. USA har opplevd en reduksjon de senere år, mens Australia har hatt en formidabel vekst på 1990-tallet.

Figur 1.3 Studieregion for norske gradsstudenter 1960/1961 – 2000/2001. Absolutte tall.

Figur 1.4 Studieregion for norske studenter 1960/1961 – 2000/2001. Relative andeler.

Rundt 1960 studerte 40 prosent av norske utenlandsstudenter i Vest-Tyskland. Sveits og Østerrike hadde på samme tid til sammen omtrent 15 prosent av de norske utenlandsstudentene, nesten like mange som Storbritannia. Rundt 1970 hadde Storbritannia seilt opp som det viktigste studielandet, med om lag 30 prosent av studentmassen, men Vest-Tyskland, Sveits og Østerrike hadde fortsatt betydelige andeler. Utover på 70-tallet var det en sterk vekst i Danmark, Sverige og USA. I 1980 var det Sverige og USA som var de mest populære landene, med omkring 20 prosent av studentene hver. USA økte sin andel ytterligere, og rundt 1990 reiste hver fjerde norske student dit. Storbritannia hadde nesten like stor andel, og ved årtusenskiftet var Storbritannia størst, med om lag 25 prosent av studentene. Antall norske studenter i Australia har vokst sterkt de senere år, slik at Australia i 2003 er det studieland som huser flest norske studenter. Danmark, Ungarn, Polen og Nederland hadde også sterk vekst på 1990-tallet, mens andelen som studerer i USA, Sverige og tyskspråklige land har gått ned. Ser vi de siste 40 års utvikling under ett, er det en klar tendens til at engelskspråklige land har vunnet terreng på bekostning andre vesteuropeiske land generelt, og tyskspråklige land spesielt.

Tabell 1.2 viser absolutt og relativ endring for enkeltland fra studieårene 1995/1996 til 2000/2001. Her framgår det tydelig at USA, Tyskland og Sverige har hatt både relativ og absolutt nedgang de senere år, mens Oseania og Øst-Europa har hatt sterk vekst. Tabellen understreker utviklingen i retning av at flere velger land der undervisningen foregår på engelsk.

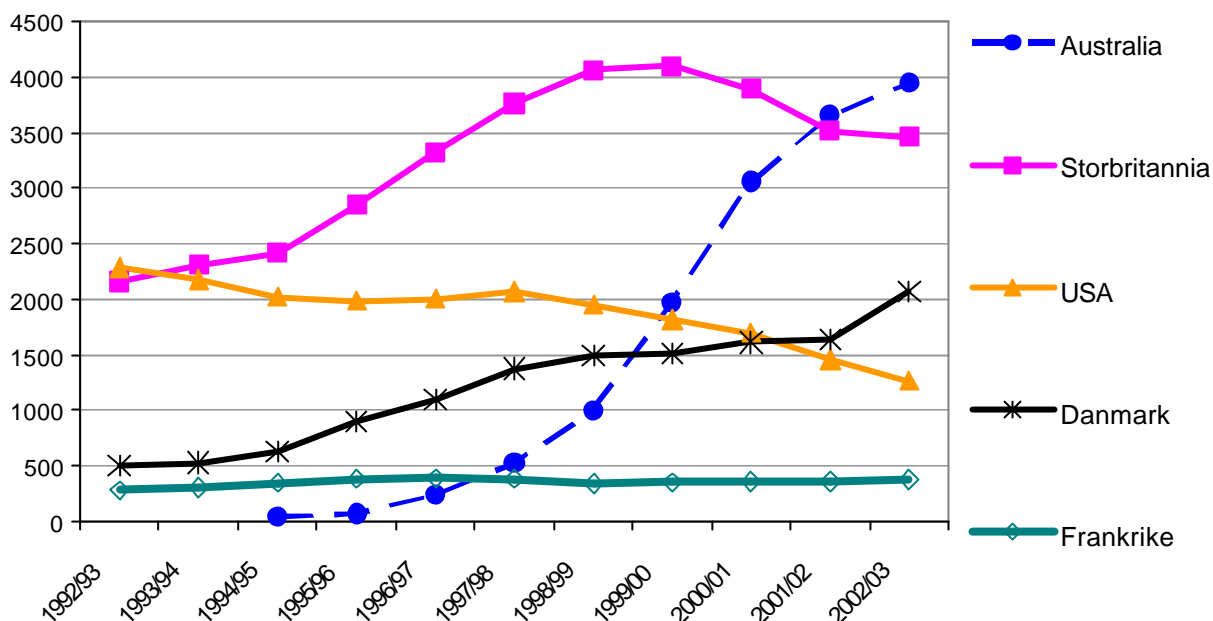
Tabell 1.2 Studieland for norske utenlandsstudenter i høyere utdanning 2001/02 og 1995/96. Antall studenter og endring mellom tidspunktene.

Land	Antall studenter 2001/02	Antall studenter 1995/96	Endring i antall fra 1995/96 til 2001/02	Endring i prosent fra 1995/96 til 2001/02
Australia	3704	72	3632	5044
Storbritannia	3530	2853	677	24
Danmark	1661	896	765	85
USA	1497	1985	-488	-25
Sverige	691	956	-265	-28
Ungarn	670	173	497	287
Tyskland	632	1018	-386	-38
Nederland	553	193	360	187
New Zealand	150	9	141	1567
Polen	380	74	306	414
Frankrike	370	382	-12	-3
Sveits	179	174	5	3
Canada	172	114	58	51
Irland	169	23	146	635
Spania	133	40	93	233
Italia	104	100	4	4
Tsjekkia/Slovakia	73	11	62	564
Belgia	48	33	15	45
Østerrike	41	44	-3	-7
Island	23	31	-8	-26
Finland	22	41	-19	-46
Japan	8	6	2	33
Europa ellers	75	22	53	240
Afrika	42	13	29	223
Asia	49	37	12	32
Latin-Amerika	63	17	46	271
Sum	15039	9317	5611	61

Kilde: Lånekassen

Vi har også valgt å ta med en figur som viser utviklingen i antall studenter i de studieland som er gjenstand for undersøkelse i denne rapporten, i en tiårsperiode fra begynnelsen av 1990-tallet fram til studieåret 2002/2003. Figur 1.5 viser at disse landene har hatt nokså ulik utvikling de senere år. Australia, Storbritannia og Danmark har hatt en sterk vekst, USA viser en nedadgående trend, mens Frankrike har ligget relativt stabilt.

Figur 1.5 Antall norske gradsstudenter i Australia, Storbritannia, USA, Danmark og Frankrike 1992/1993 – 2002/2003.

Kilde: Lånekassen

Endringene i hvilke fag og land studentene velger, har sammenheng med flere forhold. Når det gjelder fag, kan dimensjoneringspolitikk og endringer i studietilbudet i Norge forklare noe av utviklingen. På noen fagområder har diskrepansen mellom tilbud og etterspørsel av studieplasser i Norge tidvis vært stor, og utenlandsstudier kan under slike omstendigheter framstå som et særlig attraktivt alternativ. På 1960-tallet var det for eksempel sterk mangel på studieplasser innenfor medisin, mens det på 1990-tallet var mangel på studieplasser innenfor sykepleie. Det finnes også fremdeles fag som ikke tilbys ved norske læresteder, som for eksempel kiropraktikk og scenografi, og for å kunne studere slike fag, må man reise ut. Endringer har også sammenheng med hvilke utdanninger i utlandet det er mulig å få støtte til i Lånekassen, og mer generelle dreininger i fagtilbud og studentpreferanser. Samfunnsfag, kunstfag og mediefag er blant de fag som har blitt mer populære å studere, også i Norge.

Utviklingen i hvilke land som foretrekkes, kan ses i sammenheng med at høyere utdanning i økende grad har blitt vare på et globalisert utdanningsmarked. Mange utenlandske læresteder bruker betydelige ressurser på å tiltrekke seg studenter utenfor egne landegrenser. Australia og Storbritannia har vært spesielt aktive overfor det norske markedet. Tidligere østblokkland som Ungarn og Polen har etablert engelsk- og tyskspråklige programmer på fagområder som medisin og veterinærmedisin, og den sterke økningen i antall norske medisinstudenter i utlandet på 1990-tallet forklares i stor grad av dette. Men helt avgjørende for hva og hvor nordmenn studerer i utlandet, er den økonomiske støtten som forvaltes gjennom Lånekassen, noe vi skal komme tilbake til senere i kapitlet (punkt 1.6). Støttebetingelsene har betydelige konsekvenser for hvilke fag og land som velges.

Eksempelvis har en endring i hvilke land man kan få støtte til vært en forutsetning for studentstrømmen til Australia.

1.4 Norsk studenteksport en global kontekst

Det finnes om lag 1,8 millioner utenlandsstudenter (Altbach 2003). De landene som har størst tilstrømning er USA, Storbritannia, Tyskland, Frankrike, Australia og Japan. Til sammen er disse verstskap for mer enn 75 prosent av alle utenlandsstudenter (OECD 2002). Store deler av de globale studentstrømmene går fra asiatiske til vestlige land. Nærmere halvparten av alle utenlandsstudenter er fra Asia, og Kina, Korea og Japan er de enkeltland som eksporterer flest studenter (OECD 2002). Men det er også en betydelig studentutveksling mellom vestlige land, blant annet gjennom organiserte utvekslingsprogrammer som EU-programmet SOCRATES.

Norge har en høyere andel utenlandsstudenter enn de fleste vestlige land. Blant OECD-land er det bare Luxembourg, Island, Hellas og Irland som har en høyere andel av sin totale studentmasse i utlandet (OECD 2000). Norsk studenteksport skiller seg fra en del vestlige land ved at et flertall av studentene tar *hele* utdanningen i utlandet, selv om det er en økende andel som reiser som en del av organiserte utvekslingsprogrammer. Norges utdanningseksport kan kort oppsummert karakteriseres ved følgende kjennetegn:

- Høy andel av den totale studentmassen reiser ut
- Flere studenter reiser ut enn inn (nettoeksport av studenter)
- Flertallet reiser *ikke* som del av et organisert utvekslingsprogram
- Studentene fordeler seg på mange fagområder

1.5 Tidligere forskning om utenlandsstudenter

Forskning på studier i utlandet, der studentenes perspektiver tas i betraktning, er hovedsakelig blitt utført innenfor fagområdene psykologi og pedagogikk (Altbach 1991). Fokus har ofte vært på psykiske problemer (Furnham og Trezise 1983), mistilpasning (Furukawa og Shibayama 1993) og tema som kan ha høy relevans for studenter som kommer fra utviklingsland til vestlige industriland, så som rasediskriminering og kultursjokk (Volet og Renshaw 1995, Furnham 1986, Tajfel og Dawson 1965). Mange av disse tegner et heller traurig bilde av tilværelsen som utenlandsstudent; økt forekomst av ensomhet, depresjon og andre psykiske problemer (Sam og Eide 1991, Ying og Liese 1991, Ward og Searle 1991). Tregere akademisk progresjon enn vertslandets studenter er også blant de negative forhold som er avdekket (Jochems og medarbeidere 1996). Sam (2001) har pekt på at få studier fokuserer på positive forhold og suksessindikatorer. Et av unntakene er en spørreskjemaundersøkelse blant utenlandsstudenter i USA (Perrucci og Hu 1995). Denne studien viser at *faglig* tilfredshet blant utenlandsstudentene er relatert til kontakt med amerikanske studenter, språkferdigheter og opplevelse av diskriminering. Betydningen av interaksjon med vertslandets studenter for tilpasning og trivsel er også dokumentert i andre

studier (Klinenberg and Hull 1979, Bochner 1981, Furnham 1986, Opper og medarbeidere 1990).

Forskning om studentmobilitet mellom vestlige land, er i hovedsak utført på organiserte utvekslingsprogrammer som ERASMUS (Teichler 1996, Opper og medarbeidere 1990, European Commission 2000). Opper og medarbeidere fokuserer på positive faktorer relatert til utenlandsstudier, og finner at studentene oppfatter mulighetene for å forbedre språkferdigheter og få bekjenskaper blant vertslandets studenter som særlig utbytterikt. Majoriteten av studentene i denne undersøkelsen er også av den oppfatning at det akademiske utbyttet av utenlandsoppholdet var *høyere* enn om de hadde studert i hjemlandet.

Kort oppsummert kan vi si at en del av den internasjonale forskningen omkring utenlandsstudier har begrenset relevans for de problemstillinger som vil belyses i denne rapporten. Det har vært lite forskning på studentenes motiver for å reise ut, men noe mer forskning på trivsel og utbytte, særlig innenfor utvekslingsprogrammer. Til tross for Norges sterke tradisjoner når det gjelder utenlandsstudier, har det heller ikke vært foretatt særlig mye forskning på norske utenlandsstudenter før de senere år. Bie (1974) foretok en studie av norske studenters akademiske prestasjoner på britiske universiteter i 1950- og 60-årene. Denne undersøkelsen viste blant annet at de norske studentenes faglige prestasjoner var gode, selv om mange av dem ikke hadde tilstrekkelig gode gymnaskarakterer til å komme inn på tilsvarende utdanning i Norge. Undersøkelser blant norske ingeniørstudenter i Skottland (Sanderson 1988) og studenter på økonomisk-administrative fag (Rasmussen og Wold 1992) peker på at det synes å ha skjedd en dreining i årsakene til å reise ut, fra kapasitetsproblemer i retning større vekt på spisskompetanse, språkkunnskaper og internasjonal erfaring.

NIFUs undersøkelser om utenlandsstudenter

NIFU gjennomførte ulike prosjekter på temaet *studier i utlandet* på slutten av 1990-tallet. En litteraturstudie (Berg og Stensaker 1997) og en kvalitativ studie (Stensaker og Wiers-Jenssen 1998) ble gjort som forprosjekter til en kvantitativ undersøkelse av utenlandsstudenter generelt (Wiers-Jenssen 1999) og medisinstudenter spesielt (Wiers-Jenssen 2000, Wiers-Jenssen og Aasland 2001, Aasland og Wiers-Jenssen 2001). Mange av problemstillingene som tas opp i denne rapporten er belyst i disse studiene, og det vil trekkes betydelige veksler på tidligere funn. Nedenfor oppsummeres noen hovedfunn fra spørreskjemaundersøkelsen som ble gjennomført i 1998/1999 (Wiers-Jenssen 1999).

Motivene for å reise ut ble delt inn i tre hovedkategorier ved hjelp av faktoranalyse. Den ene kategorien er kalt *nye impulser* og inneholder begrunnelser knyttet til å oppleve noe nytt og annerledes, eksempelvis ønske om språk- og kulturkunnskaper, eventyrlyst og ønske om å få et nytt perspektiv på Norge. Den andre kategorien er kalt *annerledes utdanning*, og omfatter begrunnelser som at utdanningen ikke fantes i Norge og at man mente at utdanningen hadde høyere kvalitet i utlandet. Den tredje er kalt *dedikert*, og handler om å ikke komme inn på

ønsket utdanning i Norge og å ha et sterkt ønske om å få et bestemt yrke. Studentenes vektlegging av disse tre dimensjonene varierer med fag. Eksempelvis la de som studerte medisinske fag og andre helsefag mindre vekt på *nye impulser* og *annerledes utdanning* enn de andre studentgruppene, men de la desto mer vekt på *dedikert*. Andelen som la vekt på *annerledes utdanning* var høyest blant de som studerte kunstfag, merkantile fag og hotellfag.

Valg av studieland syntes oftest å ta utgangspunkt i språk, men var også ofte knyttet til ønske om å gå på en bestemt utdanningsinstitusjon. Valg av lærested ble ofte knyttet til lærestedets renommé, men mange oppga at valg av lærested var et utslag av tilfeldigheter. Bevisstheten om lærestedenes kvalitet syntes å være relativt lav blant en del studenter. I intervjuer oppga studentene at de antok at læresteder som var støtteberettiget i Lånekassen holdt tilstrekkelig kvalitet. De viktigste informasjonskanalene om utdanning i utlandet ble oppgitt å være venner og ANSA⁴.

Hvor lang tid studentene brukte på å tilpasse seg sin nye studiesituasjon, varierte med studieland. Studentene i Norden oppga at de hadde tilpasset seg i løpet av noen måneder. Det samme gjaldt studenter i engelskspråklige land. De som studerte i Europa for øvrig, spesielt Øst-Europa, brukte lengre tid på språklig og kulturell tilpasning. Etter seks måneder var det ennå mange som ikke følte seg særlig tilpasset til språk og kultur. Med hensyn til sosialt nettverk, skilte de som studerte i Øst-Europa seg sterkt fra andre ved at de hadde lite eller ingen omgang med lokale studenter. Dette har utgangspunkt i at nordmenn og andre utenlandske studenter ikke har undervisning sammen med lokale studenter, men også faktorer som bosituasjon, økonomi, arbeidsplass og (manglende) interesse for integrering spiller inn.

Tilfredsheten med lærestedet var gjennomgående høy, og høyere enn blant studenter i Norge, men vi fant visse variasjoner mellom land. Læresteder i Øst-Europa og Vest-Europa (utenom Storbritannia og Norden) ble vurdert som noe svake når det gjelder pedagogisk kvalitet og omfang av veiledning og annen tilbakemelding. Dette ble tolket som et utslag av at studiemodellen i mange av disse landene har liten grad av oppfølging av den enkelte student.

Mange av de norske utenlandsstudentene oppfattet seg som faglig dyktigere enn sine medstudenter. Dette ble i større grad begrunnet med større grad av selvstendighet og modenhet, enn faglige forkunnskaper. Den gjennomsnittlige studieinnsatsen (antall timer brukt til studier per uke) var høyere enn for studenter i Norge, særlig blant medisin- og helsefagstudenter.

Det utenomfaglige utbyttet av studieoppholdet i utlandet ble oppfattet som svært positivt. Språkkunnskaper, perspektiv på norske forhold, utenlandsk nettverk og ikke minst personlig

⁴ Association of Norwegian Students Abroad, utenlandsstudentenes interesseorganisasjon, driver omfattende informasjonsarbeid.

vekst ble framhevet som viktig. Erfaringer som i utgangspunktet ble opplevd som negative, ble ofte snudd til snudd til noe positivt - en kilde til personlig vekst. Også totalvurderingen av utenlandsoppholdet var overveiende positiv. Dette gjaldt også de som i utgangspunktet ville foretrukket å studere i Norge. Mye av forklaringen på dette ligger trolig i rammebetingelsene for å reise ut (Wiers-Jenssen 2003), noe vi skal komme tilbake til i neste avsnitt.

1.6 Rammebetingelser

Årsakene til at studentene reiser ut, og årsakene til at de synes å være relativt fornøyde, må som nevnt ses i sammenheng med kulturelle og økonomiske rammebetingelser. De aller fleste nordmenn som studerer i utlandet, velger land som ligger språklig og kulturelt relativt nær Norge, noe som gjør dem mindre eksponert for kultursjokk. Babiker og medarbeidere (1980) og Furnham og Bochner (1982) har vist at graden av opplevde problemer blant utenlandsstudenter er relatert til den kulturelle avstanden mellom studentens hjemland og vertsland. En studie av utenlandske studenter i Norge viser samme tendens, studenter fra USA og Europa er mer tilfredse med livet enn studenter fra Asia og Afrika (Sam 2001). Ved at norske studenter velger land med relativt kort kulturell avstand til Norge, unngår de trolig en del utfordringer av den typen som kan skape mistriivsel.

Selv om kapasitetsmangel innenfor noen fagfelt kan være en viktig drivkraft for å studere i utlandet, har vi allerede antydnet at det er andre forhold enn innenlandsk dimensjoneringspolitikk som er de viktigste årsakene til at studenter reiser ut. Behovet for arbeidskraft med internasjonal erfaring erkjennes på mange hold, og et høyt antall utenlandsstudenter er en politisk målsetting (Stortingsmelding nr 19 1996-97, Stortingsmelding nr 27 2000-2001). Det mest sentrale virkemiddelet for å oppnå et slikt mål, er de økonomiske støtteordninger som kanaliseres gjennom Lånekassen. Disse ordningene er relativt gunstige i forhold til de fleste andre land.

Støtteordninger i Lånekassen

I tillegg til studielån på omtrent like vilkår som studenter i Norge, kan utenlandsstudentene få dekket hele eller deler av studieavgifter og reiseutgifter. Fram til midt på 1980-tallet ble det kun gitt støtte til utdanning i utlandet når det var adgangsbegrensninger på det aktuelle fagområdet i Norge. Fra studieåret 1985-86 ble det mulig å få basisstøtte til andre fagområder, men dekking av skolepenger var begrenset til visse fagområder der utdanningsdepartementet mente det var behov for arbeidskraft (UFD 2003). Fram til 1993-94 ble det ikke gitt støtte til utdanning utenfor Europa og Nord-Amerika, med mindre det forelå en spesiell faglig begrunnelse (Rotevatn 1997). Opphevingen av denne restriksjonen åpnet for en strøm av studenter til Australia.

Når det gjelder hvilke fag og læresteder som er støtteberettiget, har det skjedd en liberalisering de senere år. Mens det tidligere ble lagt vekt på å støtte fag der det var et

behov for arbeidskraft, synes det nå å være lagt større vekt på studentenes valgfrihet. I dag er det en målsetting å forsøke å finne en balanse mellom samfunnets behov og studentenes ønsker (UFD 2003). Hittil har det vært slik at hvilke studier som kvalifiserer til gebyrstipend avgjøres i de årlige budsjettbehandlingene i Stortinget. I forslag til statsbudsjett har UFD foreslått endringer i hvilke studier som bør kvalifisere til støtte, bl.a. på grunnlag av råd fra Rådgivende utvalg for gebyr- og tilleggsstipend. Det kan bli endringer i ordningene for finansiering av skolepenger i utlandet. Et internt utvalg i UFD har bl.a. foreslått å fjerne faglige begrensninger for hvilke utdanninger som kvalifiserer til skolepengestøtte (UFD 2003).

Støtten fra Lånekassen gis i form av ulike former for lån og stipend. Pr. studieåret 2002-2003 er *basisstøtten* ca 8000 kroner pr. måned, hvorav 40 prosent gis som stipend. Dette er samme betingelser som for studenter i Norge. I tillegg kommer *reisestøtte*⁵. Studenten kan også få *gebyrstipend* til hel eller delvis dekking av skolepenger på bestemte fagretninger, opp til kr 52 320. Mastergradsstudenter og delstudenter (utvekslingsstudenter og andre som tar *deler* av utdanningen i utlandet) kan få gebyrstipend uansett fagretning, mens tildeling for studenter på profesjonsstudier og på lavere grads nivå forutsetter fagretningen står på en liste over utdanninger som er prioritert for slik stipendiering. Utdanninger som ikke tilbys ved norske læresteder gir også rett til gebyrstipend. Det kan også gis et *tilleggsstipend* for å dekke særskilt høye skolepenger. Dette gis bare til enkelte utdanninger ved utvalgte læresteder, eksempelvis ved mastergradsprogrammer i Japan og Singapore, og på prestisjefylte universiteter i Storbritannia og USA som Oxford, Cambridge, Harvard og Yale. Maksimumsbeløpet er 55 320 per skoleår, noe som ikke er tilstrekkelig til å dekke utgiftene ved de mest prestisjefylte universitetene. De som har fått studieplass i land der undervisningsspråket ikke er engelsk eller nordiske språk, kan søke om kr 15 000 i *språkstipend* til forberedende språkkurs i det aktuelle landet. Som nevnt har en intern arbeidsgruppe i UFD har kommet med forslag til endringer i støttegrunnlaget (UFD 2003). Forslagene går blant annet ut på at deler av gebyrstipendet skal omgjøres fra stipend til lån, at det skal være mulig å få mer støtte til utvalgte eliteuniversiteter og at støttemulighetene til språkopplæring i skal utvides. Forslagene er ikke vedtatt, men vil brukes som grunnlag for regjeringens budsjettforslag for 2004.

Levekostnader er ofte lavere i andre land enn i Norge, og studielånet kan i mange tilfeller rekke lenger enn her hjemme, i hvert fall i perioder når kronekursen er høy. Det er selvsagt grupper som ikke kommer så gunstig ut, for eksempel de som betaler studieavgifter som er høyere enn Lånekassens kostnadsnorm (dette gjelder særlig studenter på britiske og amerikanske universiteter) og de som bor i høykostområder som for eksempel London,

⁵ For studenter i Nordiske land gis dette som stipend, (maks 7000 for tre tur-returreiser per år). For studenter utenfor Norden gis det støtte til to tur-returreiser per år. Beløpet varierer med studieland, men om lag 70 prosent av beløpet gis som stipend.

Tokyo eller New York. Generelt er likevel de økonomiske rammebetingelsene for de som ønsker å studere utenlands gode, sammenlignet med andre land.

1.7 Studielandene i undersøkelsen

Storbritannia

Storbritannia har lange tradisjoner for å trekke til seg utenlandske studenter, både på bakgrunn av institusjonenes kvalitet, det engelske språk, og Storbritannias fortid som kolonimakt. Det finnes om lag 90 universiteter og 800 høyskoler i Storbritannia (ANSA 2002a). Blant disse er noen av verdens mest prestisjefylte universiteter (Oxford, Cambridge og London School of Economics). Det britiske utdanningssystemet er delt inn i studier på undergraduate nivå (bachelorgrad, 3-4 år) og postgraduate nivå (mastergrad og doktorgrad). Storbritannia har mer enn 250 000 internasjonale studenter. Andelen utenlandsstudenter er ca. 11 prosent av den totale studentmassen (OECD 2002).

Det satses relativt tungt på å rekruttere utenlandske studenter. Britiske universiteter har anledning til å kreve høyere studieavgifter av studenter fra land utenfor EU enn for studenter fra EU-land. Dette har gjort et land som Norge til et spesielt attraktivt marked, og britiske universiteter markedsfører seg i Norge både gjennom både gjennom rekrutteringskontorer og tilstedeværelse på utdanningsmesser og informasjonsmøter.

I studieåret 2002/2003 var det registrert 3437 norske gradsstudenter i Storbritannia. I tillegg var det registrert 537 utvekslingsstudenter på universitets-/høgskolenivå. Studentene er spredd på mange fagområder. Flest gradsstudenter finner vi på merkantile fag (769), kunst/kunsthåndverk (673), teknologiske fag (295), journalistikk/mediefag (307) og samfunnsfag/utviklingsstudier (269).

USA

USA er det landet i verden som huser det høyeste antall internasjonale studenter. I skoleåret 2000-2001 var det om lag 550 000 utenlandske studenter i USA (ANSA 2002c), noe som utgjør omtrent 30 prosent av alle verdens utenlandsstudenter (OECD/CERI 2002). og 3,6 prosent av studentpopulasjonen i USA (OECD 2002). Landet har nesten 4000 universiteter og colleges, blant dem prestisjetunge læresteder som Harvard, Yale og Princeton. USA opererer med akademiske grader på graduate og undergraduate nivå, men systemet skiller seg noe fra det britiske. Bachelorgraden har vanligvis en studietid på 4 år, men det første studieåret (freshman year) får man bare unntaksvis støtte til fra Lånekassen. Studieavgiftene er relativt høye, og varierer fra ca USD 12 000 til USD 30 000 per år (ANSA 2002c).

USA har i liten grad drevet aktiv markedsføring overfor norske studenter. I studieåret 2002/2003 var det registrert 1260 norske gradsstudenter i USA. I tillegg var det registrert 415 utvekslingsstudenter som tar utdanning på universitets-/høgskolenivå. Flest

gradsstudenter finner vi på merkantile fag (325), teknologiske fag (209), samfunnsfag/utviklingsstudier (111), og kunst/kunsthåndverk (65).

Australia

Australia har 39 universiteter (ANSA 2002b). Gradsoppbygningen er nokså lik det britiske systemet, med bachelor-, master- og Ph.D-grader. Antall internasjonale studenter har vokst sterkt de senere år, og er til sammen nærmere 160 000 (IDP 2002). En betydelig del av disse er imidlertid på såkalte ”off shore campuses” - australske universiteter som har etablert seg i utlandet. Videre er det en god del fjernstudenter. Antallet utenlandsstudenter som fysisk befinner seg i Australia er drøyt 100 000. Utenlandsstudentene utgjør i følge OECD (2002) 12,5 prosent av studentmassen i Australia, og dette er den nest høyeste andelen innenfor OECD-landene. Om lag halvparten av de utenlandske studentene studerer business og økonomi. Mer enn 80 prosent av de utenlandske studentene kommer fra asiatiske land. Singapore, Hong Kong, Malaysia, Indonesia og Kina er de land som sender flest studenter til Australia (OECD/CERI 2002). Europeiske studenter utgjør om lag 8 prosent av de internasjonale studentene, og norske studenter utgjør om lag en tredel av disse (Bohm 2002).

Australia satser tungt på å rekruttere utenlandske studenter. Det er bygd opp et betydelig markedsføringsapparat, og den økonomiske verdien av utenlandsstudentene ble i 2002 anslått til 4.2 milliarder AUD (ca. 16 milliarder NOK) per år (Bohm 2002). Dette utgjør landets tredje største eksportindustri

(<http://www.idp.com/aboutidp/mediacentre/march2003/article980.asp>)

I Norge blir mange av de australske lærestedene markedsført gjennom informasjonskontor og private institusjoner. Eksempler på slike agenter er International Education Centre og Bjørknes World Wide Education. Disse bidrar med informasjon og tilrettelegging, og i mange tilfeller sendes søknaden via disse agentene, og ikke direkte til de australske universitetene. Australske universiteter samarbeider med norske læresteder om såkalte såkalte twinningprogrammer. Opplegget går ut på at studentene tar da første studieår i Norge og resten av utdanningen i Australia. Twinningprogrammene finnes p.t. innenfor økonomi, journalistikk og sykepleie. Studieavgiftene er lavere enn i de fleste engelskspråklige land. Eksempelvis varierer studieavgiftene for merkantile fag mellom ca 10 000 og 17 000 AUD (ca 47 000 – 80 000 NOK) (ANSA 2000b).

Australia er et nokså nytt studieland for norske studenter. Før 1993/1994 var det vanskelig å få støtte til utdanning i Australia, men oppheving av en geografisk begrensning i Lånecassens forskrifter åpnet for en sterk vekst i antall norske studenter i Australia. I studieåret 2002/2003 var det registrert 3945 norske gradsstudenter i Australia. I tillegg var det registrert 618 utvekslingsstudenter på universitets-/ høgskolenivå. Fagområdene med flest gradsstudenter er merkantile fag (1051), journalistikk/mediefag (568), teknologiske fag (698), kunst/kunsthåndverk (411) og sykepleie (294).

Danmark

Danmark har sju universiteter og over hundre høgszkoler. I underkant av sju prosent av studentene er utenlandske (OECD 2000). Det er mange likhetstrekk mellom det danske og norske gradssystemet, og dette er en av flere grunner til at utdanning i Danmark har blitt populært blant norske studenter. På de fleste fagområder søker nordmenn på lik linje med danske studenter, men på noen fag er det kvoteordninger for norske studenter (medisin-, tannlege- og veterinærstudiet). Det er ikke vanlig å betale studieavgifter ved danske læresteder.

1754 norske gradsstudenter var registrert i Danmark i studieåret 2002/2003. Studentene er spredt på mange fagområder. Flest studenter var det på sykepleie (131), medisin (227), merkantile fag (230), psykologi (148) og fysioterapi (157). I tillegg var det registrert 177 utvekslingsstudenter.

Frankrike

Frankrike har til sammen 479 universiteter og høgszkoler (Grand Ecoles). Gradsoppbyggingen er annerledes enn i Norge og anglosaksiske land, men det foreligger planer om endring. Studieavgiften på offentlige franske læresteder begrenser seg til en studieavgift på opp til ca. to tusen kroner. På private institusjoner ligger studieavgiftene på mellom 30 000 og 160 000 NOK per år.

376 norske gradsstudenter var registrert i Frankrike i studieåret 2002/2003. Flertallet av disse fordelte seg på fagområdene merkantile fag (133), teknologi (54) og humanistiske fag (54). I tillegg er det registrert 305 delstudenter. En betydelig andel av gradsstudentene befinner seg på økonomi- og sivilingeniørutdanninger i Toulouse, som er spesielt tilrettelagt for nordmenn. Disse studentene søker opptak via Senter for universitets- og høgszkolesamarbeid med Frankrike (SUHF). Første studieår får studentene spesialundervisning, blant annet i fransk og franske samfunnsforhold. SUHF avholder også opptaksprøver til franske handelshøgszkoler, og spiller en nøkkelrolle i opplysnings- og rekrutteringsarbeid når det gjelder studier i Frankrike.

2 Datamateriale og metode

Valg av fag og land som inngår i undersøkelsen er betinget av det tematiske innholdet i oppdraget fra UFD, og de økonomiske og tidsmessige rammene som ligger til grunn for oppdraget. I dette kapitlet redegjøres det kort for datamaterialet, og de avveininger og refleksjoner som er gjort med hensyn til trekking av utvalg, oppslutning om undersøkelsen og vekting av materialet.

2.1 Utvalgskilde, utvalg av fag og studieland

Det finnes ikke noe sentralt register over norske utenlandsstudenter, med unntak av Lånekassens kundedatabase. Vi har derfor benyttet informasjon fra denne basen for å trekke vårt utvalg. Lånekassens kundedatabase har to hovedbegrensinger som er relevante i denne sammenheng: Den ene er at den inneholder kun dem som tar opp lån og/eller stipend i forbindelse med utenlandsstudier. Det betyr at de som finansierer studiene sine på annet vis faller utenfor. Trolig gjelder dette relativt få⁶, slik at dette har liten betydning for utvalgets representativitet. Den andre begrensningen ligger i at studentenes adresse i de fleste tilfelle er folkeregistret adresse i Norge. Dette er et langt større problem, fordi det medfører at spørreskjemaet i de fleste tilfelle er sendt til hjemmeadresse i Norge. Dette betyr at vi har vært avhengige av at foreldre eller andre har videresendt spørreskjema til utenlandsstudentene. Et slikt mellomledd medfører usikkerhet om hvor stor andel av målgruppen som faktisk har mottatt forespørselen om å delta i undersøkelsen.

Et hovedmål for undersøkelsen er å se på de studentene som tar utdanninger i utlandet, selv om det finnes parallellt tilbud i Norge. Vi har valgt ut fire store fagområder, som kan antas å ha noe ulik grad av parallellitet til utdanningstilbud i Norge: sykepleie, økonomiske fag, teknologiske fag og samfunnsfag/utviklingsstudier. Å definere parallellt utdanning er ikke uten problemer, få utdanninger er helt identiske. Også mellom ”like” utdanninger i Norge vil det være visse variasjoner fra lærested til lærested. Når det gjelder sykepleierutdanninger, kan man forvente at disse har en relativt høy grad av parallellitet, selv om det kan være variasjoner i undervisningsmetodikk. Teknologiske fag leder i de fleste tilfeller til en grad som tilsvarer sivilingeniørutdanning, men spesialiseringen i utdanningen kan likevel være ganske forskjellig fra tilbud i Norge. Kategorien som hos Lånekassens kalles ”merkantile fag” leder i de fleste tilfeller til siviløkonomutdanning, men også her kan det være fagområder som skiller seg svært fra hva som tilbys i Norge. Når det gjelder samfunnsfag/utviklingsstudier, vil det være noen fag som er relativt like, som for eksempel statsvitenskap eller sosiologi, men det finnes helt klart tilbud i utlandet som ikke eksisterer i Norge. Tilbudet innenfor utviklingsstudier i Norge er svært begrenset. Fagområdene vi har valgt ut, har alle et høyt antall norske studenter i utlandet. Vi har valgt å utelate et fag som medisin, selv om dette er blant de mest populære fag å studere ute, og

⁶ I studieåret 2000-2001 av slo Lånekassen 435 av 16194 søknader fra elever og gradsstudenter.

med høy grad av parallellitet. Årsaken til dette er at fagområdet har vært gjenstand for mye forskning tidligere (Wiers-Jenssen 2000, Wiers-Jenssen og Aasland 2001, Aasland og Wiers-Jenssen 2001), slik at behovet for nye analyser syntes mindre påkrevd. Andre store fagområder som journalistikk/mediefag og kunst/kunsthåndverk er utelatt fordi disse i mindre grad har likeverdige tilbud i Norge. Psykologi og fysioterapi er fag med høy grad av parallellitet, og var således aktuelle å ta med i undersøkelsen. Prosjektets økonomiske rammer satte imidlertid begrensninger for hvor mange fag som kunne være med. Vi valgte bort disse fagene, ut fra en antagelse om hovedårsaken til at disse gruppene reiser ut kan føres tilbake til mangel på studieplasser i Norge⁷. Ved trekking av utvalg har vi tatt utgangspunkt i Lånekassens kategorier sykepleie, teknologiske fag, merkantile fag, samfunnsøkonomi og samfunnsfag/ utviklingsstudier. I tillegg har vi bedt studentene selv vurdere i hvilken grad utdanningstilbudet samsvarer med et utdanningstilbud i Norge. Dette gir større mulighet til å vurdere i hvilken grad utdanningene faktisk er parallelle.

Vi har valgt ut fem studieland: Australia, Danmark, Storbritannia, USA og Frankrike. De fire første er valgt ut fordi det er de studielandene som har høyest antall norske studenter. De har også til felles at språkterskelen ikke er spesielt høy. Vi oppfatter Australia som spesielt interessant, blant annet fordi dette er et relativt nytt studieland for norske studenter, og få studenter i Australia var med i den forrige NIFU-undersøkelsen om norske utenlandsstudenter i 1998/99. Frankrike er valgt ut for å få en språklig og kulturell kontrast, fordi det var et av få land som hadde en tilstrekkelig stor gruppe studenter innenfor de fagområdene vi ønsker å undersøke, og fordi det finnes programmer som er spesielt tilrettelagt for norske studenter (i Toulouse). I andre land er det ofte få studenter på hvert fag, alternativt mange studenter på fag som ikke er med i undersøkelsen (for eksempel medisinstudenter i Tyskland, Ungarn og Polen eller fysioterapistudenter i Nederland). Dette betyr ikke at det ikke ville vært interessant å få med andre studieland. Det kan hevdes at det nettopp er motivasjonen til de studentene som studerer i ”uvanlige” studieland som er spesielt interessant, blant annet fordi større geografisk spredning av studentmassen har vært et sentralt politisk mål (St meld 19 1996-97). Hadde vi valgt mindre populære studieland ville imidlertid tallgrunnlaget for våre analyser vært mindre, og vi ville i større grad måttet basere oss på kvalitative data.

Utvalget ble trukket 1. oktober 2002. I utgangspunktet ønsket vi å trekke 150 studenter fra hver fagkategori i hvert studieland, der det var et tilstrekkelig antall studenter. I de tilfellene der det var mellom 25 og 150 studenter i hver kategori, har vi tatt med samtlige studenter. Kategorier med under 25 studenter er utelatt. Ett utvalg er større enn de andre: det er trukket ut 200 sykepleierstudenter i Australia. Det er gjort fordi dette er en gruppe vi av ulike årsaker var spesielt interessert i å fokusere på, og ønsket å sikre oss et tilstrekkelig antall svar. Samlet sett har vi sendt skjema til halvparten av de norske studentene som

⁷ I undersøkelsen fra 1998/1999 oppga 61 prosent av fysioterapeutene og 56 prosent av psykologene at ”Fikk ikke plass på ønsket studium i Norge” hadde svært stor eller avgjørende betydning for at de valgte å studere i utlandet.

studerer på de utvalgte fagområdene i de utvalgte land, men studenter i ulike land og på ulike utdanninger har ulik sannsynlighet for å være trukket ut til å delta. For detaljer om populasjon, utvalg og trekksannsynligheter, se vedleggstabell 1.

2.2 Utsending, svarprosent og korreksjon for skjevheter

Et tolvsiders spørreskjema ble sendt ut til 2073 studenter i oktober 2002. En påminning ble sendt i midten av desember samme år. Påminningstidspunktet ble valgt ut fra en antagelse om at del studenter ville være hjemme på juleferie. Ytterligere en påminningsrunde ville vært ønskelig i forhold til å heve svarprosenten. Dette var imidlertid ikke mulig å gjennomføre innenfor de budsjetterte rammer, og ville uansett ha forsinket prosjektet betydelig.

Lånekassen (som har adresser til utenlandsstudenter i sitt kunderegister) sto for utsendingen, mens utfylte spørreskjema ble returnert direkte til NIFU. Det er ikke foretatt koblinger mellom Lånekassens data og de returnerte spørreskjemaene. Beregninger av svarprosent er derfor gjort ved å sammenligne innsamlede data med opplysninger på *gruppenivå* fra Lånekassen.

25 skjema ble returnert med opplysning om at mottakers adresse var ukjent. I tillegg meldte to personer fra at de ikke hadde påbegynt utdanningen, og en person ønsket spørreskjema på annet språk. Disse ble ekskludert fra populasjonen, og nettoutvalget ble således 2045 personer. Per 1. mai 2003, var 857 skjema returnert i utfylt stand. Dette gir en total svarprosent på 42. Dette er noe lavere enn ønsket og forventet. Hovedforklaringen ligger trolig i at spørreskjemaene har gått via studentenes adresser i Norge. Dette innebærer at vi har vært avhengige av at foreldre, eller andre som har ansvaret for utenlandsstudentens post i Norge, har videresendt spørreskjemaet til rett adresse i utlandet. Dette har ikke alltid blitt gjort, noe som medfører at mange studenter aldri har mottatt spørreskjemaet, og således heller ikke hatt anledning til å besvare det⁸. Omadressering medfører i alle tilfelle forsinkelser, slik at studentene lett kan få en oppfatning om at det er for sent å svare, selv om det ikke var satt noen eksakt tidsfrist.

Svarprosent for de ulike undergruppene kan ikke beregnes med hundre prosents nøyaktighet. Dels fordi noen skjema ikke er tilstrekkelig utfylt (for eksempel kan land- og fagopplysninger mangle), dels fordi vi gjennom de returnerte ubesvarte sendingene (feilsendte) ikke alltid kan definere studieland, og dels fordi studentenes egenrapporterte

⁸ Problemet med videresending er blitt ytterligere forsterket ved at Posten Norge har endret reglene for videresending av post til utlandet. Da NIFU gjennomførte en tilsvarende undersøkelse i 1998/99, kunne brev frankert som A-post videresendes til utlandet *uten ytterligere omkostninger*. Denne undersøkelsen hadde en oppslutning på 53 prosent. I 2002 var regelen at sendinger som skulle omadresseres til utlandet skulle frankeres på nytt. Dette medførte at de som skulle videresende post, ble påført portoutgifter på opp til kr. 30. Få benyttet seg av NIFUs tilbud om portorefusjon.

land og fagkategori ikke alltid samsvarer med Lånekassens⁹. I tabell 2.1. vises ca. svarprosent for de ulike land. Vi ser at oppslutningen er relativt god blant studentene i Frankrike, noe lavere i Storbritannia, gjennomsnittlig i Danmark og heller lav i USA og Australia. Studentene i de sistnevnte landene reiser trolig i mindre grad tilbake til Norge i ferier, dessuten tar postgangen lengre tid og porto for videresending er høyere. Sannsynligheten for at studenter i disse landene har mottatt skjemaet, antas derfor å være lavere enn for studenter i andre land.

Tabell 2.1 Utvalg og svar fordelt på land

Land	Utvalg	Ekskluderte	Antall svar	Ca. svarprosent pr 01.05.03
Australia	600		199	33
Storbritannia	482		239	49
USA	419		129	31
Danmark	395	5	167	42
Frankrike	177		103	58
Ukjent		23	20	
Total	2073	28	857	42

Svarprosenten for de ulike fagkategoriene er også vanskelig å beregne helt eksakt, men de variasjoner som framtrer, forsvinner når vi samtidig kontrollerer for studieland. Det er med andre ord lite som tyder på at undersøkelsen har systematisk ulik oppslutning i ulike faggrupper. Når det gjelder kjønn, er svarprosenten noe høyere for kvinner enn menn: ca 44 mot 38 prosent.

Ulike grupper av studenter har altså ulik sannsynlighet for å være trukket ut til å delta i undersøkelsen. Videre har vi sett at oppslutningen om undersøkelsen har vært høyere i noen studieland enn i andre. For å korrigere for skjevheter (ulik trekksannsynlighet og svarprosent), har vi valgt å foreta en vektning av materialet etter studieland og fagområde (se vedleggstabell 1). På denne måten blir studenter i ulike land og på ulike fagområder omtrent likt representert i datamaterialet som i populasjonen. I tabeller og figurer i denne rapporten er det de vektete tallene som presenteres. Prosentueringsgrunnlaget (N) oppgis imidlertid i absolutte tall.

⁹ Gjennomlesning av de utfylte spørreskjemaene viste at en noen studenter krysset av i flere fagkategorier og at noen studenter på økonomiutdanning krysset av for "Annet" i stedet for "Merkantile fag". Videre er det påfallende mange som krysset av for samfunnsøkonomi, blant annet var det 12 respondenter i Danmark og 11 respondenter i Frankrike som krysset av for dette, på tross av at det ikke var noen studenter i denne faggruppa i de aktuelle landene i vårt utvalg, i følge Lånekassens kategoriseringer. Vi har derfor valgt å slå sammen kategoriene "merkantile fag" og "samfunnsøkonomi" til "økonomiske fag".

Vekting innebærer at svarene fra noen respondenter teller mer enn for andre. Hvis respondentene ikke er representative for populasjonen, vil en høy vekting forsterke dette problemet. I vårt datamateriale er imidlertid alle vekter lavere enn tre, slik at dette problemet er begrenset.

2.3 Spørreskjema og kontrollgrupper

Studentene mottok et 12 siders spørreskjema (se vedlegg 2). Mange av spørsmålene i skjemaet er tidligere benyttet i undersøkelsen om utenlandsstudenter som NIFU gjennomførte i 1998/1999. Spørsmålsutformingen bygger i vesentlig grad på erfaringer fra kvalitative intervjuer med norske utenlandsstudenter (Stensaker og Wiers-Jenssen 1998). I de kvalitative intervjuene stilte vi en rekke åpne spørsmål, og svarene vi fikk danner basis for de faste svaralternativene i spørreskjemaet. Vi har også trukket vekslers på undersøkelser av utenlandsstudenter fra andre land (Opper og medarbeidere 1990, CSN 1995) i utarbeidningen av spørsmålene. I tillegg har vi hentet noen spørsmål fra de såkalte Stud.mag.-undersøkelsene, slik at vi i en del tilfelle har muligheter til å sammenligne utenlandsstudenter med de som går på tilsvarende utdanninger i Norge. Stud.mag.-undersøkelsene fokuserer på studenters trivsel og tilfredshet med norske læresteder, og har vært gjennomført årlig siden 1998 av NIFU og Norsk Gallup. Ca. 4000 studenter har deltatt hvert år, og de fleste store fagområder er inkludert. (Stud.mag.-undersøkelsene er nærmere beskrevet i Wiers-Jenssen og Aamodt 2002).

2.4 Kvalitative intervjuer

I tidligere NIFU-undersøkelser om utenlandsstudenter har det vært foretatt intervjuer i Glasgow, Stockholm Berlin, København og Budapest (Stensaker og Wiers-Jenssen 1998, Wiers-Jenssen 2000). Dels har disse vært brukt eksplorativt, for å få mer kunnskap om feltet og på basis av dette kunne utvikle spørsmål som også kan belyses kvantitativt. Dels har de blitt brukt til å få et mer helhetlig bilde av utenlandsstudenten – blant annet av hvilke *prosesser* som ligger til grunn for beslutningen om å studere i utlandet, og hvilke faktorer som påvirker mestringen av tilværelsen som utenlandsstudent. God erfaring med å kombinere kvantitative og kvalitative data på feltet, gjorde at vi anså det som viktig å supplere med kvalitative data også i dette prosjektet. Av tids- og kapasitetshensyn måtte intervjuene begrenset til to land. Australia ble valgt ut fordi dette er et relativt nytt studieland for nordmenn, og det foreligger lite kunnskap om trivsel og utbytte blant dem som studerer der. Videre er det slik at det er opprettet studieopplegg der man kan ta første året av utdanningen i Norge, og resten i Australia, og vi syntes det var spesielt interessant å få studenter som gikk på slike ”twinningprogrammer” i tale. I alt åtte intervjuer ble gjennomført i Adelaide i oktober 2002. Frankrike ble valgt ut dels fordi det er et land med relativt høy språkterskel for nordmenn, og dels fordi en betydelig andel av de nordmenn som studerer der befinner seg på opplegg organisert gjennom Senter for universitets- og høgskolesamarbeid med Frankrike (SUHF). Også perspektivene fra studenter på denne

typen tilrettelagte opplegg mente vi det ville være interessant å bedre innsikt i. Ti intervjuer ble gjennomført i Toulouse og Paris i mai 2003.

I begge studieland har vi bestrebet oss på å få tak i intervjuobjekter med litt ulik bakgrunn: studenter på ulike fag, kvinnelige og mannlige studenter, ferske og erfarne studenter osv. Intervjuene og sitatene pretenderer ikke å være representative for gruppen vi undersøker, men er et viktig supplement til tall og tabeller, både når det gjelder tolkning og framstilling. I denne rapporten er intervjuene brukt som bakteppe for å tolke en del av de resultatene som framkommer i de kvantitative analysene. I tillegg benyttes sitater for å illustrere eksempler og gi økt innsikt i den kontekst studentene befinner seg i.

2.5 Styrker og svakheter ved undersøkelsesopplegg og data

Undersøkelsen baserer seg på selvrapporterte data. Det er med andre ord studentenes subjektive perspektiver som fanges opp. I hvilken grad disse gir ett korrekt bilde av virkeligheten, kan variere. Eksempelvis kan spørsmål av retrospektiv karakter (som årsaker til at man valgte å studere i utlandet) være påvirket av erindringsforskyvning og etterrasjonalisering. Spørsmål om framtidsplaner er nødvendigvis av hypotetisk karakter, og slike data må således tolkes med forsiktighet. Det er imidlertid viktig å understreke at det er studentene selv som kjenner situasjonen best, og gjennom deres synspunkter får vi innsikt i hvordan de opplever tilværelsen som utenlandsstudent. Ved å supplere surveydata med kvalitative intervjuer, får vi mulighet til å gå mer i dybden på enkelte spørsmål. Den største svakheten ved datamaterialet er den relativt lave svarprosenten. Den bidrar til usikkerhet omkring i hvilken grad respondentene er representative for studentmassen som helhet. Det kan tenkes at for eksempel de som er misfornøyde, velger å ikke svare. Vi har imidlertid ikke avdekket noen vesentlig systematisk skjevhet i responsrate for to av de forhold vi har mulighet til å kontrollere for (kjønn og fag), og forskjellene i svarprosent mellom studieland er kompensert gjennom vektning.

2.6 Presentasjon av resultater i rapporten

Resultatene presenteres i form av enkle tabeller med vektete tall. For mange av problemstillingene kunne det være interessant å kontrollere for en rekke bakenforliggende forhold, men vi har konsentrert oss om sammenligninger mellom studenter på ulike fagområder og/eller i ulike studieland i tabellene. I noen tilfeller trekker vi også inn tradisjonelle sosiologiske bakgrunnsvariable som kjønn og sosial bakgrunn. Noen resultater presenteres utelukkende i teksten. I tillegg til de resultater som presenteres i tekst, tabeller og figurer, er noen resultater plassert i vedlegg. Spesielt interesserte vil finne informasjon om fordelinger etter fag eller land i dette vedlegget.

3 Bakgrunnsinformasjon om studentene i undersøkelsen

I dette kapitlet har vi samlet en del faktaopplysninger og bakgrunnsdata om studentene i undersøkelsen. Hvem er de? Hvor kommer de fra? Er det fremdeles slik at utenlandsstudentene har en høyere sosial bakgrunn enn studenter i Norge? Har de studieerfaring fra Norge? Har de selv, eller noen i deres nærmeste familie bodd i utlandet tidligere? Dette er blant de spørsmål vi skal forsøke å finne svar på. Vi vil også diskutere i hvilken grad utdanningene de går på reelt sett har et parallelt tilbud i Norge.

3.1 Demografiske kjennetegn

Kjønn, alder og geografisk bakgrunn

Det vektete datamaterialet består av 48 prosent kvinner og 52 prosent menn. Kvinner er i klart flertall blant de som studerer sykepleie (84 prosent) og samfunnsfag/utviklingsstudier (64 prosent), menn i klart flertall på teknologiske fag (70 prosent). Det er kjønnsbalanse innenfor økonomiske fag (52 prosent menn og 48 prosent kvinner).

Gjennomsnittsalderen er ca. 25 år, og kvinnene er i snitt omtrent et år yngre enn mennene. Mer enn ni av ti har norsk bakgrunn; 91 prosent av både fedrene og mødrene er født i Norge. Fem prosent av fedrene og seks prosent av mødrene er født i et annet europeisk land, og om lag to prosent av mødre og fedre er født i asiatiske land. Over halvparten av utenlandsstudentene kommer fra Osloområdet og sentrale vestlandfylker¹⁰. 16 prosent kommer fra Oslo, 14 prosent fra Akershus, 13 prosent fra Rogaland og 12 prosent fra Hordaland.

Sosial bakgrunn

Sosial bakgrunn, målt som foreldrenes høyeste utdanningsnivå, vises i tabell 3.1. De som studerer samfunnsfag/utviklingsstudier har høyest sosial bakgrunn.

Tabell 3.1 Andel av utenlandsstudentenes foreldre som har universitets- eller høgskoleutdanning etter fagområde. Prosent.

Fagområde	Mor	Far	En eller begge foreldre	N
Sykepleie	31	40	45	105
Økonomiske fag	54	61	69	330
Samfunnsfag/utviklingsstudier	62	70	77	153
Teknologiske fag	51	53	64	236
Ukjent/annet	56	74	85	27

¹⁰ Det er spurt etter bostedsfylke ved 17 års alder.

Blant sykepleierstudentene er andelen som har foreldre med universitets- eller høgskoleutdanning betydelig lavere enn snittet. Forskjellen mellom sykepleierne og de andre gruppene blir ennå tydeligere hvis vi skiller mellom ulike nivåer av høyere utdanning. Andelen fedre med høgskole/universitetsutdanning på mer enn fire år er 13 prosent blant sykepleierne og 30 prosent eller høyere i de øvrige gruppene. At sykepleierstudentene har lavere sosial bakgrunn enn andre er imidlertid ikke spesielt overraskende – også sykepleierstudenter i Norge har foreldre med relativt lavt utdanningsnivå.

Studentenes sosiale bakgrunn varierer med studieland (Se vedleggstabell 2). Andelen med høyt utdannede foreldre er høyest blant de som studerer i Frankrike og Storbritannia, der 81 prosent har én eller begge foreldre med høyere utdanning. Tilsvarende tall i Australia er 54 prosent. Dette kan imidlertid ikke ses isolert fra fagområde. Blant sykepleierstudentene er det små forskjeller mellom dem som studerer i Australia og Danmark. For de andre fagene er andelen med høyt utdannede foreldre jevnt over lavere i Australia enn andre land.

Undersøkelser fra Sverige og andre land har vist at utenlandsstudenter har høyere sosial bakgrunn enn dem som studerer i hjemlandet (CSN 1995, Opper og medarbeidere 1990). Er dette et fenomen som gjør seg gjeldende også blant norske utenlandsstudenter? I NIFU-undersøkelsen fra 1998/1999 fant vi en tendens til at utenlandsstudenter på fagområder som journalistikk, psykologi og helsefag (utenom medisin) hadde høyere sosial bakgrunn enn dem som studerte tilsvarende fag i Norge. Når det gjelder medisinstudentene, hadde disse i snitt marginalt lavere sosial bakgrunn i utlandet. Vi fant imidlertid variasjoner i sosial bakgrunn mellom studenter på samme fag i ulike land; medisinstudenter i Norden og engelskspråklige land hadde signifikant høyere sosial bakgrunn enn de som studerer i Øst-Europa (Wiers-Jenssen og Aasland 2001). Vi skal nå undersøke om det er forskjeller i sosial bakgrunn mellom utenlandsstudentene i vårt materiale og studenter i Norge. Stud.mag.-undersøkelsene (Wiers-Jenssen og Aamodt 2002) inneholder selvrapporterte opplysninger om foreldres utdanningsnivå. Dataene har noen begrensinger når det gjelder sammenligningsverdi, blant annet at alle i Stud.mag.-undersøkelsen studerer på lavere nivå, og at faginnndelingene ikke er identiske med den som er brukt for utenlandsstudenter (med unntak for sykepleie). Videre er data samlet inn ved at spørreskjema distribueres og samles inn i forbindelse med undervisningen, ikke ved postalt spørreskjema. Tallene som framkommer i tabell 3.2 kan likevel gi oss en pekepinn på om det er vesentlige forskjeller i sosial bakgrunn mellom dem som studerer i Norge og dem som studerer i utlandet.

Tabell 3.2 *Andel foreldre som har høgskole- eller universitetsutdanning blant studenter i Norge. Prosent.*

Fag	Mor	Far	År undersøkt	N
Sykepleie	31	37	2002	1530
Siviløkonom (NHH + BI)	51	67	1998+2001	353
Samfunnsfag (Sosiologi, statsvitenskap, sosialantropologi)	46	56	1998-2000	754
Utviklingsstudier/interkulturell forståelse	63	71	2002	128
Teknologi (Sivilingeniør NTNU – diverse linjer)	53	66	1998-2002	502

For den mest sammenlignbare gruppen, sykepleiere, er forskjellene mellom tabell 3.1. og 3.2. små, og ikke signifikante. Heller ikke for økonomistudenter er det nevneverdige forskjeller. Kategorien samfunnsfag/utviklingsstudier er vanskeligere å sammenligne¹¹. Blant utenlandsstudentene i denne kategorien er andelen med høyt utdannede foreldre høy, men omtrent på nivå med studenter som går på utviklingsstudier i Norge. De rene samfunnsfagsstudentene i kontrollgruppen på norske læresteder har noe lavere sosial bakgrunn. Blant teknologistudenter i utlandet er andelen som har universitets- eller høgskoleutdannede fedre signifikant lavere enn blant sivilingeniørstudenter på NTNU. Man kan imidlertid stille spørsmål ved sammenligningsgrunnlaget i Norge, blant annet at det kun innbefatter studenter fra NTNU. Det er fullt mulig å bli sivilingeniør også ved en del norske høgskoler, og generelt rekrutterer høgskoler i Norge fra lavere sosiale lag enn universitetene.

Selv om tallene er beheftet med en viss usikkerhet, er det lite som tyder på at norske utenlandsstudenter, innenfor de land og fagområder som er med i denne undersøkelsen, *totalt sett* har høyere sosial bakgrunn enn de som studerer i Norge. Men vi har sett at sosial bakgrunn varierer med studieland. De som studerer i Australia er i mindre grad rekruttert fra høyere sosiale lag enn de som studerer i for eksempel Storbritannia eller Frankrike. Den massive studentstrømmen til Australia kan således ha bidratt til å gjøre rekrutteringen til utenlandsstudier mindre sosialt skjev.

3.2 Utenlandserfaring i familien

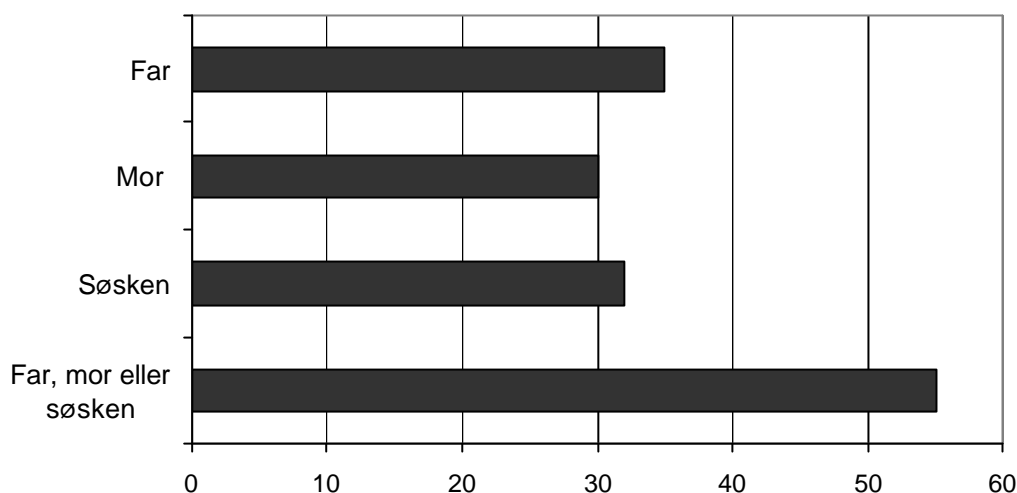
Tidligere undersøkelser viser at en høy andel av utenlandsstudenter har foreldre som selv har bodd eller studert i et annet land (Opper og medarbeidere 1990, Wiers-Jenssen 1999). På denne bakgrunn kan man framsette en hypotese om at det å studere i utlandet kan være en familietradisjon. En slik hypotese er imidlertid ikke testbar, så lenge man ikke har komparative data for de som velger å studere i hjemlandet¹². Figur 3.1 viser at mer enn

¹¹ Vi vet ikke hvor stor andel av utenlandsstudentene som studerer hhv. samfunnsfag og utviklingsstudier. Videre er samfunnsfag en samlebetegnelse for flere fag enn de som er med i Stud.mag.-undersøkelsene.

¹² Denne type informasjon finnes i NIFUs kandidatundersøkelse 2002, men disse dataene er foreløpig ikke analysert.

halvparten av studentene i denne undersøkelsen oppgir at noen i deres nærmeste familie (mor, far eller søsken) har bodd mer enn 3 måneder i utlandet. Dette synes høyt, selv om vi ikke vet hvor høye andelene er blant dem som studerer i Norge.

Figur 3.1 Andel studenter som har familie som har vært bosatt i utlandet mer enn 3 måneder. Prosent.

Andelen som har et eller flere familiemedlemmer som har bodd utenlands, er høyest blant studentene i Storbritannia (66 prosent) og lavest blant studentene i Australia (45 prosent). Som ved undersøkelsen vi foretok i 1998/1999, finner vi også nå en sammenheng mellom utdanningsnivå og utenlandsopphold i foreldregenerasjonen. Foreldre med utdanning på universitets- eller høyskolenivå har dobbelt så ofte hatt utenlandsopphold som foreldre uten høyere utdanning.

Familietradisjoner for utenlandsstudier kan skape forventninger om at man skal studere ute. Dette kommer klart fram i kvalitative intervjuer, eksempelvis henviste en av studentene vi intervjuet i Frankrike umiddelbart til familien da han ble spurt om hvorfor han hadde valgt å studere i utlandet:

Familien min. Det er ingen av dem som har tatt høyere utdanning i Norge, faktisk. Faren min studerte i England, søsteren min i Skottland og moren min bodde i England, og det har vært veldig vanlig i familien vår å studere ute.

Nærmere halvparten (47 prosent) av studentene oppgir at de selv har hatt et sammenhengende utenlandsopphold av mist tre måneders varighet, før de begynte på sitt nåværende studium i utlandet. Tabell 3.3. viser hva disse gjort under tidligere utenlandsopphold (kategoriene er ikke gjensidig utelukkende, de kunne krysse av for flere aktiviteter). Å gå på videregående skole er den aktivitet som nevnes av flest. Et klart flertall av dem som har gått på videregående i utlandet har bodd sammen med foreldrene sine, men noen har også reist på egenhånd som utvekslingslever eller lignende.

Tabell 3.3 Type aktiviteter utført under tidligere sammenhengende utenlandsopphold. Prosent. N=413

Aktivitet	Prosent
Fulgte med foreldre	20
Arbeidet (som au pair eller lignende)	11
Gikk på videregående skole	27
Høgskole-/universitetsutdanning	15
Feriereise	19
Annet	22

Til sammen har mer enn sju av ti utenlandsstudenter enten bodd i utlandet selv, eller har familie som har gjort det. I tillegg har de fleste venner som har studert i utlandet. Betydningen av ulike former for tilknytning til utlandet har også kommet fram gjennom kvalitative intervjuer. Noen nevner at foreldre, som selv har studert i utlandet, rådet dem til å studere utenfor Norge. Andre forteller at de fikk smaken på utenlandsopphold etter å ha gått på videregående skole i utlandet. Sitatet nedenfor er et eksempel på det siste. På spørsmål om hvorfor hun valgte å studere i utlandet, svarte en av studentene i Frankrike slik:

Jeg tror det hadde mye med at jeg allerede hadde vært i utlandet. Da jeg var femten dro jeg til USA som high school student. Jeg tror det ga mersmak. Og etter gymnaset dro jeg et år til Ecuador. Og så har jeg tatt deler av ex.phil. i Hellas, pluss at jeg hadde vært på diverse språkskoler i England og Frankrike og sånn.

Senere valgte hun å studere både i England, Spania og Frankrike. Det hører med til historien at begge foreldrene, og søsteren, til denne studenten hadde bodd i ulike land i flere år. Å studere ute kan derfor tenkes å ha vært en implisitt forventning. Oppholdet som utvekslingsstudent i USA genererte interesse for flere utenlandserfaringer, og omfanget av utenlandsoppholdene viser tydelig at hun har lært seg å sette pris på en kosmopolitisk tilværelse. Selv om de færreste utvikler et flyttemønster som denne jenta, er det slett ikke uvanlig at tidligere utenlandsopphold er utslagsgivende for å velge å studere i utlandet.

3.3 Karakterer fra videregående skole

I undersøkelsen blant utenlandsstudenter som NIFU gjennomførte i 1998/1999, avlivet vi myten om at utenlandsstudentene har dårlige karakterer fra videregående skole. Vi konkluderte med at studentene hadde relativt gode karakterer, om ikke alltid *gode nok* til å bli tatt opp på ønsket utdanning i Norge¹³. Undersøkelsen fra 2002/2003 viser også at det er relativt få som har svakt karaktergrunnlag. I tabell 3.4 ser vi blant annet at andelen som har under 4.0 i snitt er litt lavere enn andelen som har over 5.0 i snitt. De som har tatt videregående skole i utlandet (7 prosent) er ekskludert fra analysene.

¹³ Eksempelvis hadde 45 prosent av medisinstudentene et karaktersnitt over 5.0.

Tabell 3.4 *Karaktersnitt fra videregående opplæring i Norge. Vertikal prosentuering*

Karaktersnitt	Syke- pleie N=101	Økonomi N=312	Samf. fag/ utvikl.studier N=125	Teknologi N=221	Annet/ Ukjent N=24	Total N=783
< 3,5	8	5	2	7	17	6
3,51 - 4,00	27	13	10	14	25	15
4,01 - 4,50	41	25	25	26	8	27
4,51 - 5,00	19	33	38	27	29	30
5,01 - 6.00	6	24	26	26	21	23
Sum	100	100	100	100	100	100

3.4 Nåværende studium

Studienivå og –erfaring

Av studentene i denne undersøkelsen går 65 prosent på lavere grads studium og 35 på mastergrads-/hovedfagsnivå. 90 prosent er fremdeles utenlandsstudenter på det tidspunkt de fyller ut skjema. Av dem som ikke lenger er utenlandsstudenter, har de fleste fullført utdanningen. Ca. én prosent opplyser å ha avbrutt utdanningen. I snitt har de studert drøyt halvannet år i utlandet, og har nesten like lang tid igjen av studiet.

Mer enn halvparten (55 prosent) har studieerfaring fra Norge. Sju prosent har kun ex.phil/ex.fac, mens 48 prosent har annen høgskole eller universitetsutdanning. I gjennomsnitt har de studert 4,5 semestre i Norge før de reiste ut. Andelen som har en eller annen form for høyere utdanning fra Norge er noe høyere enn gjennomsnittet blant studentene i Australia (63 prosent).

Fordeling på fag og studieland

Som nevnt i forrige kapittel har vi foretatt en vekting av materialet. Tabell 3.5 og 3.6 viser fordelingen på fagområde og studieland hhv. før og etter vekting. For mer detaljert informasjon, se vedleggstabell 1.

Tabell 3.5 Studenter fordelt på fag og land – uvektede tall

	Sykepleie	Økonomi	Samf./utvikl.	Teknologi	Annet/ ukjent	Sum
Australia	64	58	31	43	3	199
Danmark	40	64	18	38	7	167
Frankrike		67	2	34		103
Storbritannia		86	73	70	9	238
USA		48	27	47	8	130
Ukjent/annet	2	11	2	5		20
Sum	106	334	153	237	27	857

Tabell 3.6 Studenter fordelt på fag og land – vektete tall

	Sykepleie	Økonomi	Samf./utvikl.	Teknologi	Annet/ ukjent	Sum
Australia	41	168	15	111	3	338
Danmark	20	38	11	17	7	93
Frankrike		24	2	10		36
Storbritannia		140	48	50	9	247
USA		61	18	36	8	123
Ukjent/annet	2	11	2	5		20
Sum	63	442	96	229	27	857

3.5 Er utdanningene parallelle med tilbud i Norge?

Målgruppen for denne undersøkelsen er de som tar utdanninger i utlandet, selv om det finnes parallelle tilbud i Norge. Vi har derfor valgt ut fagområder som i utgangspunktet kunne antas å ha høy grad av parallellitet med undervisningstilbud i Norge. Utenlandske sykepleierutdanninger som godkjennes i Norge har et pensum som ligger nært opp til det norske. Lånekassen (personlig henvendelse) opplyser at de utdanninger som inngår i kategorien ”teknologiske fag” tilsvarende sivilingeniørutdanninger, mens 94 prosent av studenter på ”merkantile fag” gir en grad som tilsvarende siviløkonom¹⁴. Når det gjelder samfunnsfag/utviklingsstudier, antok vi i utgangspunktet at noen tilbud var relativt like, mens andre kunne være nokså forskjellige. Eksempelvis er det langt bredere tilbud når det gjelder utviklingsstudier i utlandet enn i Norge. De færreste utdanninger er uansett ikke hundre prosent identiske – heller ikke i Norge. Selv om utdanningene leder til samme grad eller tittel, kan både pensum og undervisningsmetodene variere mye. Vi har derfor bedt om studentenes mening om i hvilken grad utdanningen de tar i utlandet samsvarer med et

¹⁴ Kategorien ”økonomiske fag” som brukes i denne rapporten består av merkantile fag + samfunnsøkonomi, men merkantile fag utgjør den dominerende andel av gruppen (77 prosent eller mer).

utdanningstilbud i Norge. Resultatene framgår av tabell 3.7, og vi ser at det er relativt store variasjoner mellom de ulike faggruppene.

Tabell 3.7 *Studentenes vurderinger av i hvilken grad utdanningene samsvarer med utdanningstilbud i Norge. Prosent.*

Grad av samsvar	Syke- pleie <i>N=101</i>	Økonomi <i>N=333</i>	Samf.fag/ utvikling <i>N=149</i>	Teknologi <i>N=231</i>	Annet/ ukjent <i>N=26</i>	Totalt <i>N=840</i>
Identisk/nesten identisk	21	8	2	14		10
Mye felles	54	45	17	41	8	40
Nokså forskjellig	21	33	37	36	50	34
Svært forskjellig	3	13	44	10	42	16
Sum	100	100	100	100	100	100

Blant sykepleierstudentene mener 75 prosent at utdanningen er identisk med eller har mye felles med en utdanning i Norge. Tilsvarende tall for teknologistudentene er 53 prosent, for økonomistudentene 55 prosent og 19 prosent blant dem som studerer samfunnsfag eller utviklingsstudier. Sistnevnte gruppe skiller seg altså klart ut, mer enn fire av fem studenter mener at utdanningen er nokså forskjellig eller svært forskjellig fra utdanningstilbud i Norge. En av årsakene til at nettopp denne gruppen skiller seg ut, er at det er et relativt begrenset tilbud innenfor utviklingsstudier i Norge.

Man kan selvsagt stille spørsmål ved om studentene har tilstrekkelige forutsetninger for å vurdere graden av sammenlignbarhet mellom norske og utenlandske utdanninger. Det kan synes som om studentene i noen grad undervurderer utdanningenes sammenlignbarhet (det er for eksempel mye som taler for at sykepleierutdanninger innholdsmessig er relativt like). Resultatene understreker likevel at det ikke er uproblematisk å definere hvilke utdanninger som kan regnes å ha et parallelt tilbud i Norge. En sivilingeniørutdanning med en særskilt spesialisering, en siviløkonomutdanning som også inneholder undervisning i kinesisk, eller en samfunnsfagutdanning med tittel ”International studies” har ikke ekvivalente tilbud i Norge, selv om de kan lede til samme akademiske grad. Ulikheter i pedagogisk opplegg kan også føre til at utdanningene oppleves som mer forskjellige enn de reelt sett er. Som vi skal se i neste kapittel, er det om en tredel av studentene som oppgir ”Utdanningen finnes ikke i Norge” som en viktig årsak til at de reiste ut for å studere.

Kort oppsummert kan vi si at det er vanskelig å definere hvilke av de utdanninger som norske studenter tar i utlandet som faktisk har parallele tilbud i Norge, selv i denne undersøkelsen der vi har valgt ut faggrupper der vi antok at graden av parallellitet ville være relativt høy. Dersom vi hadde valgt å ekskludere fra analysene de studentene som ikke mener de tar en utdanning som er ”identisk” eller ”har mye felles” med en utdanning i Norge, ville vi mistet halvparten av datagrunnlaget. Vi har imidlertid valgt å ikke ekskludere respondenter på dette grunnlag

4 Valg av studier i utlandet

Hvorfor velger noen å studere i utlandet framfor i Norge? Tradisjonelle oppfatninger om dette er at man velger utenlandsstudier hvis man ikke har gode karakterer til å komme inn på ønsket studium i Norge, eller hvis man ønsker å studere fag som ikke tilbys i Norge. Som vi skal se, er årsakene til å reise ut for å studere i utlandet både flere og mer sammensatte enn som så. Rammebetingelser i form av økonomiske forutsetninger og vilkår, dimensjoneringspolitikk på utdanningsfeltet i Norge og globale trender i høyere utdanning er utvilsomt viktig. Det samme er Norges språklige, geografiske og politisk perifere posisjon. I dette kapitlet skal vi fokusere på individuelle begrunnelser som foretas innenfor slike strukturelle rammer. Vi skal se på hvordan studentene begrunner valg av utenlandsstudier, valg av studieland og valg av utdanningsinstitusjon. Vi skal også se på hvilke kilder de benytter for å innhente informasjon om studier i utlandet.

Valg av utenlandsstudier innebærer ikke bare en beslutning om å studere utenfor Norge, men også beslutninger om studieland, utdanningsinstitusjon og studieprogram. Noen tar disse beslutningene parallelt. Ønsker man for eksempel prosjektlederutdanningen som gir tittelen kaospilot, så følger Danmark og Århus automatisk. Ønsker man å gå på et program der det første året av utdanningen tas i Norge og resten av utdanningen i utlandet, så framstår Australia som et naturlig valg. For andre er det å reise ut, og å velge land og institusjon, ulike trinn i beslutningsprosessen. De kan for eksempel bestemme seg for at de ønsker å ta en økonomiutdanning i utlandet, deretter finne ut at de foretrekker et engelskspråklig land, før de begynner å innhente informasjon om tilbud i ulike land og på ulike læresteder.

I kvalitative intervjuer kommer det tydelig fram at det ofte er en kombinasjon av flere forhold som fører til at man velger å studere i utlandet. Studentene kan for eksempel fortelle at de var litt lei av Norge, at de hadde venner eller familie som studerte ute, at de ville forbedre språkkunnskaper, og så fant de et interessant utdanningstilbud i utlandet og bestemte seg for å benytte sjansen til å reise ut mens de hadde muligheten. Et utsagn fra en mastergradsstudent vi intervjuet i Australia, illustrerer hvordan kombinasjoner av årsaker spiller inn. På spørsmål om hvorfor han valgte å studere i utlandet svarte han slik:

Det er mange årsaker til det, men en av dem er at jeg synes det er ålreit å få utvida litt perspektiver. Jeg hadde studert i Norge hele tida, og opplevde det som litt begrensende. Jeg hadde lyst på internasjonal erfaring. Og så synes jeg studiene jeg hadde sett på var interessante, det var rett og slett faglig interesse òg. Og så se en annen del av verden. Australia ble valgt mye på grunn av at det var engelsktalende. Søsteren min ville også være med å studere, og hun satte som betingelse at det måtte være et engelskspråklig land.

Denne studenten gir altså uttrykk for at både karrieremessige/faglige forhold, behov for forandring og personlig utvikling, og det at en i hans nærmeste krets også skulle reise ut, var medvirkende årsaker til at han valgte å studere i utlandet. Mange av studentene vi har intervjuet, tegnet tilsvarende komplekse bilder av sine begrunnelser for å studere i utlandet. Beslutningene om å studere i utlandet, og *hvilket land og lærested* man velger lar seg ofte ikke skille fra hverandre annet enn på et analytisk plan. Her vil vi likevel presentere valg av utenlandsstudier, studieland og institusjon hver for seg.

Vi har tatt utgangspunkt i omtrent de samme spørsmålene som i en lignende undersøkelse NIFU foretok i 1998/1999 (Wiers-Jenssen 1999). Dette medfører at vi kan nyttiggjøre oss tidligere resultater som sammenligningsgrunnlag. Spørsmålene er hovedsaklig basert på de begrunnelser studenter framsatte i kvalitative intervjuer (Stensaker og Wiers-Jenssen 1998), men trekker også veksler på internasjonale undersøkelser av temaet (Opper og medarbeidere 1990, CSN 1995).

4.1 Begrunnelser for å reise ut

Tidligere var det en utbredt forestilling at de som studerte i utlandet reiste ut fordi de ikke kom inn på den utdanningen de ønsket i Norge. Dette var nok en viktig årsak den gangen høyere utdanning i Norge var dårlig utbygd, og gjør seg fremdeles gjeldene for noen fagområder der kapasiteten innenlands er begrenset (som for eksempel medisin, psykologi, kunstfag). Undersøkelsen NIFU foretok i 1998/99 viste imidlertid klart at studentenes begrunnelser for å reise ut var mer knyttet til ”lyst” enn ”tvang”. Det var først og fremst *mulighetene* ved utenlandsstudier som lokket: å studere i et internasjonalt miljø, lære språk osv. Som vi skal se, kommer dette klart fram av resultatene i denne undersøkelsen også. Hovedinntrykket er likevel at de som søker seg ut gjør det fordi de har lyst, ikke fordi de må.

Ut fra tidligere funn (Wiers-Jenssen 1999) er det rimelig å anta at begrunnelsene for å reise ut vil variere med fag, og vi har valgt å presentere tabeller med utgangspunkt i dette. Studentene ble bedt om å ta stilling til i hvilken grad ulike forhold hadde hatt betydning for at de valgte å studere utenlands. Tabell 4.1 viser hvor stor andel av studentene på ulike fag som oppgir at ulike faktorer har hatt ”nokså stor” eller ”avgjørende” betydning for beslutningen om å studere utenlands. Studentene ble også bedt om å rangere hvilken av disse faktorene som har hatt *størst* betydning for beslutningen om å reise ut, og tabell 4.2 viser hvilke faktorer studentene anser som viktigst.

Tabell 4.1 Studentenes begrunnelser for å studere i utlandet. Andel som oppgir at ulike årsaker hadde "avgjørende" eller "nokså stor" betydning. Prosent

Begrunnelse	Total N=832	Syke- pleie N=100	Øko- nomi N=327	Samf./ utvikl N=149	Tekno- logi N=232	Annet/ ukjent N=24
Interessant å studere i et utenlandsk miljø	93	86	95	94	92	81
Forbedre mulighetene for en internasjonal karriere	83	54	88	87	79	82
Eventyrlyst	81	84	82	79	82	69
Ønsket å lære/forbedre språk	76	63	82	60	78	50
Ønsket å få oppleve en annen kultur	74	74	79	63	71	50
Ønsket å få en pause fra vante omgivelser	64	71	68	53	60	50
Bedre kvalitet på dette studiet i utlandet	56	41	54	68	59	62
Ønsket å få et annet perspektiv på Norge	55	52	59	53	49	46
Var spesielt interessert i et bestemt land	44	40	47	31	45	28
Hadde et sterkt ønske om å få et bestemt yrke	39	46	34	38	45	56
Ble anbefalt det av andre	37	32	41	33	31	38
Studiet finnes ikke i Norge	34	2	28	63	40	60
Tilfeldigheter	29	50	26	31	27	28
Skeptisk til norsk utdanningssystem	18	10	20	22	15	28
Studiet tar kortere tid i utlandet	16	8	14	19	19	19
Søknadsprosessen var tilrettelagt av norsk lærested/stedlig representant for utenlandsk institusjon	16	28	17	3	18	4
Kjæreste som bodde/studerte i utlandet	9	10	8	12	10	17
Fikk ikke plass på ønsket studium i Norge	7	16	8	3	4	4
Utenlandsk familiebakgrunn	5	8	4	9	4	8
Ville studere i mitt tidligere hjemland	1	3	1	4	1	0
Sum	100	100	100	100	100	100

Tabell 4.2 Viktigste årsak til å studere i utlandet. Prosent

Begrunnelse	Alle N=825	Syke- pleie N=100	Øko- nomi N=346	Samf./ utvikl. N=144	Tekno- logi N=228	Annet/ ukjent N=27
Forbedre mulighetene for en internasjonal karriere	15	8	18	15	14	7
Interessant å studere i et utenlandsk miljø	15	13	14	13	19	15
Bedre kvalitet på dette studiet i utlandet	13	8	13	19	10	15
Studiet finnes ikke i Norge	12	2	10	24	11	30
Eventyrlyst	10	16	9	3	13	7
Ønsket å lære/forbedre språk	8	8	11	1	6	4
Ønsket å få en pause fra vante omgivelser	6	9	5	5	5	7
Kjæreste som bodde/studerte i utlandet	4	8	4	3	5	7
Tilfeldigheter	3	2	4	2	3	0
Fikk ikke plass på ønsket studium i Norge	2	13	2	0	1	0
Hadde et sterkt ønske om å få et bestemt yrke	2	5	1	2	4	0
Var spesielt interessert i et bestemt land	2	2	2	3	2	0
Ønsket å få oppleve en annen kultur	2	3	2	1	2	0
Ønsket å få et annet perspektiv på Norge	1	2	1	0	0	4
Ble anbefalt det av andre	1	3	0	1	1	4
Skeptisk til norsk utdanningssystem	1	0	0	2	1	0
Utenlandsk familiebakgrunn	1	0	1	1	1	0
Studiet tar kortere tid i utlandet	1	2	0	2	1	0
Søknadsprosessen var tilrettelagt av norsk lærested/ stedlig representant for utenlandsk institusjon	0	0	0	0	0	0
Ville studere i mitt tidligere hjemland	0	0	0	1	0	0
Total	100	100	100	100	100	100

”Lyst” versus ”tvang”

Motiver for å studere i utlandet kan kategoriseres etter flere dimensjoner. I kategorisering av studievalg, er det vanlig å skille mellom såkalte ”push” og ”pull”- motiver (Gambetta 1987). Dette skillet har vi valgt å kalle ”lyst” og ”tvang”. Lystmotivene relaterer seg til *mulighetene* som lokker i utlandet, mens tvangsmotiver relaterer seg til *begrensninger* ved innenlandsk utdanning, som gjør at man ”tvinges” ut. Av tabell 4.1. framgår det studentene vektlegger lystmotiver langt sterkere enn tvangsmotiver. Interesse for å studere i et utenlandsk miljø, forbedre muligheter for internasjonal karriere, eventyrlyst og muligheter for å lære språk og kultur er begrunnelser som tre av fire studenter eller mer tillegger ”nokså stor” eller ”avgjørende” betydning for avgjørelsen om å studere i utlandet.

Når det gjelder tvangsmotiver, oppgir totalt sju prosent at de ikke kom inn på ønsket studium i Norge som en viktig begrunnelse for å studere i utlandet. To prosent oppgir dette som den viktigste årsaken. Om lag en tredel av studentene oppgir ”Studiet finnes ikke i Norge” som en viktig årsak, og 12 prosent oppgir dette som den viktigste årsaken til at de studerer i utlandet. I de faggruppene som inngår i denne undersøkelsen, er det altså flere som opplever mangel på parallelle tilbud som en viktig drivkraft for å reise ut enn det er som legger vekt på at de ikke fikk plass på ønsket studium i Norge. Som vi skal se i neste avsnitt er ville de fleste foretrukket å reise ut, selv om de hadde fått plass på drømmeutdanningen i Norge.

Er studier i Norge et alternativ?

I hvilken grad oppleves studier i Norge som et aktuelt alternativ? Studentene er spurt om de faktisk har søkt opptak på studium i Norge som omtrent tilsvarer den utdanningen de nå går på i utlandet. Utenlandsstudier har klar prioritet: 62 prosent svarer at de ikke har søkt, fordi utenlandsstudier var deres primære ønske. 23 prosent svarer at de har søkt, og fått plass, på lignende utdanning i Norge, og sju prosent sier at de har påbegynt utdanningen i Norge. Seks prosent har søkt, men fått avslag, og tre prosent har latt være å søke ettersom de ikke anså det som sannsynlig at de ville få plass.

Studentene er spurt om hvor de ville foretrukket å studere, hvis de hadde blitt tilbudt studie plass i Norge på tilsvarende studium som det de nå går på. Med andre ord, hvis det hadde foreligget en tilsvarende utdanning, og opptakskrav ikke hadde vært noe hinder. Ni av ti studenter svarer at de likevel ville foretrukket studie plass i utlandet. Selv blant de som oppgir at ”Studiet finnes ikke i Norge” har hatt avgjørende betydning for studie valget, er det mer enn tre av fire som sier at de i utgangspunktet ville foretrukket å studere i utlandet selv om de ved studiestart hadde blitt tilbudt plass på tilsvarende studium i Norge. Dette understreker at lystmotivene står langt sterkere i studentenes bevissthet enn tvangsmotiver, i hvert fall oppleves det slik når man først er i gang med studiene.

Variasjoner mellom fag og land

Som forventet varierer begrunnelsene for å reise ut etter både fagområde og studieland (for variasjoner etter studieland, se vedleggstabell 4). Den studentgruppen som skiller seg mest fra de andre, er sykepleierstudentene. Det er færre av dem som legger vekt på "Forbedre mulighetene for en internasjonal karriere" og "Bedre kvalitet på dette studiet i utlandet", og det er flere som legger vekt på "Tilfeldigheter" og at "Søknadsprosessen var tilrettelagt av norsk lærested eller stedlig representant for utenlandsk institusjon". Det siste gjelder først og fremst for de som studerer i Australia¹⁵, noe som må ses i sammenheng med de såkalte twinningprogrammene, der studentene tar første studieår i Norge, og de to neste i Australia. Det er også en høyere andel av sykepleierstudentene som oppgir at de ikke fikk plass på ønsket studium i Norge, og at de hadde et sterkt ønske om å få et bestemt yrke. Med andre ord er det et større innslag av det vi kaller tvangsmotiver blant sykepleierne enn i de andre gruppene i undersøkelsen.

Et utsagn fra en av studentene i Australia illustrerer hvordan frustrasjon over adgangsbegrensinger i Norge, kombinert med sterk motivasjon for et bestemt yrke, kan få personer som i utgangspunktet ikke var spesielt interessert i å studere i utlandet til å vurdere muligheten når den byr seg. Denne jenta fortalte at hun overhodet ikke hadde vurdert å studere i utlandet, før hun tilfeldigvis så en annonse om twinningprogram i avisen. På spørsmål om hvorfor hun valgte å studere i utlandet, svarer hun slik:

Det har veldig mye å gjøre med at jeg hadde lyst til å bli sykepleier, og så hadde jeg ikke gode nok karakterer til å komme inn i Norge. Jeg har prøvd å komme inn siden '96. Og da fant jeg ut at dette er siste sjanse, hvis ikke hadde jeg ikke gått sykepleie. Men det var på grunn at karakterene mine var så lave. Og via de årene fikk jeg også alderspoeng, og det var veldig gunstig. Så det var derfor jeg kom inn i Australia, på grunn av at de så mer på praksis enn karakterer. (...) Jeg elsker å jobbe med mennesker. Jeg ville bli sykepleier. I Norge ga de meg ikke en sjanse. Da tok jeg sjansen da jeg fikk den her.

De som studerer samfunnsfag/utviklingsstudier skiller seg ut ved at det er en høy andel som oppgir "Studiet finnes ikke i Norge" som begrunnelse for å reise ut. Disse studentene mener altså at det i liten grad finnes parallelle tilbud i Norge. Mange sier også at bedre kvalitet på studiet i utlandet var en viktig årsak til at de valgte å studere ute, og noen tilkjenner en viss skepsis til utdanningssystemet i Norge. Økonomistudentene skårer generelt høyt på "lyst"-faktorer, og er ennå mer opptatt av internasjonal karriere, språk- og kulturkunnskap enn andre grupper. Teknologistudentenes begrunnelser avviker i liten grad fra gjennomsnittet.

Variasjoner mellom studenter i ulike land er dels knyttet til hvilket fag de studerer, og dels til forhold som er knyttet til kjennetegn ved landet. Blant de forhold som viser størst

¹⁵ 22 prosent av sykepleierstudentene i Australia tillegger dette "avgjørende betydning", 21 prosent "nokså stor betydning" og 18 prosent "litt betydning".

variasjon med studieland, er vektleggingen av språk. Ikke overraskende vektlegges "Ønske om å forbedre lære/forbedre språk" stor betydning av de som studerer i Frankrike og i engelskspråklige land, mens det har liten betydning for de som studerer i Danmark.

Variasjoner etter kjønn og sosial bakgrunn

Vi finner generelt små forskjeller mellom kvinnelige og mannlige studenters begrunnelser for å reise ut. For fire av alternativene finner vi imidlertid signifikante forskjeller i andelen som oppgir at disse forholdene har hatt nokså stor eller avgjørende betydning. Flere menn enn kvinner legger stor vekt på "Bedre kvalitet på dette studiet i utlandet" (60 mot 52 prosent), og flere kvinner enn menn legger stor vekt på "Tilfeldigheter" (34 mot 24 prosent). Dette kan delvis forstås i sammenheng med forskjeller mellom fag som vi så i tabell 4.1. Sykepleierstudentene (som i hovedsak er kvinner) legger mer vekt på tilfeldigheter og mindre kvalitet enn andre studenter. Det er også signifikant flere kvinner enn menn som oppgir at "Kjæreste som bodde/studerte i utlandet" (12 mot 6 prosent) og "Utenlandsk familiebakgrunn" (7 mot 3 prosent) hadde stor betydning.

Når det gjelder sosial bakgrunn, fant vi signifikante forskjeller mellom de med foreldre med og uten høyere utdanning på når det gjaldt tre forhold: Blant de som har enten mor, far eller begge foreldre med høyere utdanning er det flere som oppgir at bedre kvalitet på studiet i utlandet (59 mot 51 prosent), skepsis til norsk utdanningssystem (21 mot 14 prosent) og anbefalinger fra andre (40 mot 30 prosent) har stor betydning, sett i forhold til studenter som ikke har foreldre med høyere utdanning¹⁶.

Betydningen av tilrettelagte opplegg

Ingen oppgir at "Søknadsprosess tilrettelagt av norsk lærested eller stedlig representant for utenlandsk institusjon" var *viktigste* årsak til å reise ut, men totalt 16 prosent oppgir at dette har hatt "nokså stor" eller "avgjørende" betydning. Tar vi med dem som oppgir at dette har hatt "litt betydning", er det totalt 25 prosent som oppgir dette som medvirkende årsak til å reise ut. Naturlig nok har dette størst betydning for de som befinner seg i studieland der slike tilretteleggingstiltak har en viss utbredelse. I Danmark er det følgelig få som legger vekt på dette. I Storbritannia og USA er det omtrent en av fem studenter som oppgir at dette har hatt betydning, mens dette har vært viktig for mange som studerer i Frankrike og Australia. I Frankrike oppgir fire av fem teknologistudenter og to av tre økonomistudenter at dette har hatt noen grad av betydning. Dette må ses i sammenheng med de lånekassegodkjente og tilrettelagte opplegg som administreres av SUHF (Senter for universitets- og høgskolesamarbeid med Frankrike). Flere av studentene vi intervjuet i Frankrike ga uttrykk for at de neppe ville reist til Frankrike hvis det ikke hadde vært for SUHF's opplegg. En av sivilingeniørstudentene framhevet at det var komplisert å orientere seg om utdanning i utlandet i et marked der alle universiteter framhever sin egen fortreffelighet, og det er

¹⁶ Mønsteret var det samme når vi så på betydningen av mors og fars utdanningsnivå separat.

vanskelig å få objektiv informasjon om kvaliteten. Hun foretrakk derfor et opplegg som hun regnet med var av god kvalitet, siden Lånkassen støttet det:

Jeg vurderte å studere i Trondheim, men jeg valgte Frankrike på grunn av utvekslingsprogrammet til SUHF. For der var det lagt opp et opplegg som jeg visste at var greit med Lånkassa. Så det var greit å få godkjent studiene, og titler og alt det praktiske.

I Australia oppgir totalt 43 prosent at tilrettelagt søknadsprosess har hatt betydning; seks av ti sykepleierstudenter, og omtrent en av tre studenter på andre fag. Dette må ses i sammenheng med at australske utdanningsinstitusjoner satser offensivt på tilrettelegging. De har rekrutteringsbyråer og egne interessekontorer i Oslo, og søknadene kan ofte gå via disse. Videre finnes det såkalte twinningprogrammer, der man tar første år av utdanningen i Norge og resten i Australia. Twinningprogrammene finnes p.t. innenfor økonomi, journalistikk og sykepleie. Et flertall av de norske sykepleierstudentene som befant seg i Australia i studieåret 2002-2003 var innrullert i et slikt program. Vi snakket med to slike studenter i Adelaide. De ga uttrykk for at ”pakkøløsningen” hadde framstått som et attraktivt alternativ for dem. Ingen av dem hadde tidligere hatt visjoner om å studere i utlandet, men var svært innstilt på å bli sykepleiere, og valgte utlandet når sjansen bød seg med et tilrettelagt opplegg. En av dem sier det slik:

Jeg hadde ikke giddet å søke sjøl, liksom. Det her var jo greit – jeg søkte på Bjørknes og kom inn der. Jeg hadde ikke giddet å finne fram til søknadsskjemaer og ringt til et annet land.

Tilrettelagte opplegg kan utvilsomt bidra til å senke terskelen for å studere i utlandet. I kvalitative intervjuer vi har gjennomført tidligere, kom det fram at søknadsprosessen ofte ble oppfattet som lang og komplisert (Stensaker og Wiers-Jenssen 1998). Kompliserte prosesser medfører trolig at en del studenter unnlater å søke, eller faller fra underveis.

2002/2003-undersøkelsen sammenlignet med 1998/1999-undersøkelsen

Utvalgstrekking og kategorisering av fag er noe annerledes i undersøkelsen som ble gjennomført i 2002/2003 enn i undersøkelsen som ble gjennomført i 1998/1999¹⁷. Det er likevel mulig å få et bilde av noen utviklingstrekk. Sett i forhold til i 1998/1999, synes dagens utenlandsstudenter å legge større vekt på lystmotiver i sine begrunnelser for å studere i utlandet, uavhengig av fagfelt. ”Interessant å studere i et utenlandsk miljø”, ”Forbedre mulighetene for en internasjonal karriere” og ”Eventyrlyst” er blant de forhold som jevnt over er sterkere vektlagt i 2002/2003.

¹⁷ I 1998/1999 besto utvalget av en tredel av alle norske studenter i utlandet som hadde minst ett års studieerfaring fra utlandet. Det ble ikke foretatt vektning. Faginnndelingen som ble brukt var: medisinske fag, andre helsefag, teknologi og realfag, økonomi og hotellfag, samfunnsfag og humaniora og kunstfag.

Færre legger vekt på at de ikke fikk plass på ønsket studium i Norge i 2002/2003 enn i 1998/99. Den gang svarte 27 prosent av studentene på samfunnsfag/utviklingsstudier og 19 prosent av studentene på teknologi/real fag at dette hadde nokså stor eller avgjørende betydning for at de valgte å studere i utlandet, mens andelen i de respektive fagene i 2002/2003 var under fem prosent. Blant studenter på medisinske fag var andelen som la vekt på adgangsbegrensninger hele 78 prosent, men den var 66 prosent på andre helsefag (sykepleie, fysioterapi, kiropraktikk m.m.). ”Studiet finnes ikke i Norge” tillegges større vekt blant dagens studenter på samfunnsfag/utviklingsstudier og teknologi enn det gjorde i 1998/99.

Lystmotiver synes å ha vunnet fram på bekostning av tvangsmotiver. I den grad studentene i vår undersøkelse føler seg tvunget ut, er det oftere fordi det ikke finnes et like godt tilbud i Norge (etter studentenes mening), enn fordi de ikke får plass på ønsket studium i Norge. Det må imidlertid understrekes at totalbildet kunne sett annerledes ut, dersom undersøkelsen hadde inkludert fag med sterkere adgangsgulering.

4.2 Valg av studieland

Nordmenn som studerer i utlandet velger i hovedsak engelskspråklige eller nordiske land. At språklige hensyn har stor betydning for dette synes åpenbart, og ble også bekreftet av resultatene fra undersøkelsen NIFU gjennomførte i 1998/99. Som vi ser av tabell 4.3 er språk styrende også for et flertall av studentene i denne undersøkelsen. Mange oppgir også at ønske om å gå på en bestemt utdanningsinstitusjon har vært nokså viktig eller avgjørende. Hvilke forhold som har betydning for valg av studieland, varierer med hvilket land man studerer i.

Tabell 4.3 *Begrunnelser for valg av studieland. Andel som oppgir at ulike forhold hadde "avgjørende" eller "nokså stor" betydning. Prosent*

Begrunnelse	Total	Aus- tralia	Dan- mark	Frank- rike	Stor- britannia	USA	Annet/ ukjent
Gode forkunnskaper i språket	67	77	22	35	77	64	53
Ønsket å forbedre språkkunnskaper	67	79	8	83	69	69	50
Ønsket å gå på en bestemt utdanningsinstitusjon	41	29	48	46	50	45	53
Behagelig klima	35	74	5	36	1	24	21
Familie/venner hadde studert i landet og anbefalt det	31	28	30	14	35	31	45
Lavere kostnader enn andre land	31	54	35	28	9	8	32
Var spesielt interessert i det aktuelle landets kultur	19	19	6	62	16	22	26
Geografisk nærhet til Norge	16	0	45	11	34	1	37
Kulturell nærhet til Norge	16	16	36	8	12	8	26
Geografisk distanse fra Norge	14	19	13	8	10	6	22
Kulturell distanse fra Norge	9	12	7	19	6	7	6
Hadde kjæreste som bodde der	9	9	18	6	5	11	21
Lettere å komme inn på studiet i dette landet enn andre land (utenom Norge)	8	9	12	6	6	3	28
Hadde familie som bodde der	4	2	6	6	4	12	11

De som har valgt Australia, begrunner dette i betydelig grad med klima og lavere kostnadsnivå, i tillegg til språk. De legger mindre vekt enn andre på ønske om å gå på en bestemt utdanningsinstitusjon. De som har valgt Danmark, er opptatt av den geografiske og kulturelle nærheten til Norge, i tillegg til at mange ønsket å gå på en bestemt utdanningsinstitusjon. Kostnadsnivået har også betydning, og andelen som oppgir kjæreste bosatt i landet som årsak, er høyere enn i andre land.

Studentene i Frankrike legger vekt på ønske om å forbedre språkkunnskaper og interesse for fransk kultur, i tillegg til at mange ønsket å gå på et bestemt lærested. Klimatiske forhold har også en viss betydning, mens en lavere andel enn i andre land oppgir anbefaling fra familie/venner som har studert i landet som betydningsfullt. Lavere kostnadsnivå har også betydning for en del. Studentene i Storbritannia og USA vektlegger språk og institusjon, men få oppgir lavt kostnadsnivå som begrunnelse for å studere i disse landene, naturlig nok. Studentene i USA og Storbritannia har et relativt likt begrunnelsesmønster, med unntak av geografisk nærhet (som ikke vektlegges av USA-studenter) og behagelig klima (som ikke betraktes som et fortrinn ved Storbritannia). Sett i forhold til studenter i andre

land, er det blant USA-studentene en noe høyere andel som legger vekt på at de hadde familie i landet.

Det er flere mannlige enn kvinnelige studenter som legger vekt på geografisk avstand fra Norge (18 mot 9 prosent) og anbefaling fra familie/venner som hadde studert i landet (34 mot 27 prosent), og flere kvinner som legger vekt på at de hadde kjæreste som bodde i landet (13 mot 6 prosent).

Blant studentene med høyt utdannede foreldre er det signifikant flere som vektlegger ønsket om å gå på en bestemt utdanningsinstitusjon (44 prosent mot 35), og som hadde familie/venner som hadde studert i landet og anbefalt det (33 prosent mot 24 prosent) og som er opptatt av geografisk nærhet til Norge (18 mot 13 prosent). Færre la vekt på lavere kostnader enn andre land (27 prosent mot 39 prosent), og behagelig klima (32 mot 43 prosent).

Ikke alle har hatt sitt nåværende studieland som førstevalg; 13 prosent ville i utgangspunktet foretrukket et annet land (utenom Norge). Av disse valgte nesten halvparten bort andre land fordi det var for dyrt. En drøy tredel nevner at det var vanskeligere å finne informasjon, men en firedel nevner manglende språkkunnskaper.

4.3 Valg av utdanningsinstitusjon

Hvilke faktorer ligger til grunn for valg av utdanningsinstitusjon? Gjør studentene bevisste kvalitetsmessige og økonomiske vurderinger, eller er det mer tilfeldig hvor de havner? I undersøkelsen vi foretok i 1998/1999, fant vi at lærestedets renommé er viktig, men at "Tilfeldigheter" ble tillagt stor vekt av mange, særlig medisin- og andre helsefagstudenter. Anbefalinger fra venner og kjente var også viktig. I denne undersøkelsen har studentene hatt noe flere svaralternativer å velge mellom, slik at bildet av studentenes prioriteringer er noe bredere.

Som det framgår av tabell 4.4, er lærestedets renommé totalt sett den viktigste enkeltfaktoren. Halvparten av studentene sier at dette hadde avgjørende eller nokså stor betydning for valg av studiested. Ulike sider ved tilgjengeligheten er også viktig; om det er lett å finne informasjon, om tilbudet er godt markedsført og hvorvidt søknadsprosessen er enkel. "Tilfeldigheter" oppgis å ha avgjørende eller nokså stor betydning for hver tredje student. Moderate studieavgifter og anbefalinger fra venner og kjente har stor betydning for omtrent hver fjerde student, mens det at tilbudet ikke finnes andre steder oppgis å ha stor betydning av hver femte student i utvalget. Hvilke faktorer som vektlegges, varierer både med studieland og fag.

Tabell 4.4 *Begrunnelser for valg av utdanningsinstitusjon etter studieland. Andel som oppgir at ulike forhold hadde "avgjørende" eller "nokså stor" betydning. Prosent.*

Begrunnelse	Total	Aus- tralia	Dan- mark	Frank- rike	Stor- britan- nia	USA	Ukjent/ annet
Lærestedets renommé	51	40	50	58	65	53	51
Lett å finne informasjon om lærestedet	44	51	41	46	39	41	50
Godt markedsført tilbud	39	44	24	56	37	32	42
Enkel søknadsprosess	37	49	19	50	27	32	37
Tilfeldigheter	33	36	37	33	29	32	52
Moderate studieavgifter	27	34	36	40	8	32	53
Anbefalt av familie/venner som hadde gått der	24	18	36	19	25	30	24
Studietilbudet finnes ikke andre steder	20	15	32	20	25	14	26
Lånekassen gir ikke støtte til aktuelle alternativer	11	12	1	11	15	11	5
Høgskole/universitet i Norge valgte lærested	7	10	1	11	4	5	11
Lettere å komme inn på studiet enn andre alternativer i utlandet	7	8	7	11	4	6	26
Søkte flere steder, men kom bare inn på dette	4	2	5	0	5	3	16

Vi ser at studentene i Australia legger mindre vekt på renommé og mer vekt på en enkel søknadsprosess og god informasjonstilgang. Dette må ses i sammenheng med at mange australske institusjoner er svært aktive når det gjelder markedsføring, og at det i en del tilfeller er mulig å søke gjennom et kontor i Norge. Færre enn i andre land legger vekt på at studietilbudet er unikt, eller anbefalinger fra familie/venner.

Blant studentene i Danmark er det flere som legger vekt på unikt studietilbud og anbefaling fra familie og venner som har gått der, sett i forhold til studenter i andre land. Det er likevel lærestedets renommé som oppfattes som viktigst. Få legger vekt på enkel søknadsprosess og godt markedsført tilbud. Studentene i Frankrike legger stor vekt på renommé, men informasjonstilgang og markedsføring og enkel søknadsprosess vurderes også høyt. Dette er naturlig å se i sammenheng med SUHF, som gjør en betydelig oppgave når det gjelder å organisere, og informere om, økonomi- og teknologiutdanning i Frankrike. Moderate studieavgifter har også betydning for en del studenter i Frankrike. Studentene i Storbritannia er den gruppen som legger aller mest vekt på renommé. Ikke overraskende er det få som legger vekt på moderate studieavgifter i Storbritannia. Studentene i USA ligger nokså nær

gjennomsnittet i sine begrunnelser, men de legger i noe større grad enn andre vekt på anbefalinger fra familie/venner som har gått der.

Når det gjelder variasjoner mellom studenter på ulike fag, så skiller sykepleierstudentene seg ut ved at få legger stor vekt på lærestedets renommé (18 prosent), og mange legger vekt på tilfeldigheter (56 prosent). Et tilsvarende mønster er tidligere funnet for både medisin- og andre helsefagstudenter (Wiers-Jenssen 1999). Mulige forklaringer kan være at de oppfatter denne type utdanninger som kvalitetsmessig jevnbyrdige, og at arbeidsmarkedet for ferdigutdannede helsearbeidere er såpass gunstig at de ikke trenger å bekymre seg for å få arbeid, uansett hvor de har sine eksamenspapirer fra. Blant sykepleierstudentene i Australia er det en betydelig andel som legger stor vekt på at høgskole/universitet i Norge valgte lærested. Dette er ikke overraskende, tatt i betraktning at mange av de norske sykepleierstudentene i Australia går på et program der de tar første året av studiet i Norge. De som går på samfunnsfag- og utviklingsstudier skiller seg også til en viss grad ut, ved at mer enn fire av ti vektlegger at studietilbudet ikke finnes andre steder, og at en særlig høy andel (69 prosent) sier at lærestedets renommé har hatt stor betydning. For en detaljert oversikt over begrunnelser for valg av lærested etter fagfelt, se vedleggstabell 5.

Mannlige studenter legger større vekt enn kvinnelige på lærestedets renommé (57 mot 46 prosent), og mindre vekt på tilfeldigheter (26 mot 42 prosent), og godt markedsført tilbud (35 mot 43 prosent). Studenter med høyt utdannede foreldre legger større vekt på lærestedets renommé (59 mot 38 prosent), at studietilbudet ikke finnes andre steder (25 mot 11 prosent).

4.4 Bruk av informasjonskanaler

Vi har sett at faktorer som enkel informasjonstilgang og godt markedsført tilbud har stor betydning for hvilken institusjon studentene velger. Nå skal vi se på hvilke kilder studentene benytter for å skaffe seg informasjon om utenlandsstudier mer generelt. I spørreskjemaet ble studentene presentert for en liste med 11 mulige informasjonskilder, og bedt å krysse av for hvilke de hadde benyttet. I tillegg ble de bedt om å oppgi hvilken informasjonskilde som var den *viktigste* for dem. Studentene oppgir i snitt å ha benyttet tre ulike informasjonskilder. Internett, venner og ANSA er de informasjonskanalene flest har benyttet. Informasjonsmøter, informasjonskontorer og utdanningsmesse er det også en del som har brukt, mens rådgivere på videregående skole eller studieveiledere er benyttet av nokså få. Studentene ble også bedt om å rangere hvilke informasjonskilder som har hatt størst betydning. Internett (22 prosent), venner (22 prosent), og informasjonskontor (18 prosent) er de enkeltfaktorene som oppgir å ha hatt størst betydning. Hvilke informasjonskanaler som er benyttet varierer både med studieland og fag. I tabell 4.5 vises informasjonskildene etter studieland.

Tabell 4.5 Kilder benyttet for å finne informasjon om utdanning i utlandet etter studieland. Prosent. (Det var mulig å oppgi flere alternativer)

	Total	Aus- tralia	Dan- mark	Frank- rike	Stor- britan- nia	USA	Annet/ ukjent
Internett	57	47	62	33	67	63	50
Gjennom venner	53	56	59	35	49	52	60
ANSA	36	33	23	32	44	40	45
Informasjonskontor/stedlig representant for utdanning i utlandet (f.eks. IEC, Bjørknes)	33	68	3	14	14	5	20
Utdanningsmesse	24	22	13	51	33	10	40
Informasjonsmøte arrangert av utenlandske universitet eller informasjonskontor	23	30	11	30	19	18	40
Lånekassen	21	18	15	11	24	32	20
Gjennom familie	15	7	19	22	20	26	5
Rådgiver videregående skole	11	3	9	22	21	11	20
Studieveileder på høyskole/ universitet i Norge	11	10	12	11	10	15	10
Annonser i media	10	16	4	11	5	7	0

Studentene i Australia skiller seg ut ved at de i vesentlig større grad enn andre benyttet seg av informasjonskontor eller stedlig representant for utenlandske universiteter i Norge (så som IEC eller Bjørknes). Det er dessuten svært få som har innhentet informasjon gjennom familie eller rådgiver på videregående skole. Informasjonskontor/stedlig representant er *viktigste* informasjonskilde for hver fjerde student.

De som studerer i Danmark har i mindre grad enn andre benyttet seg av ANSA, informasjonsmøter eller utdanningsmesse. Venner er *viktigste* informasjonskilde. Studentene i Frankrike har i større grad enn snittet fått informasjon på utdanningsmesse, gjennom familie og rådgiver på videregående skole. Venner og internett har hatt mindre betydning enn for andre grupper. Utdanningsmesse er *viktigste* informasjonskilde for mer enn tre av ti studenter.

De som studerer i Storbritannia har benyttet Internett, ANSA, rådgiver fra videregående skole samt familie i større grad enn de fleste andre. Internett er *viktigste* kilde for hver tredje student. Studentene i USA har brukt Lånekassen og familie som kilde i noen større grad enn andre, men har i mindre grad benyttes seg av utdanningsmesser. Internett er *viktigste* kilde.

Det er også visse fagforskjeller i informasjonsinnhenting, og disse viser sammenheng med land. Eksempelvis finner vi at 64 prosent av sykepleierstudentene i Australia har lest annonser i media, men at få av disse har benyttet seg av internett. Sykepleierstudentene i

Danmark har imidlertid brukt internett på linje med studenter på andre fag. Dette må ses i sammenheng med at flertallet av de norske sykepleierstudentene i Australia går på de nevnte twinningprogrammene, og tar det første studieåret i Norge. Dette er et tilbud som markedsføres blant annet gjennom annonser i aviser.

Mannlige studenter benytter seg i noe større grad enn kvinnelige studenter av internett (62 prosent mot 51 prosent) og familie (18 mot 12 prosent) som informasjonskilder. Studenter med høyt utdannede foreldre, benytter seg oftere enn andre av foreldre som informasjonskilde, (19 mot 8 prosent), og internett (59 prosent mot 52 prosent) og sjeldnere av informasjonskontor/stedlig representant for utenlandsk lærested (28 mot 44 prosent).

Det ble også stilt spørsmål om informasjonskilder i 1998/1999-undersøkelsen, men da med noe færre svaralternativer¹⁸ (Wiers-Jenssen 1999: 61). Andelen som benytter internett er naturlig nok langt høyere i 2002/2003. Venner er oppgitt som informasjonskilde av omtrent like stor andel på begge tidspunkt, mens andelen som oppgir å ha benyttet ANSA og Lånekassen og familie som informasjonskilder er signifikant lavere i 2002/2003 enn i 1998/1999. Reduksjonen er størst for ANSA, 19 prosentpoeng.

4.5 Oppsummerende diskusjon om valg av studier i utlandet

Vi har nå sett på studentenes begrunnelse for hvorfor de velger å studere utenlands, hva som ligger til grunn for valg av studieland og lærested, og hvilke kilder de har benyttet for å skaffe seg informasjon om utdanning i utlandet. Studentenes begrunnelser for å reise ut er sterkt knyttet til *mulighetene* ved å studere i utlandet, det vi har kalt lystmotiver. De ønsker å tilegne seg språklige og kulturelle ferdigheter og forbedre mulighetene for en internasjonal karriere, og de ønsker å oppleve noe nytt og spennende. Begrunnelsene varierer med hvilket fag de studerer, hvilket land de studerer i, og til en viss grad med kjønn og sosial bakgrunn.

Hver tredje student oppgir at svaralternativet ”Studiet finnes ikke i Norge” har nokså stor eller avgjørende betydning for at de valgte å studere i utlandet. Dette kan synes overraskende, ettersom vi med overlegg valgte ut fagområder som tilsynelatende har parallelle tilbud i Norge. Det kan tenkes at studentene overdriver forskjellene noe, men det må understrekes at studier som leder til samme akademiske grad eller tittel, kan være relativt ulike i innhold, og ha ulike spesialiseringer. De som går på samfunnsfag/utviklingsstudier og på teknologiske fag er de som legger mest vekt på mangel på parallelle tilbud.

Relativt få studenter oppgir at de ikke fikk plass på ønsket studium i Norge som begrunnelse for å reise ut. Dette står i kontrast til myten om at hovedårsaken til å studere i utlandet er at man har for dårlige karakterer til å komme inn på studiet i Norge. Det er kun blant sykepleierstudentene mangel på studieplass i Norge oppfattes å ha noe særlig betydning.

¹⁸ Venner, Familie, ANSA, Lånekassen, Internett, Rådgiver videregående skole, Studieveileder på høyskole/universitet i Norge, Annet

Dette må imidlertid ses i sammenheng med hvilke fagområder som er med i undersøkelsen. Hadde vi hatt med fag med sterk kapasitetsbegrensning i Norge, for eksempel medisin, psykologi, eller fysioterapi, ville bildet sett annerledes ut. I undersøkelsen NIFU foretok i 1998/1999 svarte 78 prosent av medisinstudentene og 66 av studentene i gruppen "andre helsefag" (sykepleie, fysioterapi, kiropraktikk osv) at "Fikk ikke plass på ønsket studium i Norge" hadde nokså stor eller avgjørende betydning for deres beslutning om å studere i utlandet (Wiers-Jenssen 1999). Ser man på bare sykepleierne, var andelen 71 prosent. I 2002/2003-undersøkelsen er det kun 16 prosent av sykepleierne som oppgir at mangel på studie plass har nokså stor eller avgjørende betydning. Det kan ved første øyekast synes overraskende at sykepleierstudentene i mindre grad legger vekt på "tvangsmotiver" enn tidligere. Mye av forklaringen kan ligge i at det har blitt lettere å komme inn på sykepleierstudiet i Norge. I den perioden studentene i 1998/1999-undersøkelsen ble tatt opp på sykepleiestudiet i utlandet (1996-1997) var det mellom 5.4 og 6.2 søker per studie plass. I den perioden studentene i 2002/2002 undersøkelsen begynte på studiet (2000-2002) var antall søkere per studie plass i Norge redusert til mellom 3.3 og 3.5. Men det kan også tenkes at markedsføring og twinningprogrammer bidrar til at sykepleierstudier i utlandet framstår som et mer attraktivt alternativ til å studere i Norge. Å reise ut blir i mindre grad "plan B".

Forskjellene mellom kvinnelige og mannlige studenters begrunnelser er relativt små, særlig hvis vi også kontrollerer for fag. Det er likevel en svak tendens til at de mannlige studentene legger noe mer vekt på kvalitetsbetraktninger og råd fra familie, og mindre vekt på tilfeldigheter enn de kvinnelige studentene. Videre er det slik at det er flere kvinner enn menn som reiser til utlandet fordi de har kjæreste eller familie der. Det kan således se ut som om de mannlige studentene, i litt høyere grad enn de kvinnelige, begrunner sine valg ut fra karrieremessig strategiske vurderinger.

Studenter med høyt utdannede foreldre begrunner sine valg i større grad med lærestedets kvalitet, og at lærestedet gir et tilbud som ikke finnes andre steder. De støtter seg i større grad på informasjon og anbefalinger fra familie og venner enn det studenter som ikke har høytutdannede foreldre gjør. Den sistnevnte gruppen bruker i større grad informasjonskontor/representant for utenlandsk lærested i Norge.

Betydningen av informasjon og tilrettelegging

Vi har sett at god informasjonstilgang og godt markedsført tilbud har stor betydning for hvilket universitet eller hvilken høgskole studentene velger. Men slike forhold har nok også betydning for hvilket land studentene velger, og om de reiser ut i det hele tatt. Informasjon kan bidra til at man blir bevisst flere muligheter, og kan også senke terskelen for å studere i utlandet. Mange har slik informasjon lett tilgjengelig hjemme, gjennom foreldre, søsken eller annen familie som har studert utenlands. Mange benytter også venner som informasjonskilde. ANSA har tradisjonelt vært en betydelig forvalter av oversiktskunnskap om studiemuligheter i utlandet. *Andelen* studenter som benytter seg av informasjon fra ANSA er betydelig, men har sunket siden 1998/99. De senere år har det kommet til nye informasjonskanaler som har bidratt til å gjøre informasjon om ulike utdanningstilbud mer

tilgjengelig. Internett gjør det lettere for den enkelte å finne fram til aktuelle tilbud. Utdanningsmesser, informasjonsmøter og informasjonskontorer sprer opplysning, og gjør det lettere å komme i dialog med lærestedene. Informasjonen man får gjennom slike kilder kan imidlertid antas å være mindre nøytral enn kilder som ANSA og Lånekassen.

Kombinasjonen av økt informasjonstilgang, markedsføring, forenklete søknadsprosesser og tilrettelagte studieopplegg forklarer trolig mye av veksten i antall norske studenter de senere år. Australske universiteter har vært svært aktive på markedsførings- og rekrutteringsfronten, og opprettelsen av twinningprogram og informasjonskontor i Oslo har utvilsomt hatt stor betydning for at mange nordmenn har valgt Australia. Enklere informasjons- og søknadsprosess kan også bidra til at nye grupper reiser ut. Eksempelvis viser våre resultater at studentene som reiser til Australia har noe lavere sosial bakgrunn enn andre utenlandsstudenter, og at de i mindre grad har familietradisjoner for å bo utenlands.

Økonomi som underliggende faktor

En underliggende faktor for hvorfor man reiser ut for å studere, er studiefinansieringen. De færreste ville hatt muligheten til å finansiere et utenlandsopphold uten støtte fra Lånekassen. Myndighetene har store muligheter til å styre studentstrømmen i retning bestemte land og fag gjennom reglene for studiestøtte. Gjennom kvalitative intervjuer har vi dannet oss et inntrykk av at studentene oppfatter at økonomi har betydning for hvilket land de reiser til, men i liten grad som begrunnelse for *at* de reiser ut. Å få støtte til studier i utlandet, synes i betydelig grad å tas for gitt. Noen reflekterer imidlertid over at studiefinansieringen gir likere muligheter for alle, slik som denne studenten i Frankrike:

Hadde det ikke vært for Lånekassen, så hadde det vært umulig å studere her, selv om Oslo Vest-bestanden nok fortsatt hadde vært her. Det er klart at Lånekassens kriterier, særlig gebyrstipend, er veldig viktig.

Det er særlig studentene i Australia som legger vekt på økonomi som begrunnelse for valg av studieland. Dette kan dels ses i sammenheng med at studieavgiftene er så vidt lave at de ofte dekkes av Lånekassens gebyrstipend, og dels at kostnadsnivået i Australia er relativt lavt, gitt høy norsk kronkurs. Flere av studentene vi intervjuet oppfattet et lavt kostnadsnivå som en klar bonus.

5 Vurdering av lærestedet

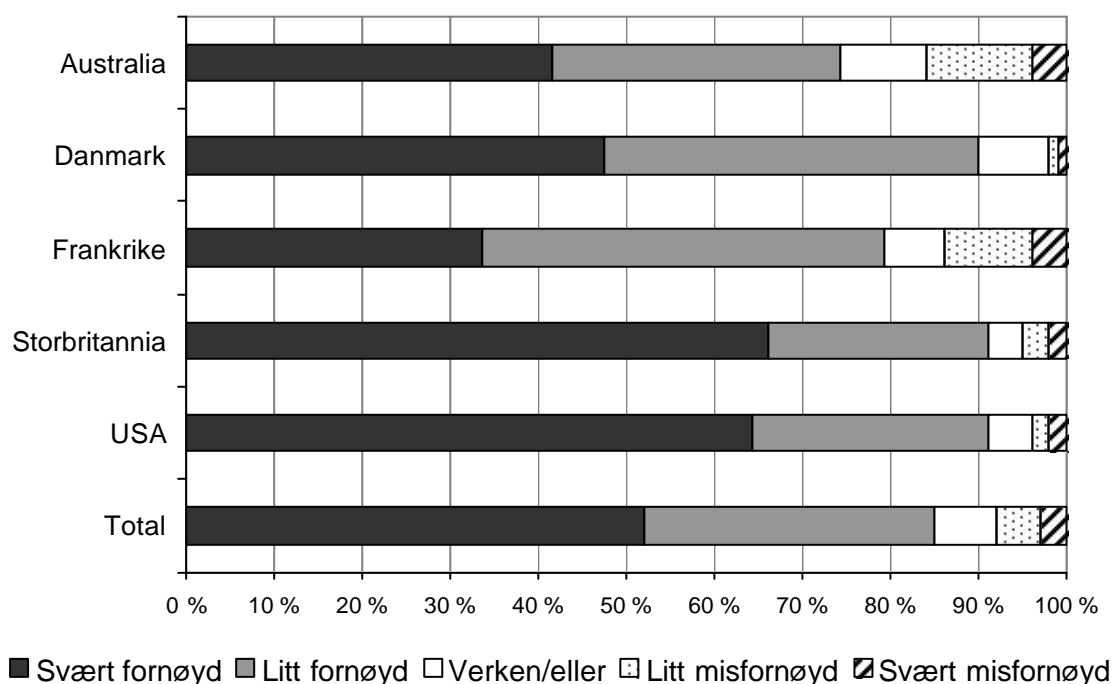
Hvor fornøyde er studentene med lærestedet de går på? I hvilken grad er forventingene de hadde før de reiste ut blitt innfridd? Hvordan vurderes undervisningskvalitet og andre forhold ved lærestedet? Ideelt sett burde studentenes vurderinger av dette kanskje vært knyttet til hver enkelt institusjon, men av hensyn til studentenes anonymitet har vi ikke innhentet informasjon om hvilken institusjon de går på. Vi vil derfor i hovedsak presentere forskjeller mellom studenter i ulike land, men også se noe på forskjeller mellom fag.

5.1 Helhetsinntrykk av lærestedet

Samlet vurdering

På spørsmål om å gi en samlet vurdering av sitt lærested, svarer til sammen 85 prosent at de er fornøyde, 53 prosent er svært fornøyde og 32 prosent er litt fornøyde. Som vi ser av figur 5.1 er studenter i Storbritannia og USA mer positive i sine vurderinger enn studenter i andre land.

Figur 5.1 Samlet vurdering av lærestedet i ulike studieland. Prosent.

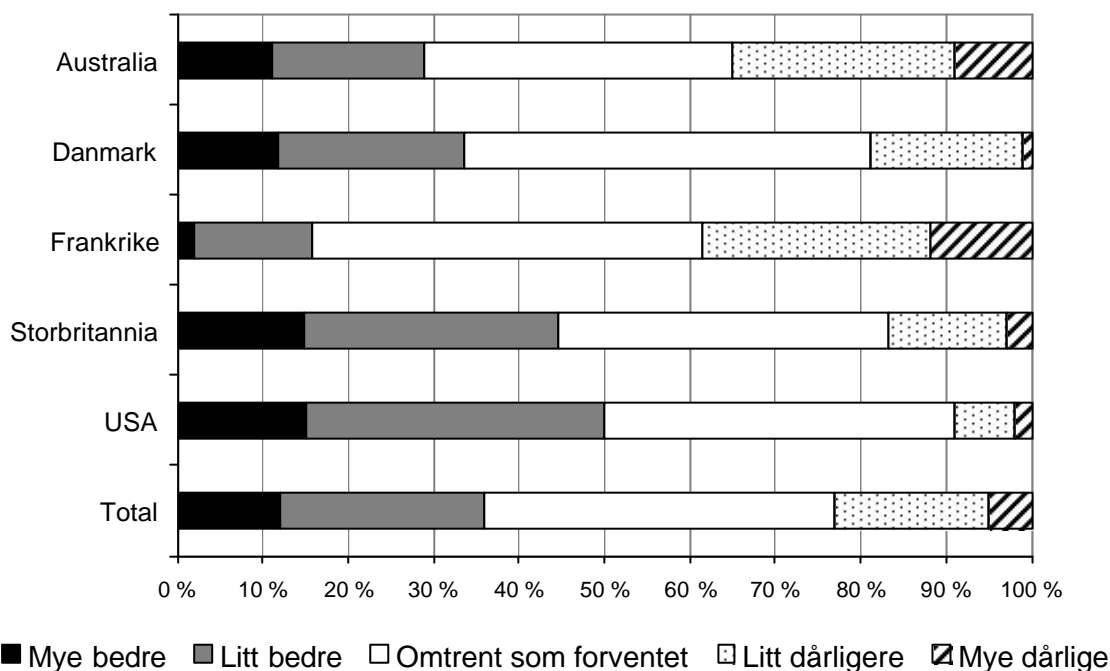

Når det gjelder fag, så er de som går på samfunnsfag/utviklingsstudier som er mest positive i sin helhetsvurdering lærestedet. Majoriteten av disse studentene befinner seg i Storbritannia, og det er disse som trekker snittet opp. Sykepleierstudentene har en lavere andel fornøyde studenter enn andre faggrupper. Dette gjelder først og fremst sykepleierstudentene i Australia, der andelen misfornøyde er hele 30 prosent.

Forventinger

Studentene ble også spurt om sine forventninger til lærestedet. Av figur 5.2 ser vi at det totalt sett er flere som synes lærestedet er bedre enn forventet (37 prosent) enn dårligere enn forventet (23 prosent). Storbritannia og USA peker seg positivt ut. Halvparten av studentene i disse landene oppgir at lærestedet er bedre enn forventet. Blant studentene i Frankrike er kun 16 prosent av samme oppfatning, og hele 38 prosent synes lærestedet er dårligere enn forventet. Også i Australia er andelen som synes lærestedet er dårligere enn forventet noe høyere enn andelen som synes lærestedet er bedre enn forventet (35 mot 29 prosent).

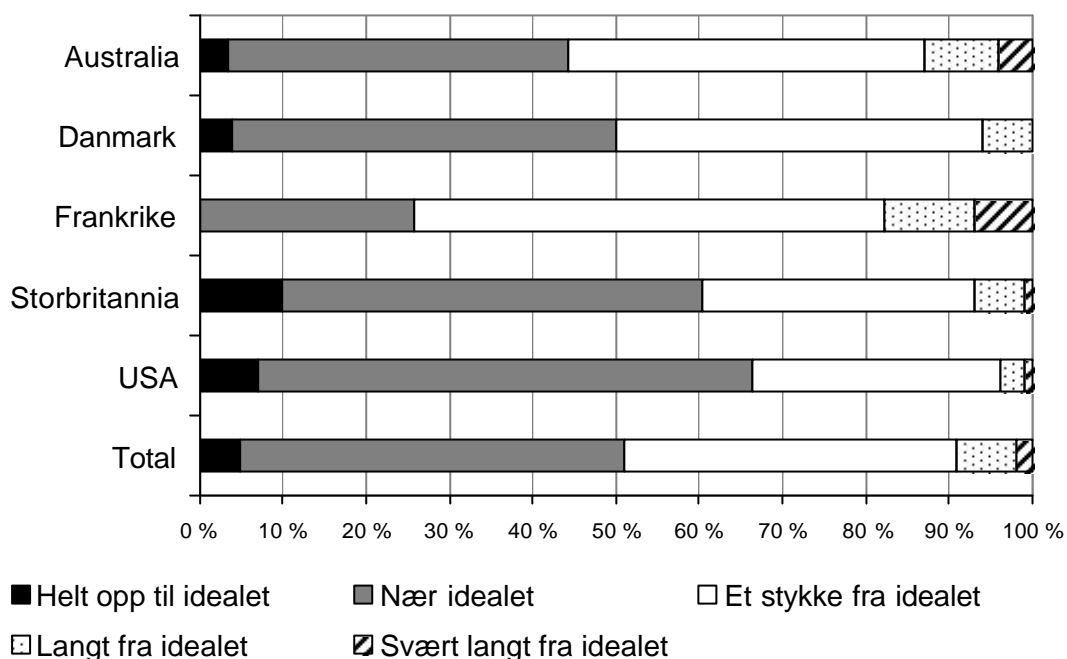
Figur 5.2 Vurdering av lærestedet i forhold til forventinger. Prosent.

Med hensyn til fagforskjeller, så peker sykepleie seg negativt ut. Særlig gjelder dette sykepleiestudentene i Australia - drøyt halvparten av disse opplever lærestedet er dårligere enn forventet.

Lærestedet i forhold til idealet

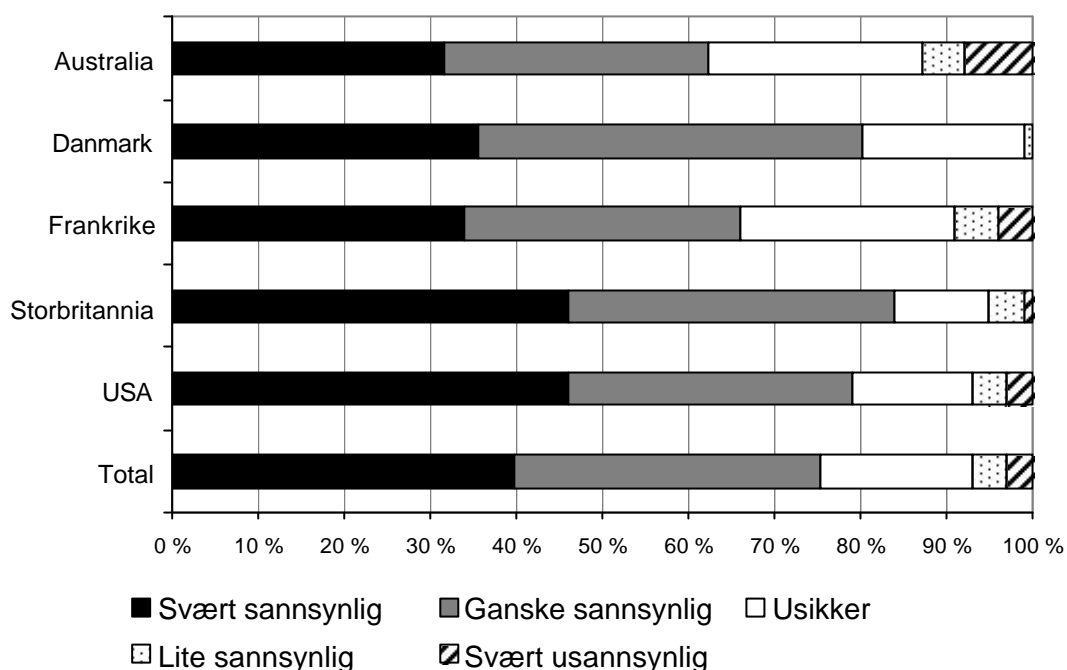
Studentene er også stilt spørsmål om å vurdere sitt lærested i forhold til et ideelt lærested. Dette er et spørsmål av litt hypotetisk karakter, og derfor noe vanskeligere å tolke. Relativt få synes at lærestedet ligger *helt opp til* idealet, men omtrent halvparten synes lærestedet ligger *nær* idealet. Vi finner store forskjeller mellom studielandene som inngår i undersøkelsen. I Storbritannia og USA er de landene mener over 60 prosent at lærestedene ligger nær eller helt opp til idealet. I Frankrike er kun 24 prosent av samme oppfatning.

Figur 5.3 Vurdering av lærestedet i forhold til et ideelt lærested for høyere utdanning. Prosent

Blant sykepleierstudentene er andelen som oppfatter lærestedet som nær eller helt opp til idealet lavere enn på andre fag (36 prosent). Tendensen er omtrent lik for både sykepleierstudentene i Australia og Danmark.

Anbefalesverdig lærested?

Studentene ble også spurt om hvor sannsynlig det var at de ville anbefale lærestedet til venner og bekjente, dersom de ble spurt om det. Tre av fire svarer at det er sannsynlig at de ville gjøre dette, sju prosent at det er usannsynlig, mens resten er usikre. Høyest andel som ville anbefale lærestedet finner vi i Storbritannia (84 prosent), færrest i Frankrike (66 prosent). Sykepleierstudentene peker seg ut som en gruppe som er mindre tilbøyelige til å anbefale lærestedet til andre: 59 prosent av dem som studerer i Danmark og 48 prosent av dem som studerer i Australia regner det som sannsynlig at de vil anbefale lærestedet.

Figur 5.4 Sannsynlighet for å anbefale lærestedet. Prosent.

Kort oppsummert gir studentene totalt sett en positiv helhetsvurdering av sitt lærested. Hele 85 prosent er fornøyd med lærestedet, flere opplever lærestedet som bedre enn forventet enn som dårligere og tre av fire vil anbefale lærestedet til andre. Det avtegner seg mønstre av variasjoner i tilfredshet mellom studieland og fagområder. De som studerer i Storbritannia og USA er jevnt over mer fornøyd med lærestedene sine enn andre, mens de som studerer i Frankrike er noe mindre fornøyd. De som studerer samfunnsfag/ utviklingsstudier tenderer til å være noe mer tilfredse enn andre, noe som dels kan ha sammenheng med at majoriteten av disse studerer i Storbritannia, der studenter på de fleste fag er fornøyd. Sykepleiere er klart mindre tilfredse enn andre studenter, og de som studerer i Australia trekker snittet ned for denne gruppen.

5.2 Samlet vurdering av lærestedet, sammenlignet med studenter i Norge

Hvordan er utenlandsstudentenes vurdering av lærestedet, i forhold til studenter i Norge? Tidligere undersøkelser tyder på at utenlandsstudenter er mer fornøyd med lærestedet sitt enn de som studerer i Norge men disse analysene har bygget på gjennomsnittet for studenter på alle typer fag (Wiers-Jenssen 1999). Her vil vi sammenligne med studenter som går på mer eller mindre tilsvarende fag i Norge. Som i kapittel 3, vil vi sammenligne med data fra Stud.mag.-undersøkelsene, selv om disse har visse begrensinger som sammenligningsgrunnlag (se avsnitt 3.1). Vi har valgt ut indikatoren ”samlet vurdering av lærestedet”, og sett på hvor store andeler som er ”svært fornøyd” og ”litt fornøyd” med dette.

Tabell 5.1 Samlet vurdering av lærestedet blant norske studenter i utlandet og Norge. Prosentandel som er svært fornøyd og litt fornøyd.

Fag	Svært fornøyd	Litt fornøyd	År undersøkt	Antall respondenter
Utland				
Sykepleie	34	31	2002/2003	106
Økonomi	52	34	2002/2003	332
Samfunnsfag/utviklingsstudier	66	30	2002/2003	153
Teknologi	55	30	2002/2003	237
Norge				
Sykepleie	40	40	2002	1627
Siviløkonom (NHH + BI)	50	41	1998+2001	352
Samfunnsfag (sosiologi, statsvitenskap, antropologi)	16	47	1998-2000	770
Utviklingsstudier/interkulturell forståelse	42	38	2002	128
Teknologi (Sivilingeniør NTNU – diverse linjer)	36	47	1998-2002	510

Av tabell 5.1 ser vi at blant sykepleierstudenter er det totalt sett en lavere andel som er fornøyd med lærestedet blant de som studerer i utlandet i forhold til de som studerer i Norge. Sykepleierstudentene i Australia som trekker snittet ned, de som studerer i Danmark er omtrent like positive i sin helhetsvurdering av lærestedet som de som studerer i Norge. Økonomistudenter har en positiv vurdering av lærestedet, enten de studerer i utlandet eller i Norge. De som studerer samfunnsfag/utviklingsstudier i utlandet er mer positive enn de som studerer liknende fag i Norge, men disse gruppene er ikke direkte sammenlignbare. Det er likevel verd å merke seg at de som studerer samfunnsfag/utviklingsstudier i utlandet er usedvanlig tilfreds med sine læresteder. Blant de som studerer teknologi er andelen svært fornøyde høyere i utlandet enn i Norge. I sum synes utenlandsstudentene å være minst like tilfreds med lærestedet sitt som studenter i Norge. Unntaket er sykepleierstudentene i Australia.

5.3 Tilfredshet med undervisnings- og rammekvalitet

Vi skal nå gå et skritt videre, og se litt på hvilke forhold ved lærestedet studentene er fornøyde og mindre fornøyde med. Studentene er stilt spørsmål om aspekter ved både undervisningskvalitet og rammekvalitet (lokaler, administrativ service, sosialt miljø). Tabell 5.2 viser at studentene jevnt over er fornøyd med den faglige kvaliteten på undervisningen og sammensetningen av det faglige stoffet (pensum). De som studerer i Storbritannia og USA er mest fornøyde. Tilfredsheten med den pedagogiske kvaliteten på undervisningen er generelt litt svakere, med unntak av for de som studerer i USA – der er ni av ti studenter fornøyde med både faglig og pedagogisk kvalitet. Studentene i Frankrike er signifikant mindre fornøyd enn andre med både pedagogisk kvalitet, omfang av veiledning

og tilbakemelding, lærernes evne til å skape engasjement, og rammekvalitetsfaktorer som forelesningslokaler og service fra det administrative personalet.

Tabell 5.2 *Tilfredshet med ulike forhold ved lærestedet. Prosentandel som er fornøyd i ulike land.*

	Aus- tralia N=197	Dan- mark N=166	Frank- rike N=103	Stor- britan- nia N=235	USA N=129	Annet/ ukjent N=19	Total N=840
Den faglige kvaliteten på forelesninger og annen lærerledet undervisning	77	86	76	89	91	79	84
Den pedagogiske kvaliteten på forelesningene og annen lærerledet undervisning	69	69	43	83	91	68	75
Undervisningstilbudet når det gjelder sammensetningen av det faglige stoffet	83	85	73	89	90	74	85
Omfang av veiledning og annen tilbakemelding fra undervisningspersonalet	64	70	43	72	86	53	69
Lærernes evne til å skape faglig engasjement blant studentene	61	67	33	72	87	53	67
Det sosiale miljøet ved lærestedet	72	71	72	86	78	84	77
Lokalene for forelesninger og annen lærerledet undervisning	75	76	49	66	77	68	72
Servicen det administrative personalet yter	61	78	44	73	84	79	69

Vi har også gjort analyser etter fag. Sykepleierstudentene er mindre fornøyd enn andre grupper med samtlige av de forhold som er listet opp i tabell 5.2 (vedleggstabell 6). De som studerer samfunnsfag/utviklingsstudier er jevnt over mer fornøyd med det meste. Generelt kan det se ut som om at hvis man først er fornøyd med én ting, så er man fornøyd med mye annet også. Og omvendt, hvis det er noe man synes fungerer dårlig, så er entusiasmen for flere forhold ved lærestedet redusert.

5.4 Mulige årsaker til variasjoner i tilfredshet

Hva skyldes ulikheten i tilfredshet mellom ulike land og fag? Ulik grad av tilfredshet mellom studenter i ulike land fant vi også i undersøkelsen fra 1998/1999. Da så vi at de som studerte i østeuropeiske land, og i vesteuropeiske land utenom Storbritannia, var mindre fornøyd enn studenter i andre land. Som mulig forklaring på dette, påpekte vi at studiesystemene i det kontinentale Europa er ganske forskjellige fra i engelskspråklige land. Studentene i land som Ungarn og Tyskland må i større grad ta ansvar for egen læring, det er lite personlig oppfølging, noe dybdeintervjuer tyder på at de ikke er spesielt fornøyd med. Gjennom de intervjuene vi gjorde Paris og Toulouse mai 2003, fikk vi inntrykk av at årsakene til misnøye blant studenter i Frankrike ikke nødvendigvis knyttet seg til de samme forholdene. Frankrike er et land som skiller seg noe negativt ut med hensyn til

studenttilfredshet. Det samme er sykepleierstudenter, særlig de som befinner seg i Australia. Nedenfor skal vi se litt på hvordan informasjon som kom fram i de kvalitative intervjuene vi gjorde i Paris, Toulouse og Adelaide kan bidra til forståelse av hvorfor disse gruppene er mindre fornøyde lærestedene sine sitt enn studenter andre steder. Et knippe intervjuer kan selvsagt ikke gi grunnlag for generalisering, men gir likevel et interessant innblikk i studentenes vurderinger.

Tilfredshet med lærestedet blant studenter i Paris og Toulouse

I kapittel fire så vi at de som har valg Frankrike som studieland, la relativt stor vekt på lærestedets renommé som begrunnelse for valg av utdanningsinstitusjon. Imidlertid har ikke forventningene til lærestedet alltid blitt innfridd, det er drøyt dobbelt så mange som opplever lærestedet som dårligere enn forventet enn som bedre. Flere av studentene vi intervjuet i Frankrike ga uttrykk for et relativt ambivalent forhold til sin egen utdanningsinstitusjon. På den ene siden mente de at lærestedet var prestisjefyllt og hadde et godt renommé. Dette anså de som et kvalitetsstempel som ville være viktig for karrieren. På den annen side var det en del forhold ikke alle var like imponert over. Noen syntes det teoretiske nivået var for lavt, andre syntes det var for mye teori, og mange ga uttrykk for at det pedagogiske opplegget minnet mer om videregående skole enn høgskole- eller universitetsutdanning. En student ved en prestisjefyllt handelshøgskole i Paris, som har studieerfaring fra både Norge og andre flere andre land uttrykker frustrasjon over det teoretiske nivået slik:

Det jeg er minst fornøyd med, er det mange vil si er mest essensielt med en utdanning: det teoretiske nivået. Jeg kommer fra jussen, hvor man jobber mye og har kjempelange dager, og du får med deg en masse, selv om det blir masse puss og sånne ting. Jeg føler at på denne utdanningen er det mer sånn å gjøre prosjekter, levere inn til deadlines, og det kan være positivt. Men jeg føler aldri at jeg har noe overskudd til å lese, liksom. Det er mulig at det er denne skolen som er spesielt sånn, for jeg tror det er annerledes på universitetet. Men disse Grandes Ecoles, som er veldig rettet mot næringslivet, er nok sånn at det er veldig lite teori. Men jeg ville gjerne hatt litt mer teori.

Som hun selv er inne på, kan dette tenkes å ha sammenheng med at hun går på en høgskole, ikke et universitet. Arbeidspraksisen studiet innebærer, verdsetter hun imidlertid høyt:

Som sagt så har det akademiske nivået ikke vært eksepsjonelt, så det er alle disse andre faktorene som har gjort at jeg har vært her, ellers så hadde jeg kanskje begynt på noe annet. (...). For meg så har det vært veldig viktig det der med innsikt i firmaer, intervjuer, språk, andre kulturer...

En annen student fra samme lærested er heller ikke spesielt imponert over det teoretiske nivået, men begge er av den oppfatning at utdanningens praktiske innretning er veldig god, de får god trening i å møte samme type utfordringer som de forventer å finne i arbeidslivet

og er utplassert i arbeidslivet i løpet av studiet. Begge gir likevel av uttrykk for at den tette oppfølgingen kan bli i meste laget for folk som har lang studieerfaring.

Men også universitetsstudenter gir uttrykk for misnøye med det pedagogiske opplegget. En student i Toulouse, som har prøvd utdanning på universitet i Norge og i Frankrike, sier hun vil fullføre utdanningen sin i Norge, på tross av at hun trives svært godt med å bo i Frankrike, fordi hun oppfatter den franske utdanningsmodellen som for lite fri:

Jeg føler at det er alt for lite individuelt. De gir for lite frihet til studentene. Det høres veldig negativt ut, men det er nesten som å gå på ungdomsskole hjemme.

En annen utdyper noe av den samme problematikken, og nevner at det kan ha sammenheng med at franskmenn er yngre enn nordmenn når de begynner på universitetet:

Her fortsetter du på videregående kjema. Her er det lekser og timer og sånt, 25 timer i uka. Veldig lite individuelt, veldig lite kreativt lagt opp, veldig lite autonomt, veldig lite selvstyrt studium. Det er noen som guider og tar deg i hånda og tar deg gjennom, og det er ingen som spør deg hva du synes. For nordmenn flest er det litt vanskelig.

Blant økonomi- og sivilingeniørstudentene som studerte ved universiteter i Toulouse, var det færre som satte spørsmålsteget ved det teoretiske nivået. Snarere var det noen som mente studiene var i overkant teoretiske. En økonomistudent gir uttrykk for at han fullfører utdanningen først og fremst fordi den er anerkjent, og han tror det vil lønne seg på sikt, ikke fordi han selv er spesielt fornøyd med studieopplegget:

Det er jo kjente økonomer som jobber her. På den berømte lista til Financial Times, så står de blant de hundre beste økonomistudiene i hele verden. Jeg stoler på den, for å si det sånn.(....) Det er jo sånn at fransk utdanning er noenlunde anerkjent, har jeg inntrykk av, og det har vært litt av greia med at jeg prøver å gjennomføre dette. Det er ikke veldig pedagogisk lagt opp, til tider. Studiene er basert på at de skal være gratis, det vil si at det ikke skal være noen lærebøker en skal trenge å kjøpe. Læreren kan sitte og diktere, og så skal vi skrive det av. Det er det vi har som pensum til eksamen. Og det synes jeg ikke noe om. Men jeg vet at hvis man har gjennomført et studium her nede, så er det bra, tror jeg, når jeg kommer tilbake til Norge.

Kort oppsummert så sammenfaller inntrykkene vi fikk gjennom intervjuene relativt godt med resultatene av de kvantitative analysene. Studentene har valgt prestisjefylte institusjoner, og er relativt fornøyd med faglig undervisningskvalitet og pensum. Men de er mindre fornøyd med det pedagogiske opplegget, som de synes er en videreføring av videregående skole, og som de mener gir for lite frihet og selvstendighet.

Tilfredshet med lærestedet blant sykepleierstudenter i Adelaide

Flertallet av norske sykepleierstudentene i Australia befinner seg i Adelaide, og de fleste av disse igjen går på Flinders University, som tilbyr twinningprogram i samarbeid med Bjørknes World Wide Education i Oslo. Undervisningen det første året i Norge foregår på norsk, men undervisningsmaterialet er engelsk. I Adelaide intervjuet vi tre norske sykepleierstudenter, to på twinningprogram, og en som hadde reist på egenhånd og studerte på et annet universitet i Adelaide. Synspunkter fra tre studenter kan på ingen måte være representative for alle de norske sykepleierstudentene, men kan likevel gi oss et innblikk i hvordan noen av dem tenker.

Studenten som ikke går på twinningprogram er svært fornøyd, selv om hun synes det er mye innleveringer (assignments). På spørsmål om å gi en samlet vurdering av sitt lærested sier hun:

Jeg synes det er veldig fint. Jeg har hørt at sykepleierutdanningen på mitt universitet er den beste i Australia. Jeg har jo ikke så mye å sammenligne med, da, men jeg er veldig fornøyd med det. Jeg prøvde å ikke ha for mye forventninger før jeg kom ned, for kanskje ikke å bli skuffa. Oppfølging og sånn med utenlandsstudenter er veldig bra.

På samme spørsmål, svarer en av twinningprogramstudentene slik:

På en skala fra en til ti, kanskje tre eller fire. Det er masse frustrasjon. Jeg er litt sånn engasjert, da, så jeg klarer å irritere meg ganske mye. Men vi er ikke veldig fornøyd. Det sier de som er utdanna her før òg, at de ikke kan organisere. Så føler jeg at vi lærer på en sånn litt "speisa" måte. Fagene henger liksom ikke helt sammen. Det er mye selvstudium. Vi er på skolen, men... Vi skriver veldig mye assignment. Vi har ikke sånn stor eksamen vi har assignment. De assignmentene er veldig... det er kanskje feil å si dårlig lagd, men de skaper i hvert fall mye frustrasjon ut fra sånn de er.

Ved nærmere spørsmål, syntes det som om det først og fremst var den praktiske organiseringen av studiet og den pedagogiske modellen hun var misfornøyd, ikke det faglige innholdet:

Jeg tror det er et høyt nivå, og de sier at Flinderssykepleierstudenter blir bra, i forhold til andre her i Australia. Det faglige nivået tror jeg er veldig høyt, det er masse doktorer, og jeg tror det er et veldig stort forskningsmiljø. Men vi har masse gruppearbeid. Vi sitter og tenker og føler i grupper, om ting vi kanskje ikke har peiling på, så vi savner egentlig forelesning.

Studenten oppfatter altså undervisningsformen som uvant. Den andre studenten på samme universitet uttrykker også frustrasjon over at undervisningsopplegget er uvant, at studiet er

mer teoretisk enn forventet, og at oppfølgingen av den enkelte student er mangelfull. Hun er også av den oppfatning at det første studieåret i Norge ikke i tilstrekkelig grad forberedte dem på de utfordringer som ville møte dem i Australia.

De sykepleierstudentene vi snakket med, var altså relativt fornøyd med den faglige standarden på utdanningen, men to av dem uttrykte betydelig frustrasjon over det pedagogiske opplegget og organiseringen av undervisningen. Delvis kan dette relateres til at undervisningsformen var uvant, og annerledes enn forventet. Men man kan også tenke seg at studenter som går på et ”pakkeløsningsopplegg” i mindre grad har tenkt gjennom de utfordringer de vil møte som utenlandsstudenter. Slike opplegg senker trolig terskelen for å reise ut, og kan tenkes tiltrekke seg personer som ikke innehar tilstrekkelig fleksibilitet og selvstendighet til å trives med de utfordringer et utenlands studium innebærer. Som nevnt kan man ikke generalisere på grunnlag av så tynt materiale, og dersom man ønsker å få mer kunnskap om hvorfor de norske sykepleierstudentene i Australia er mindre tilfreds enn andre norske utenlandsstudenter, må mer datamateriale samles inn.

5.5 Oppfatninger om utdanningsinstitusjonenes renommé

Studentene har et hav av utdanningsinstitusjoner å velge mellom, og som vi så av forrige kapittel, begrunner mange studenter valg av lærested med lærestedets renommé. Men hva slags læresteder er det egentlig studentene velger? Gjennom kvalitative intervjuer kan man få inntrykk av at studentene synes det er vanskelig å orientere seg i markedet, og selv finne fram til hva som er bra. Det synes som om mange tenderer til å tro at alt som er godkjent av Lånkassen holder god kvalitet. Etter å ha oppholdt seg på lærestedet en stund kan vi anta at kunnskapsnivået om lærestedets renommé er noe bedre. Oppfatningene er selvsagt subjektive, men ikke uten verdi av den grunn. Studentene ble bedt om å indikere sitt læresteds renommé i forhold til henholdsvis læresteder i samme land, internasjonalt nivå, og norske læresteder. Alternativene var ”helt i toppsjiktet”, ”over gjennomsnittet”, ”omtrent gjennomsnittlig”, ”under gjennomsnittet” og ”vet ikke”. Svarene er svært skjevfordelte – sett under ett mener et flertall studentene at eget lærested har et over gjennomsnittlig godt renommé, både i forhold til institusjoner i samme land, i forhold til internasjonalt nivå, og i forhold til læresteder i Norge. Under fem prosent mener at lærestedet har et renommé under snittet, og mellom fem og ti prosent svarer at de ikke vet. Tabell 5.3 viser hvor stor andel av studentene i ulike land som mener eget lærested er helt i toppsjiktet.

I Storbritannia oppgir halvparten av studentene at deres lærested er helt i toppsjiktet i forhold til andre britiske universiteter, og rundt fire av ti tror lærestedet også er i toppsjiktet etter internasjonal standard. Blant Studentene i Frankrike og USA tror flere at lærestedet har renommé i toppsjiktet internasjonalt enn nasjonalt. I Australia er det relativt få som mener at lærestedet hevder seg spesielt godt når det gjelder internasjonalt renommé. Det er interessant å merke seg at studentene i Frankrike oppfatter lærestedets prestisje som høy, selv om de ikke selv er maksimalt fornøyd med lærestedet. Resultatene er imidlertid ikke overraskende, ut fra den informasjon som framkom i kvalitative intervjuer.

Tabell 5.3 *Studenters vurdering av sitt læresteds prestisje i forhold til andre læresteder. Andel som mener eget lærested er helt i toppsjiktet. Prosent.*

	I forhold til lære- steder i samme land	I forhold til internasjonalt nivå	I forhold til læresteder i Norge	N
Australia	23	4	20	197
Danmark	41	20	39	166
Frankrike	31	43	43	102
Storbritannia	50	39	48	234
USA	28	39	42	129
Ukjent/annet	37	16	32	19
Total	34	17	35	847

5.6 Avsluttende kommentar om tilfredshet med lærestedet

Vi har sett at det avtegner seg visse mønstre i studentenes tilfredshet med lærestedet. De som studerer i Storbritannia og USA er jevnt over noe mer fornøyd enn andre, både i totalvurdering og når det gjelder forhold som faglig og pedagogisk kvalitet. De som studerer i Frankrike er noe mindre tilfredse, særlig med hensyn til forhold som pedagogisk kvalitet på undervisningen og lærernes evne til å skape faglig engasjement. Dette til tross for at studentene er av den oppfatning at lærestedet har høy prestisje. Lærestedene i Australia får sjelden toppskåre fra studentene, men vurderes heller ikke spesielt negativt, med unntak for sykepleie. Dette understreker at også læresteder som ikke er rangert på topp, kan gi tilbud som studentene oppfatter som gode. Skal man tro studentene, er det neppe større grunn til å bekymre seg over kvaliteten på australske læresteder generelt, enn det er for å bekymre seg for kvaliteten på franske læresteder - eller på norske, for den saks skyld. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved hvilke forutsetninger studentene har for å vurdere forhold som utdanningens faglige kvalitet. Utenlandsstudentene er jevnt over minst like tilfreds med lærestedet sitt som studenter på tilsvarende fag i Norge, med ett unntak: sykepleierstudentene, spesielt i Australia. Hvorfor denne gruppen skiller seg negativt ut, er ikke lett å gi noe entydig svar på. Studentene synes å være mindre fornøyd med mange forhold ved lærestedet, og det kan tenkes at tilbudet reelt sett er dårligere. Men det kan også tenkes å ha en viss sammenheng med studentene som rekrutteres til denne type studier. Vi har tidligere argumentert for at utenlandsstudenter er en selektert gruppe med hensyn til motivasjon (Wiers-Jenssen 1999). Det kan tenkes at en lavere terskel for utenlandsstudier, slik twinningprogrammene utvilsomt bidrar til, tiltrekker seg studenter som er mindre selektert med hensyn til motivasjon, og ikke i samme grad har tenkt gjennom hvilke utfordringer de vil møte som utenlandsstudent. Dette skal vi komme noe tilbake til i kapittel sju.

6 Studieinnsats og faglig mestring

Når man studerer i et annet land, møter man undervisning på et fremmed språk, og må ofte forholde seg til en studiemodell som er annerledes enn den man er vant med. I dette kapitlet skal vi se på hvordan utenlandsstudentene vurderer sine prestasjoner og evner i forhold til medstudenter, og hvor mye tid de bruker på studier per uke.

6.1 Tid brukt på studier

Studentene er spurt om hvor mange timer de bruker på ulike studierelaterte aktiviteter per uke (Forelesninger/klasseundervisning, gruppe-/laboratoriearbeid, studentinitiert gruppearbeid/samarbeid, selvstendig lesing og oppgaveløsning og praksis). Når vi summerer opp tidsbruken i disse kategoriene, finner vi at studentene i snitt oppgir å bruke 39 timer på studierelaterte aktiviteter en vanlig uke og 50 timer i ukene før eksamen. Som vi ser av tabell 6.1 er standardavvikene høye, og dette betyr at det er stor spredning rundt gjennomsnittet.

Tabell 6.1 Antall timer brukt til studierelaterte aktiviteter per uke blant studenter på ulike fag. Prosent.

	Vanlig studieuke		Ukene før eksamen	
	Antall timer	Standard-avvik	Antall timer	Standard-avvik
Sykepleie	51	19,0	52	20,2
Økonomiske fag	37	12,6	50	17,5
Samfunnsfag/utviklingsstudier	37	13,1	48	14,6
Teknologiske fag	40	16,4	49	18,6
Ukjent/annet	42	16,5	51	18,7
Total	39	14,9	50	17,7

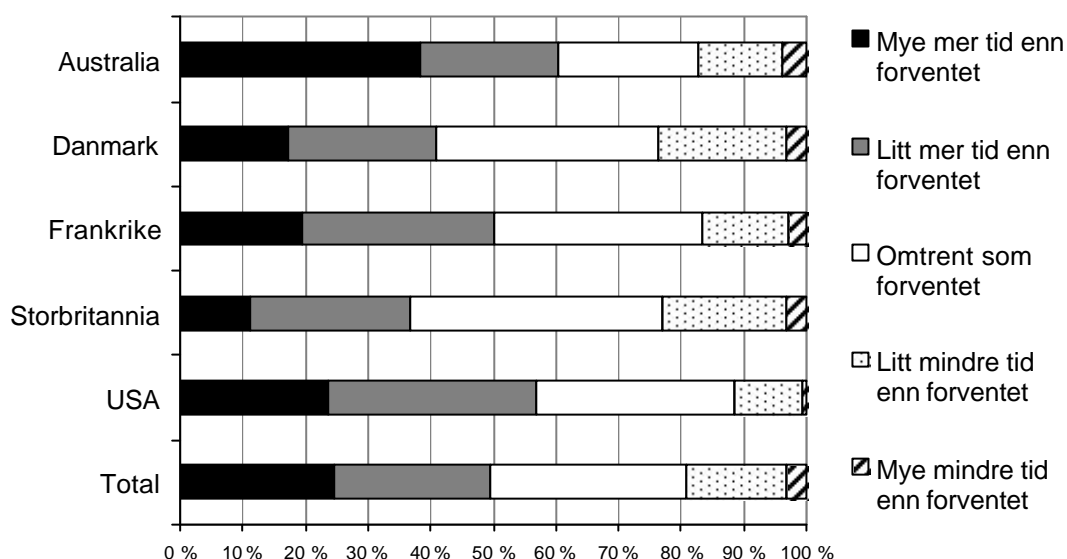
Det er sykepleierstudentene som oppgir å bruke mest tid i en vanlig studieuke, 51 timer. Dette kan ses i sammenheng med at en del av sykepleierstudentene er ute i praksis. I snitt oppgir de å bruke 16 timer per uke til praksis, mens studenter på andre fag i gjennomsnitt bruker under tre timer. Forskjellen i totaltimetall mellom sykepleiere og andre er imidlertid ikke statistisk signifikant. Vi finner relativt små forskjeller mellom studenter i ulike land (se vedleggstabell 7). Studentene i Danmark som oppgir å bruke mest tid til studier en vanlig studieuke (45 timer) men heller ikke denne forskjellen er statistisk signifikant.

Antall timer brukt til studier per uke er relativt likt resultatene fra undersøkelsen vi gjennomførte i 1998/1999. Gjennomsnittet da var 43 timer i vanlige uker, men dette hadde sammenheng med at medisinstudenter trakk snittet opp, med sine 51 timers arbeidsuker.

Tidsbruk i forhold til forventinger

Hvordan er så tidsbruken i forhold til hva de forventet? Halvparten av studenten oppgir at de bruker mer tid på studiene enn de forventet før de dro fra Norge. 31 prosent bruker omtrent like mye tid som forventet, mens 19 prosent bruker mindre enn forventet. Figur 6.1 viser tidsbruk i forhold til forventninger fordelt på land.

Figur 6.1 Tidsbruk i forhold til forventninger blant studenter i ulike land. Prosent

Høyest andel som bruker mer tid enn forventet finner vi blant studentene i Australia. Andelen som oppgir at de bruker *mye* mer tid enn forventet er om lag dobbel så høy der som i andre land (38 prosent), selv om studieinnsatsen ikke er høyere enn i andre land. Men også over halvparten av studentene i USA bruker mer tid enn forventet. Lavest andel som bruker mer tid enn forventet finner vi blant sykepleierne (32 prosent). I denne gruppen finner vi faktisk like mange som bruker mindre tid enn forventet (33 prosent). For forskjeller mellom studenter på ulike fag, se vedleggsfigur 1.

Forventingene til arbeidsmengde varierer med i hvilken grad man har studieerfaring fra høyere utdanning Norge. De som ikke har tatt høyere utdanning i Norge, oppgir dobbelt så ofte som de som har høyere utdanning fra Norge at arbeidsmengden er større enn forventet (59 mot 28 prosent), selv om de ikke bruker signifikant flere timer til studier per uke. Det kan derfor synes som om de som har erfaring fra høyere utdanning har mer realistiske forventninger til hvilken arbeidsinnsats som kreves.

Tidsbruk i forhold til studenter i Norge

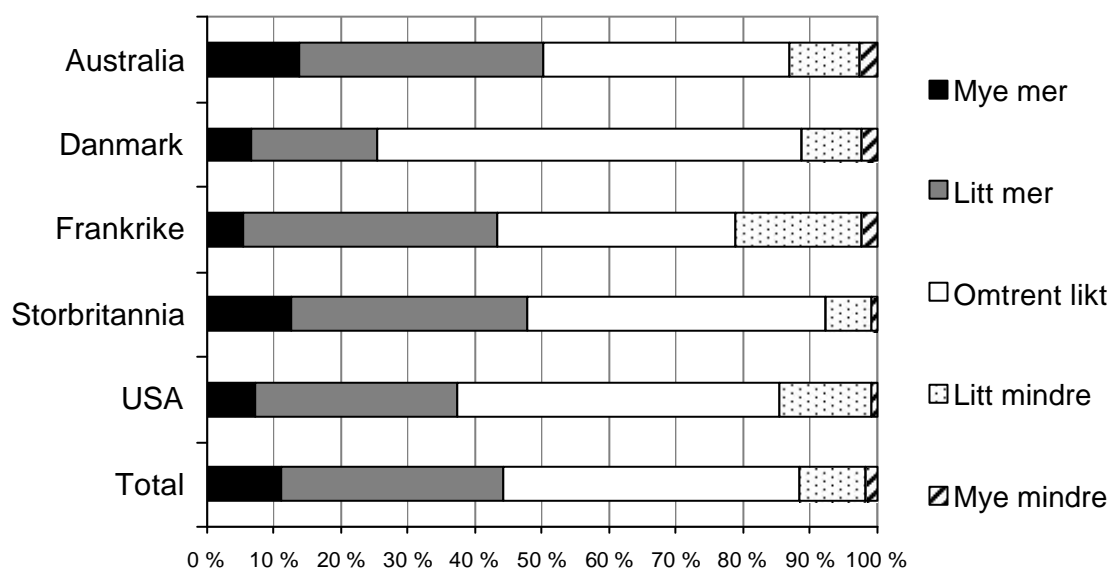
Hvordan er så studieinnsatsen i forhold til studenter i Norge? Flere undersøkelser blant studenter på norske høysoler og universiteter ligger rundt 30 timer per uke (Aamodt 2003, Wiers-Jenssen og Aamodt 2002, , Lyngstand og Øyangen 1999). Studieinnsatsen i Norge varierer imidlertid med fag og fra Stud.mag.-undersøkelsene vet vi at teknologistudenter og økonomistudenter gjerne har en noe lengre arbeidsuke enn snittet, ca. 33,5 timer per uke

(Wiers-Jenssen og Aamodt 2002). Likevel synes det som om utenlandsstudentene investerer mer tid i studiene enn de som studerer i Norge. I kvalitative intervjuer nevner flere studenter at de har fått bedre studievaner i utlandet enn de hadde i Norge, blant annet på grunn av hyppigere innleveringer osv. En del føler at de har større press på seg, i hvert fall sammenlignet med universitetsstudier i Norge

6.2 Tidsbruk og prestasjoner i forhold til medstudenter

Studentene ble spurt om de brukte mer eller mindre tid på studiene enn vertslandets studenter. Det er rimelig å anta at særlig språk, men også uvante undervisningsformer, kan medføre behov for ekstra innsats for å henge med. Det er relativt få som tror de investerer *mindre* tid enn vertslandets studenter. Andelene som tror de bruker mer tid, og omtrent like mye tid er like store. Figur 6.2 viser hvordan studenter i ulike land oppfatter sin tidsbruk i forhold til vertslandets studenter. Vet-ikke gruppen (under 3 prosent) er ekskludert. Høyest andel som mener de jobber mer med studiene enn vertslandets studenter finner vi i Australia, mens andelen er lavest i Danmark.

Figur 6.2 Oppfatning om tidsbruk i forhold til vertslandets studenter. Prosent

De som tror at de bruker mer tid enn vertslandets studenter er også spurt om hva de mener er årsakene til dette. Tabell 6.2 viser at viktigste årsakene oppgis å være større interesse for studiene, og mindre deltidsarbeid og andre forpliktelser ved siden av studiene (kun 13 prosent av studentene har deltidsarbeid ved siden av studiene i semesteret) og at det er et større nederlag å ikke mestre studiene når man har reist ut for å studere. Det siste kan illustreres gjennom et utsagn fra en av studentene i Frankrike:

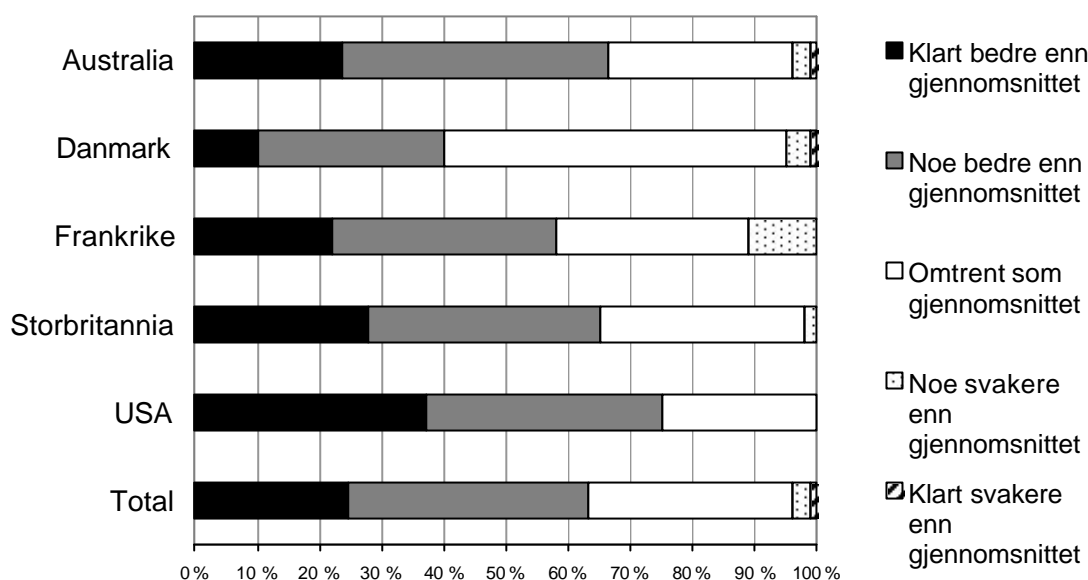
Når jeg først har bestemt meg for å reise til utlandet, så har jeg i hvert fall ikke tenkt meg å stryke eller gjøre noe dårlig ut av det. Da får man kaste seg over det, gjøre det beste.

Praktiske utfordringer som språkproblemer, uvante undervisningsformer og dårligere forkunnskaper, er det færre som oppfatter som betydningsfullt. Dette indikerer at høy innsats, sett fra studentenes synspunkt, er avledet av motivasjon og ikke en dyd av nødvendighet. Dette skal vi komme tilbake til senere i kapitlet.

Tabell 6.2 Årsaker til at studentene bruker mer tid på studiene enn vertslandets studenter. Prosent. N=323

Årsak	Stemmer godt	Stemmer delvis	Stemmer ikke
Språkproblemer	12	38	49
Uvante undervisningsformer	16	37	47
Dårligere forkunnskaper	8	21	72
Større interesse for studiene	38	37	25
Større økonomisk press for å fullføre	27	31	41
Større nederlag å ikke mestre studiene når man har reist ut for å studere	34	33	33
Mindre deltidsjobbing og andre forpliktelser ved siden av studiene	36	34	30

Vi har nå sett at en del studenter mener de bruker mer tid på studiene enn vertslandets studenter, men at de i større grad knytter dette til motivasjon enn praktiske problemer. Naturlige spørsmål i forlengelsen av dette er hvordan norske studentene mestrer studiene, og hvilke resultater de oppnår. En indikasjon på dette kunne være karakterer, men denne type informasjon er vanskelig å sammenligne. Vi har derfor bedt om studentenes subjektive vurdering av sine prestasjoner i forhold til medstudentene. En av fire studenter mener de er bedre enn gjennomsnittet. Legger vi til de som mener de er klart bedre enn gjennomsnittet, finner vi at seks av ti mener at deres faglige prestasjoner er bedre enn gjennomsnittet. I figur 6.3 ser vi hvordan relative prestasjoner etter studieland.

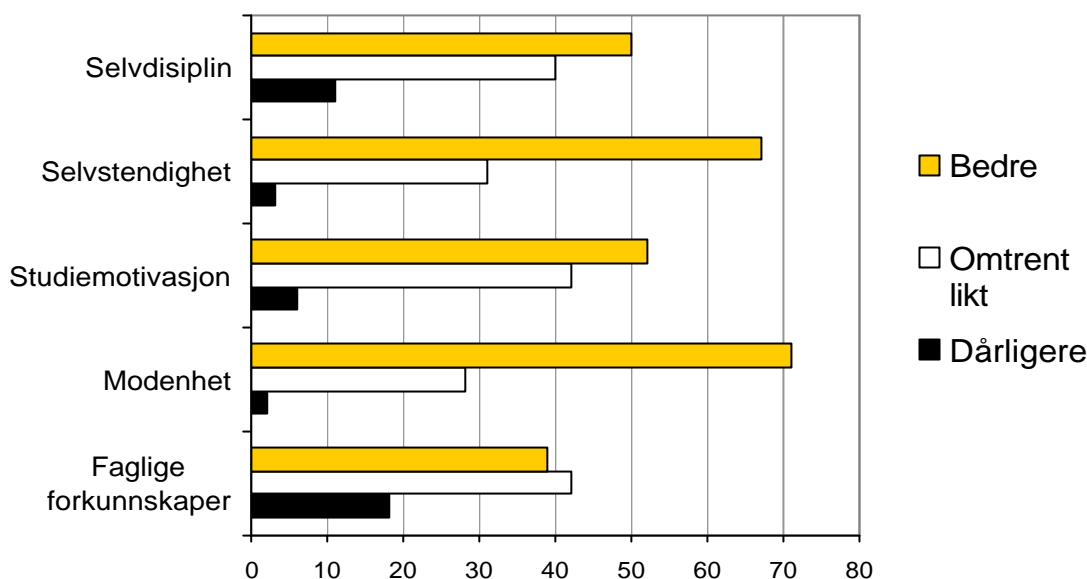
Figur 6.3 Egenvurderte prestasjoner i forhold til medstudenter. Prosent

Studentene i Danmark opplever sjeldnere enn andre sine prestasjoner som bedre enn medstudentenes. Blant sykepleierstudenter er andelen som betrakter sine prestasjoner som bedre enn medstudentenes også noe lave enn gjennomsnittet.

Det er imidlertid knyttet en viss usikkert hva vi egentlig måler når vi ber studentene sammenligne sine egne prestasjoner med medstudentenes. Det generelle prestasjonsnivået på ulike institusjoner kan utvilsomt variere, blant annet med opptakskrav. Man kan derfor stille spørsmål om hvorvidt det er egne prestasjoner eller det nivået på medstudentene som måles.

I kvalitative intervjuer understreker studentene at medstudentene deres som oftest er yngre enn dem selv. Noen mener at de er vant med andre læringsmetoder (for eksempel mer pugging), som ikke nødvendigvis er hensiktsmessige i høyere utdanning. Noen hevder også at en del av medstudentene framstår som mindre motiverte enn dem selv. I spørreskjemaet er studentene spurt om hvordan de vurderer seg selv i forhold til vertslandets studenter når det gjelder områder som faglige forkunnskaper, modenhet, studiemotivasjon, selvstendighet og selvdisciplin. Studentenes vurdering av dette framgår av figur 6.4. (kategoriene ”svært mye bedre” og ”litt bedre” er slått sammen, det samme er ”litt dårligere” og ”svært mye dårligere”).

Figur 6.4 Utenlandsstudenters vurdering av seg selv i forhold til sine medstudenter. Prosent

Majoriteten av de norske studentene mener de stiller sterkere enn vertslandets studenter når det gjelder selvstendighet og modenhet. Også når det gjelder selvdisiplin og motivasjon er det mange som synes de stiller sterkt, og få som synes de ligger dårligere an enn vertslandets studenter. Når det gjelder faglige forkunnskaper er det noe færre som er overbevist om at de er bedre, og en av seks studenter oppfatter seg som dårligere.

At norske studenter synes å klare seg bra, er også noe som ofte kommer fram i kvalitative intervjuer. Som nevnt er alder og modenhetsnivå noe som ofte trekkes fram, men vi skal nå se på et par andre eksempler på hvordan dette kan komme til uttrykk. Studentene vi intervjuet i Paris, gikk alle på typiske eliteinstitusjoner, som det vanskeligere for franskmenn enn utlendinger å komme inn på. Likevel var de ikke spesielt imponert over medstudentenes nivå. En mente at de franske medstudentene benyttet sjansen til å endelig kunne slappe av, etter årene med strev for å skaffe seg gode nok karakterer til å komme inn:

Det jeg ser nå, er nivået på disse studentene jeg går med. Og jeg synes ikke de er noe smartere enn meg. Jeg synes faktisk de er litt sånn... umodne. De er veldig unge. Det er første gang de endelig kan feste og ikke være så seriøse. Lycée har vært veldig tøft, og så har de jobbet dag og natt for "preparatoires", så når de endelig kommer inn på skolen så puster de lettet ut. Jeg føler meg i hvert fall på nivå med dem. Det eneste kan være at de har bedre basis enn meg i matte.

Dette illustrerer at læresteder med høy prestisje, og høye inntakskrav, ikke nødvendigvis har de flittigste studentene. Ved enkelte læresteder kan seleksjonskriteriene for å komme inn ha større betydning enn prestasjoner i studiet. En annen parisstudent uttrykker dette fenomenet slik:

Så det blir litt sånn for de franske, at når de først har kommet inn så slapper de litt av. For prøven består i å komme inn, karakterene betyr veldig lite. Så da blir det ganske slackt, folk blir ganske slappe i forhold til hva jeg er vant med fra jussen der det ikke er så vanskelig å komme inn, men hvor karakterene har alt å si.

En mastergradsstudent i Australia, med omfattende studieerfaring fra Norge, oppfatter at de norske studentene gjør det bra i forhold til medstudenter fra andre land:

Hittil har alle de fra Norge fått bra karakterer. Av de andre så varierer det. De gjør det ofte ikke så bra. Jeg tror det kan ha noe å gjøre med... i følge lærerne kan det ha noe å gjøre med at vi i Norge er opplært til å tenke sjøl, analysere på egne vegne, ut fra at vi har tilgang på informasjon. En del av de som kommer fra Asia har ikke den bakgrunnen. De kommer fra mye mer mester-svenn tenkning, der du lærer akkurat det læreren vil du skal lære. De har kanskje studert veldig mye, mye hardere enn oss, lengre studiedager osv. Men vi merker at refleksjonsnivået er litt forskjellig. En del av dem jeg har vært i gruppe sammen med kan være mindre reflekterte. De kan være flinke til å finne informasjon og beskrive ting, men ofte så kommer de ikke lenger enn til det. Vi gjør det bedre fordi vi går lenger enn en ren deskriptiv oppgave.

Han viser altså til at faktakunnskap og høy arbeidsinnsats ikke nødvendigvis er det som gir best uttelling i høyere utdanning. Selvstendighet og modenhet er viktige egenskaper, som sammen med motivasjon kan gi godt resultat.

6.3 Oppsummering om tidsbruk og prestasjoner

Studentene bruker jevnt over mer tid til studierelaterte aktiviteter per uke enn studenter i Norge på tilsvarende fag. De er også av den oppfatning at de bruker mer tid enn vertslandets studenter. Mange studenter bruker mer tid på studiene enn de forventet før de dro, særlig gjelder dette studenter i Australia og studenter uten studieerfaring fra Norge. Også undersøkelsen NIFU gjennomførte i 1998/99 indikerte at studentene mestret studiene bra, og at de investerte mye tid i å studere.

I noen grad relateres høy studieinnsats til praktiske utfordringer som språkproblemer og uvante undervisningsformer, men studentene er selv av den oppfatning at større motivasjon er hovedårsaken til at de bruker mye tid på studier. En del mener også at mindre deltidsarbeid og andre forpliktelser ved siden av studiet spiller inn. Kun 13 prosent av studentene har deltidsarbeid i semesteret, de færreste har familiære forpliktelser, og tiden man faktisk har til disposisjon til studier kan derfor være større enn blant både medstudenter og studenter i Norge. Relativt få oppfatter dårlige forkunnskaper som et problem. Dette indikerer, som tidligere påpekt (Wiers-Jenssen 1999), at videregående skole i Norge ser ut til å gi et brukbart grunnlag for å studere i utlandet. Det man eventuelt mangler av faktakunnskap, kompenseres kanskje av at man er opplært til selvstendighet.

Den høye studieinnsatsen synes å gi resultater; to av tre studenter mener at deres faglige prestasjoner er bedre enn medstudentenes. Det kan generelt være grunn til å reflektere over validiteten av data som ber respondenten relatere seg selv i forhold til andre. Det er lett å overvurdere sine egne prestasjoner i slike tilfeller. Flere av resultatene vi har presentert i dette kapitlet er basert på denne type relative egenvurderinger. Men kombinert med data om studieinnsats (målt i timer brukt til studier per uke) og kvalitative intervjuer, og resultater fra tidligere undersøkelser av norske utenlandsstudenter (Stensaker og Wiers-Jenssen 1998, Wiers-Jenssen 1999), befestes likevel inntrykket av utenlandsstudenter som en gruppe studenter som tar studiene sine seriøst, og som mestrer det faglige nivået godt. Selv om det er blitt enklere å søke seg til utlandet enn tidligere, er det rimelig å anta at utenlandsstudentene totalt sett er en selektert gruppe med hensyn til motivasjon. Det krever gjerne større overveielser å reise til utlandet enn å begynne på nærmeste høgskole i Norge.

7 Faglig og utenomfaglig utbytte

I tidligere kapitler har vi sett at studentene stort sett er godt fornøyd med sine læresteder, og at flertallet mener de oppnår gode resultater. I dette kapitlet skal vi se på utbyttet av utenlandsstudier i et litt bredere perspektiv. Vi skal se på hvordan de vurderer det faglige og utenomfaglige utbyttet, og hvordan de tror arbeidsgivere vil se på at de har høyere utdanning fra utlandet. Videre skal vi se på hvor lang tid studentene bruker på å tilpasse seg ulike sider ved å være utenlandsstudent, og hva slags sosialt nettverk de har. Vi skal også se på mulige ulemper knyttet til å studere i utlandet.

Tilfredshet med lærestedet er vist å ha stor betydning for helhetsvurderingen av utenlandsoppholdet (Wiers-Jenssen 2003), men det er mange andre forhold som har betydning for om man opplever utenlandsoppholdet som vellykket og utbytterikt. Som vi så i kapittel fire, er det mer enn faglige årsaker som gjør at noen velger å studere utenlands. For eksempel er det mange som trekker fram ønske om å lære språk og kultur som medvirkende årsaker. Å studere i utlandet innebærer utvilsomt at man tilegner seg mer kunnskap og erfaringer enn det som står på pensumlista, og det er rimelig å anta at erfaringer utover det rent faglige påvirker helhetsinntrykket av utenlandsoppholdet. I kvalitative intervjuer kommer det klart fram at studentene ofte oppfatter utenomfaglige aspekter som minst like viktige som selve utdanningen, både i forhold til prospektive karrieremuligheter og egen utvikling. En av studentene i Frankrike sier det slik:

Det faglige utbyttet i seg selv er egentlig ikke så viktig. Det er mer det som det (utenlandsoppholdet) indirekte gir: kontakt med andre mennesker og kulturer.

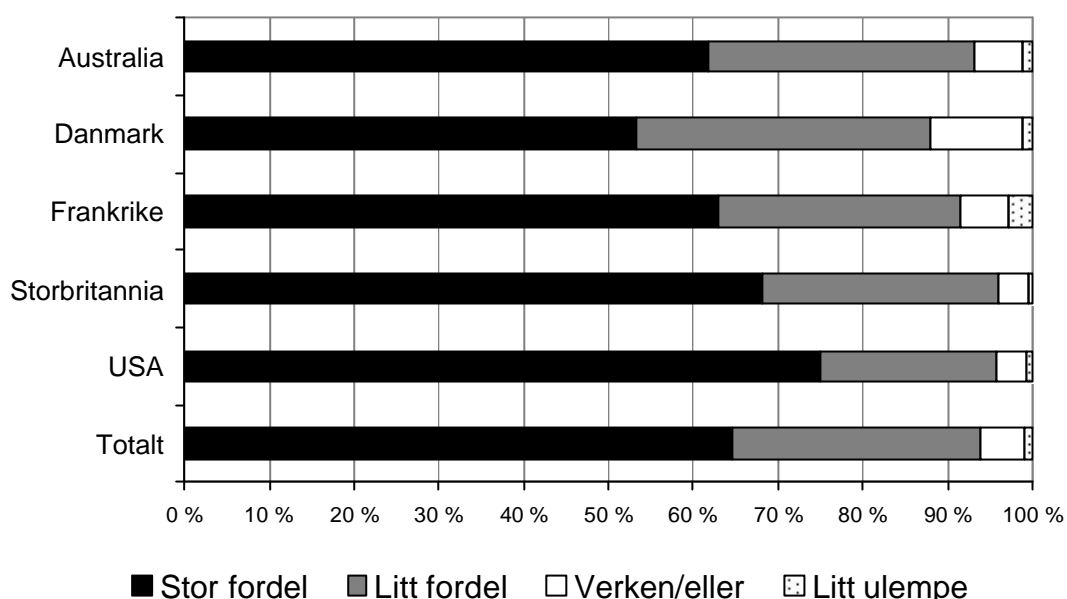
Det hører med til historien at denne studenten hadde en solid utdanning fra Norge, og gode jobbmuligheter også uten utenlandsutdanningen, men utsagnet illustrerer likevel en tankegang som deles av flere. For eksempel svarer en økonomistudent i Australia slik på spørsmålet om han opplever det som en faglig fordel å studere i Australia:

Det går kanskje mest på sideeffekter, det at man lærer engelsk så innmari godt. Det at man lærer å leve i et annet land. Å bli kjent med det, og få utvidet perspektivene. Det er sideeffekter ved å studere i utlandet som jeg har lagt vekt på.

7.1 Faglig utbytte i forhold til studier i Norge

Vi har spurt studentene om hvordan de selv vurderer det faglige utbytte av å studere i Norge framfor i utlandet (se figur 7.1). Dette er et spørsmål som favner noe videre enn tilfredsheten med lærestedet, blant annet er det rimelig å anta at språk- og kulturkunnskap til en viss grad kan oppfattes som en del av det faglige utbyttet. To av tre studenter oppfatter det faglig sett som en fordel å studere i utlandet framfor i Norge. Ingen oppfatter det som en stor ulempe.

Figur 7.1 Egen vurdering av faglig utbytte av å studere i utlandet framfor i Norge blant studenter i ulike land. Prosent.

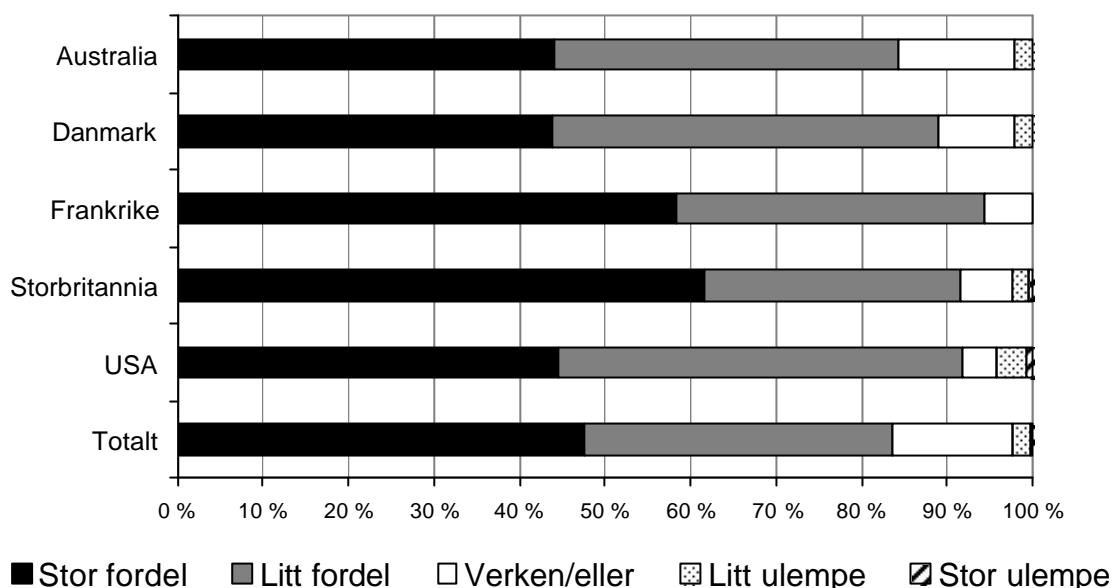

Hvor stor fordel utenlandsstudier vurderes å være, varierer noe med studieland og fagområde. Med hensyn til studieland er andelen som mener det er en stor fordel å studere i utlandet framfor i Norge er høyest blant studenter i USA (75 prosent) og Storbritannia (68 prosent) lavest blant studenter i Danmark (53 prosent). Med hensyn til fagområde, er andelen høyest blant de som studerer samfunnsfag/ utviklingsstudier (73 prosent) og lavest blant de som studerer sykepleie (53 prosent). Se vedleggsfigur 2 for detaljer.

Mer enn ni av ti er altså av den oppfatning at det faglig sett er en fordel å studere i utlandet framfor Norge, og det er knapt noen som tror det er en ulempe. Man kan selvsagt spørre seg i hvilken grad studentenes vurderinger er realistiske. Som vi skal se i neste avsnitt, er studentene noe mer forbeholdne når det gjelder hvordan de tror mulige arbeidsgivere vil vurdere utdanning fra utlandet. Men resultatene kan i hvert fall tolkes som et uttrykk for at studentene selv mener at utenlandsstudier var et godt valg. De er heller ikke overraskende i lys av undersøkelsen vi gjorde i 1998/1999. Totalt sett var andelen som mente det faglig sett var en fordel å studere i utlandet omtrent lik den gang.

7.2 Forventing om arbeidsgiveres syn på utdanning fra utlandet

Hvorvidt det reelt sett vil oppleves som en fordel å ha studert i utlandet, innholds- og karrieremessig, er vanskelig å vurdere før man kommer ut i arbeidslivet. Men hvordan *tror* studentene at norske arbeidsgivere vil stille seg til at de har utdanningen fra utlandet? Halvparten tror at arbeidsgiverne vil vurdere det som en stor fordel, og ytterligere 38 prosent som litt fordel. Kun to prosent tror det vil være en ulempe. Som det framgår av figur 7.2 er det studentene i Storbritannia og Frankrike som er mest optimistiske. Henholdsvis 62 og 58 prosent tror at norske arbeidsgivere vil betrakte det som en stor fordel at de har utdanningen fra utlandet.

Figur 7.2 Forventning om norske arbeidsgivers syn på at man har tatt utdanning i utlandet blant studenter i ulike land. Prosent

Det er også forskjeller mellom fag. Mest optimistiske er økonomistudentene, mens det er færre blant sykepleierne som tror at arbeidsgivere vil vurdere det som en stor fordel at de har utdanningen fra utlandet (Se vedleggsfigur 3). I kapittel fem så vi hvordan studentene vurderte lærestedets renommé. I hvilken grad man tror arbeidsgivere vil se positivt på utenlandsstudiene, er også knyttet til vurderingen av dette. De som mener at lærestedet befinner seg i et internasjonalt toppsjikt, er mest tilbøyelige til å anta at norske arbeidsgivere vil se positivt på deres utdanning.

Også i de kvalitative intervjuene kom det fram at studentene hadde god tro på at arbeidsgivere ville se positivt på utdanningen. De fleste synes overbevist om at utenlandsstudier har vært et godt valg, og at de har en kompetanse utover den rent faglige som arbeidsgiver burde sette pris på. Flere av studentene i Adelaide uttrykte imidlertid en viss bekymring over negativ omtale i media, både av australske universiteter og de norske studentene som studerer der. De kjente seg dårlig igjen i avisoppslag om dårlige universiteter, studenter som var mest interessert i surfing og festing osv. På spørsmål om hvordan hun trodde norske arbeidsgivere ville vurdere utdanningen hennes, svarte en av økonomistudentene slik:

Det er jo den store saken, som jeg tror alle her nede er veldig opptatt av. Det er jo vanskelig å si, men noen er nok veldig skeptiske. Det begynner å komme en del artikler i avisene som gir Australia et dårlig rykte. Men jeg ser jo ingen grunn til at de ikke skal vurdere oss på linje med alle andre med samme utdanning, men det gjenstår å se.

En av studentene i Frankrike var i ferd med å avslutte studiet, og hadde begynt å søke jobber i Norge. Spørsmålet om arbeidsgiveres vurderinger var ikke lenger hypotetisk, men høyst aktuelt. Hennes erfaring var at hun stort sett hadde blitt vurdert svært positivt. Hun hadde vært kalt inn til flere intervjuer, blant annet på en jobb med mer enn tusen søkere, noe som hun tolket som uttrykk for at hun ble oppfattet som en attraktiv kandidat. Men hun hadde også fått et par negative erfaringer:

Den ene var et firma der de var kjempepositive og sånne ting, jeg skulle til intervju i Oslo og alt mulig. Og så plutselig får jeg en telefon hvor de sier at det var visst litt for vanskelig å sammenligne denne utdanningen med utdanning fra Norge. Og det synes jeg på en måte blir helt galt, at det skal telle negativt. Jeg kunne godt forklart. Hvis de hadde vært interessert så kunne de godt funnet ut at det er en veldig bra skole.

Her er hun inne på et fenomen som kanskje flere vil oppleve: arbeidsgivere kan ha en rekrutteringsstrategi som går ut på å minimere risiko, og da er det ”tryggest” å velge en utdanning de kjenner. Hvordan utdanning fra utlandet faktisk blir vurdert av norske arbeidsgivere, foreligger det lite eller ingen kunnskap om. Dette vil det imidlertid være mulig å få innsikt i gjennom et datasett NIFU nylig har samlet inn, Kandidatundersøkelsen 2002¹⁹. De første analysene av dette materialet tyder på at utenlandsstudentene har relativt god grunn til å være optimistiske. 3,5-5 år etter eksamen er det små forskjeller i arbeidsledighet mellom kandidater utdannet i utlandet og i Norge, og de som er i utlandet tjener i gjennomsnitt noe mer (<http://www.nifu.no/kandidat/kandund2002/startside2002.html>). Andelen som oppfatter seg som overkvalifiserte er noe høyere blant utenlandsstudenter enn de som er uteksaminert i Norge, noe som kan indikere at utenlandsstudentene i noe mindre grad får dratt full nytte av sin utdanning. Det er imidlertid viktig å ta i betraktning at de som er med i undersøkelsen er uteksaminert i en periode der arbeidsmarkedet i Norge har vært gunstig, og at enkelte grupper som kan antas å ha et vanskelig arbeidsmarked, så som medie- og kunstfagsutdannede ikke er med i undersøkelsen. Videre inngår få personer med utdanning fra Australia²⁰, slik at undersøkelsen i liten grad kan gi svar på om de som er utdannet der vil møte større utfordringer på arbeidsmarkedet enn andre.

¹⁹ Kandidatundersøkelsen 2002 inneholder data om arbeidsmarkedstilpasning og karriereutvikling for kandidater uteksaminert i utlandet, og kandidater utdannet Norge, i perioden 1997-1999. Den gir mulighet for å sammenligne blant annet hvor lang tid man bruker på å komme i jobb, lønnsnivå og stillingstype blant de som er utdannet i utlandet i forhold til de som har tatt tilsvarende utdanninger i Norge.

²⁰ Dette har sammenheng med at relativt få nordmenn ble uteksaminert fra Australiske læresteder på slutten av 1990-tallet. Den eksplosjonsartede veksten i antall studenter hadde ennå ikke gitt seg utslag i høyt antall uteksaminerte kandidater.

7.3 Utenomfaglige fordeler ved å studere i utlandet

Hva kan et utenlandsopphold gi, i tillegg til at man får den utdanningen man vil ha? Hvilke ulemper kan det være ved å studere i utlandet. Basert på informasjon fra kvalitative intervjuer, ble studentene bedt om å ta stilling til i hvilken grad et knippe potensielle fordeler ved utenlandsstudier hadde hatt betydning for dem. Vi ser av tabell 7.1 at det er språkkunnskaper, personlig vekst og mulighetene for en internasjonal karriere som tillegges størst betydning. Ni av ti studenter svarer at dette har svært stor eller nokså stor betydning for dem. Utenlandske venner/kontakter, og perspektiver på norske forhold er det også mange som oppgir som viktig.

Tabell 7.1 Fordeler med utenlandsstudier. Horisontal prosentfordeling og gjennomsnittsskåre 0-3 (0 = ingen betydning, 3 = stor betydning).

	Svært stor betydning	Nokså stor betydning	Liten betydning	Ingen betydning	Gjennomsnittsskåre
Språkkunnskaper	68	22	7	3	2,6
Personlig vekst	61	33	5	1	2,5
Øker mulighetene for en internasjonal karriere	58	32	9	2	2,4
Utenlandske venner/kontakter	40	39	19	3	2,2
Perspektiver på norske forhold	32	43	21	4	2,0
Kjennskap til et annet lands kultur	24	44	29	4	1,9
Utdanning med annerledes innhold	26	43	25	6	1,9
Godt miljø blant de norske studentene	15	26	31	28	1,3

Vektleggingen av flere av disse faktorene varierer med studieland og fag. Eksempelvis er de som studerer i Danmark mindre opptatt av språk, kultur, internasjonal karriere og utenlandske venner/kontakter. De som studerer i Frankrike er den gruppen som er mest opptatt av å få kjennskap til et annet lands kultur, over halvparten av dem oppgir at dette har svært stor betydning. Godt miljø blant de norske studentene tillegges størst vekt blant de som studerer i Frankrike og Australia. Kanskje ikke overraskende, i og med at vi i disse landene finner institusjoner med mange nordmenn på et sted.

Økonomistudentene legger større vekt på språk og kultur enn gjennomsnittet, mens samfunnsfagstudentene fokuserer på at de får en utdanning med annerledes innhold. Teknologistudentene er mindre opptatt av kultur, utenlandske venner/kontakter og internasjonal karriere enn andre. Svaralternativene er de samme som i undersøkelsen vi

gjennomførte i 1998/99. Totalt sett er vektleggingen av mulige fordeler ved å studere i utlandet relativt lik på begge tidspunkter²¹.

Personlig vekst og nye perspektiver

I kvalitative intervjuer framheves ofte det positive ved alt man får ”på kjøpet” ved å ta utdanningen i utlandet. At språkkunnskaper er nyttige, synes ganske åpenbart. Videre er det klart at å leve i et land over flere år gir en unik innsikt i et annet lands kultur. Studentene er imidlertid også svært opptatt av at utenlandsoppholdet er en kilde til personlig vekst og at de får andre perspektiver på Norge. Men hva ligger egentlig i dette? Nå skal vi se på noen eksempler fra de kvalitative intervjuene på typer av erfaringer som oppfattes som kilder til personlig vekst og nye perspektiver.

Når det gjelder personlig vekst, så relateres dette ofte til utfordringer. Man kommer til et nytt land, der man kanskje ikke kjenner noen, og må gjøre rede for seg på språk man ikke alltid mestrer særlig godt. Man skal begynne på en utdanning, samtidig skal man håndtere en rekke praktiske forhold som å skaffe seg bolig, få alle papirer i orden, man skal få venner etc. På mange måter begynner man fra scratch, og dette er noe mange mener at de vokser på. En av studentene i Frankrike uttrykker at utenlandsoppholdet har endret henne på denne måten:

Du får en annen sikkerhet på deg sjøl. Du har gjort så masse rart. Du ser at ting ordner seg. Det er så mye rart man kommer borti, og da griper man fatt i problemene på en helt annen måte når man kommer hjem. Du har trua på at det her ordner seg, du har jo sett at det har gjort det før. Du er litt mer ydmyk, tror jeg. Du er vant til å være litt mer ”lost”, så da er du ikke redd for å stille et spørsmål eller sånne ting.

Erfaringer som i utgangspunktet kan ha føltes ubehagelige tolkes retrospektivt relativt positivt, eksempelvis fordi de kan gi en følelse av å kunne mestre utfordringer eller fordi de har gitt ny innsikt. En av jentene i Australia, som slett ikke bare har vært fornøyd med studieoppholdet, illustrerer dette slik:

Så mye som jeg har lært, det som jeg har vært gjennom, med hus, å lære nye ting, å tilpasse meg andre ting - jeg tror jeg har vokst mye på det som person. Jeg har vært hjemme et par ganger og da sier de ”Du har blitt så...” de bruker ordet ”voksen” (ler). ”Du har vokst så mye som person”, sier de, på grunn av det jeg har vært gjennom her.

²¹ I 1998/99 var det noe færre som la vekt på språkkunnskaper, men dette kan ses i sammenheng med at studenter i nordiske land og på engelskspråklige programmer i Øst-Europa trakk snittet ned.

En annen litt ubehagelig erfaring som flere trekker fram som nyttig, er å være minoritet i et annet land. En sykepleierstudent eksemplifiserer noen av de hverdagslige utfordringene man står overfor som ny og ”fremmed” i et samfunn på denne måten:

Jeg tror kanskje vi får et litt videre perspektiv. Det er veldig interessant erfaring å være helt ny. (...) Den erfaringen å være ”pakkis i eget land”, holdt jeg på å si (ler,) å ikke kunne snakke... å bli oppfatta som dum i butikkene - rett og slett - fordi at jeg ikke klarer å si det jeg vil. Så siden jeg høres ut som en unge når jeg snakker, så trur dem at inne i hodet mitt så er jeg også en unge, at jeg ikke kan sy, at jeg ikke skjønner hvor mange meter jeg skal ha hvis jeg skal kjøpe et stoff. Eller bake brød, at jeg ikke kan det. Men det gjør jeg jo hjemme. Men jeg klarer ikke si ”sammalt hvete – grov”, det kan jeg ikke si, så derfor blir jeg oppfatta som dum og de begynner å snakke seint og de begynner å forklare ting som jeg vet. Og det er en veldig nyttig erfaring.

En annen jente, som i utgangspunktet har lite kontakt med det norske miljøet i byen, har merket seg at hun likevel trekkes mot andre nordmenn, fordi hun opplever at man i egenskap av å komme fra samme land har en felles forståelsesramme. Dette har gitt henne økt forståelse for at utlendinger i Norge kunne ha tilsvarende behov:

Du forstår bedre hvorfor kineserne klikker seg med sine og pakistanerne med sine. Du holder deg med dem du synes er like.

Flere gir uttrykk for at utenlandsoppholdet har gitt dem et annet perspektiv på norsk væremåte og mentalitet. En av australiastudentene sier det slik:

Her hilser jo folk på en på bussen og i butikken og sånn. Det er veldig koselig. Plutselig bare møter du en på gaten og han spør ”How are you?” Og de vi ha et svar òg! Og det er veldig unorsk da, på en måte.

Denne studenten er tydelig begeistret for å bli eksponert for en væremåte som avviker fra den trauste norske, men som samtidig ikke oppleves som overflatisk. Studentene i Australia formidlet et svært positivt bilde av australiere. De blir omtalt som vennlige, åpne og lette å komme i kontakt med.

Flere studenter nevner også at de har fått satt Norge og nordmenn i perspektiv, for eksempel når det gjelder velferdsgoder og utenrikspolitikk. Noen er inne på at nordmenn kan oppfattes som kravstore, og at utenlandsoppholdet bidrar til at man i mindre grad tar norske velferdsgoder for gitt. På spørsmål om utenlandsoppholdet har forandret hans syn på Norge, svarer en av studentene i Australia slik:

Ja, det tror jeg. Innser egentlig hvor bra du har det i Norge, noe du i hvert fall ikke har innsett sjøl når du bodde i Norge. Du kommer jo ut og treffer andre folk. Vi tar

jo Lånekassen og alt det der for gitt. De har jo litt av det samme i Sverige og Danmark, men når du kommer ned hit, så finnes det ikke noe i nærheten av det samme. Mye sånne ting, hvor bra velferden er, hvor trangsynte nordmenn ofte er.

Flere er også inne på at man gjennom å bo i utlandet, lærer å se at Norge ikke er verdens navle. En av studentene i Toulouse eksemplifiserer nytten av å erfare hvordan folk i andre land ser på Norge:

Når en kommer fra videregående skole, så tror en jo at der en bor er verdens navle, og at alt skjer der. Spesielt denne trøblete vinteren med Irak-krise, så får man et helt annet syn på norsk politikk, blant annet. Man ser hvordan franskmenn karakteriserer den norske politikken, at de mener at vi er ganske sånn gjennomsløste og egentlig ikke har noe standpunkt. Så jeg tror nok at jeg har fått et litt mer... hvordan skal jeg si det... jeg klarer å se Norge litt mer i et perspektiv.

Flere er av den oppfatning at Norge har et noe oppblåst selvbilde, som betydelig verdenspolitisk aktør. Etter å ha bodd utenlands en stund, innser man at utenlandske media er svært lite interessert i Norges rolle. Generelt gir studentene uttrykk for at de lærer å se at det finnes alternativer til det norske – både når det gjelder væremåter, velferdssystem, politikk osv. Dette mener de gir dem et bredere perspektiv, samtidig som de lærer å sette pris på det de synes er bra ved Norge.

I de kvalitative intervjuene ble det trukket fram flere fordeler ved utenlandsstudier enn de som framgår av tabell 7.2. Blant de forhold som flere studenter var opptatt av, var muligheten for å reise. Mange syntes å benytte feriene til å se flere steder enn studiebyen. Noen var også inne på at det kunne være økonomisk gunstig å studere utenlands. Noen mente også de hadde tillagt seg bedre studievaner, mindre skippertak og mer jevn jobbing. Det synes likevel klart at språk og det å bli eksponert for andre erfaringer enn i Norge (på godt og vondt) er de første tingene studentene tenker på når de blir spurt om mulige fordeler ved å studere i utlandet. En av siviløkonomstudentene i Frankrike oppsummerer merutbyttet ved å studere i utlandet slik:

Språket er det absolutt viktigste. Men en lærer jo å kjenne en kultur òg. Og en er vant til å bo hjemmefra, og langt fra det som en vil kalle sitt faste holdepunkt, og det tror jeg også er en veldig viktig erfaring. Å vise det at en faktisk klarer seg på egenhånd, at en bor ute liksom. En blir jo siviløkonom når en kommer hjem. Og en blir jo siviløkonom fra Bergen også. Men en har noe ekstra, og det er den språkerfaringen. Det er det viktigste.

7.4 Ulemper ved å studere i utlandet

Å studere i utlandet kan imidlertid også tenkes å medføre ulemper. Studentene ble derfor bedt om å ta stilling til i hvilken grad et knippe potensielle ulemper ved utenlandsstudier hadde hatt betydning for dem. Vektleggingen av disse framgår av tabell 7.2. Mindre kontakt med norske venner og familie i Norge er de ulempene som tillegges størst vekt. Nærmere halvparten legger svært stor, eller nokså stor, vekt på at arbeidsgivere kan mangle kjennskap til utdanningen, og at det er vanskeligere å holde kontakt med arbeidsgivere og faglige nettverk i Norge. Få er bekymret for at utdanningen kan tenkes å være vanskelig å tilpasse norske forhold. Generelt er det er verd å legge merke til at svært få tillegger noen av disse ulempene *svært stor* betydning. Det er kanskje rimelig å anta at de som ser mange ulemper med utenlandsstudier har reist hjem, eller latt være å reise ut i det hele tatt.

Tabell 7.2 Ulemper med utenlandsstudier. Horisontal prosentfordeling og gjennomsnittsskåre 0-3 (0 = ingen betydning, 3 = stor betydning).

	Svært stor betydning	Nokså stor betydning	Litt betydning	Ingen betydning	Gjennomsnittsskåre
Mindre kontakt med norske venner	15	45	36	5	1,7
Mindre kontakt med familie	12	32	46	11	1,5
Norske arbeidsgiver mangler kjennskap til utdanningen	11	35	34	20	1,4
Manglende kontakt med arbeidsgivere/ faglig nettverk	9	27	42	22	1,2
Større studielån	16	23	30	31	1,2
Vanskelig å holde seg à jour med nyhetsbildet og utviklingen i Norge	4	18	37	41	0,9
Innholdet i utdanningen kan være vanskelig å tilpasse norske forhold	3	11	45	42	0,7
Forlenget studietid	3	6	25	66	0,5

Det er noe variasjon mellom ulike faggrupper. Sykepleierstudentene legger litt større vekt på manglende kontakt med familie og venner enn andre grupper, men er mindre opptatt av arbeidsgiveraspekter. Forskjellene mellom studenter i ulike land er relativt små. I forhold til i 1998/99 er det færre som oppfatter det som et problem å holde seg à jour med nyhetsbildet og utviklingen i Norge i 2002/2003 enn i 1998/1999, noe som er rimelig å tolke i sammenheng med den økte utbredelse og bruk av internett.

Som vi var inne på i avsnittet om fordeler ved utenlandsstudier, så er det en tendens til at negative erfaringer i ettertid kan tolkes positivt, for eksempel som en kilde til personlig

vekst. Det er ikke alt som er rosenrødt ved utenlandsoppholdet, og flere gir uttrykk for at startfasen var vanskelig. En av sykepleierstudentene i Australia sier det slik:

Det var fælt å komme ned her, og jeg tror mange av oss hadde lyst til å reise hjem de første ukene. (...)Har lengta hjem og har hatt lyst til å slutte, av og til. Hadde jeg ikke hatt familie hjemme som hadde støtta meg 100 prosent fra jeg begynte, så hadde jeg aldri, aldri reist ned her, jeg hadde aldri fullført første året.

Uvant studieopplegg, vanskelig boligsituasjon, ekstrem hete osv. var noen av faktorene som gjorde starten hennes hard. Andre studenter nevnte språkproblemer, vanskeligheter med å skaffe bolig og lang avstand hjem som eksempler på forhold som hadde vært vanskelige. Flere av studentene i Frankrike uttrykte også hjertesukk over det franske byråkratiet. Men det var også studenter som slett ikke så særlige ulemper ved utenlandsstudiene. De fleste studentene i Australia nevnte imidlertid avstanden til Norge som frustrerende. En av de mannlige studentene sa det slik:

Ulempen er at det er så skikkelig langt borte. Det synes jeg er kjipt. Jeg har masse gamle besteforeldre som er halvsjuka og kanskje stryker med før jeg kommer hjem. Og jeg skulle gjerne hatt muligheten til å være der, hatt muligheten til å svippe hjem en helg. Det er ting du bare ikke gjør.

Et par studenter var også inne på at manglende nettverk i Norge kunne være et problem. En sivilingeniørstudent i Toulouse uttrykte at dette kunne være et problem, samtidig som hun så at nettverk man bygger opp i utlandet kanskje kan kompensere for dette.

Vi har ingen kontakter i Norge. Hvis du går på NTNU, så har du gjerne hatt noe prosjektarbeid, med et arbeidsmiljø rundt det. Men vi har jo noen kontakter her – kanskje vi får bruk for dem.

For de fleste studentene syntes fordelene ved utenlandsstudier å overskygge ulempene. Startvansker ble i betydelig grad tolket som en kilde til personlig vekst.

7.5 Utenlandsstudenten - mellom turist og migrant

Når man lever i et land noen år, eller måneder, kan man ikke lenger kalle seg turist. Som utenlandsstudent har man sjelden planer om permanent opphold, og må således posisjonere seg et sted mellom ytterpunktene turist og migrant. Grunnleggende språklige ferdigheter og knekking av en del kulturelle koder føles trolig presserende å tilegne seg. Inngående kjennskap til kultur er det i større grad opp til den enkelte å velge om man er interessert i å skaffe seg. I hvilken grad studentene tilegner seg slik kunnskap, påvirkes av i hvilken grad de eksponerer seg for lokal kontekst. Både språklige ferdigheter og kjennskap til landets kultur utvikles gjennom interaktive prosesser. Dersom man kun omgås utlendinger og ikke

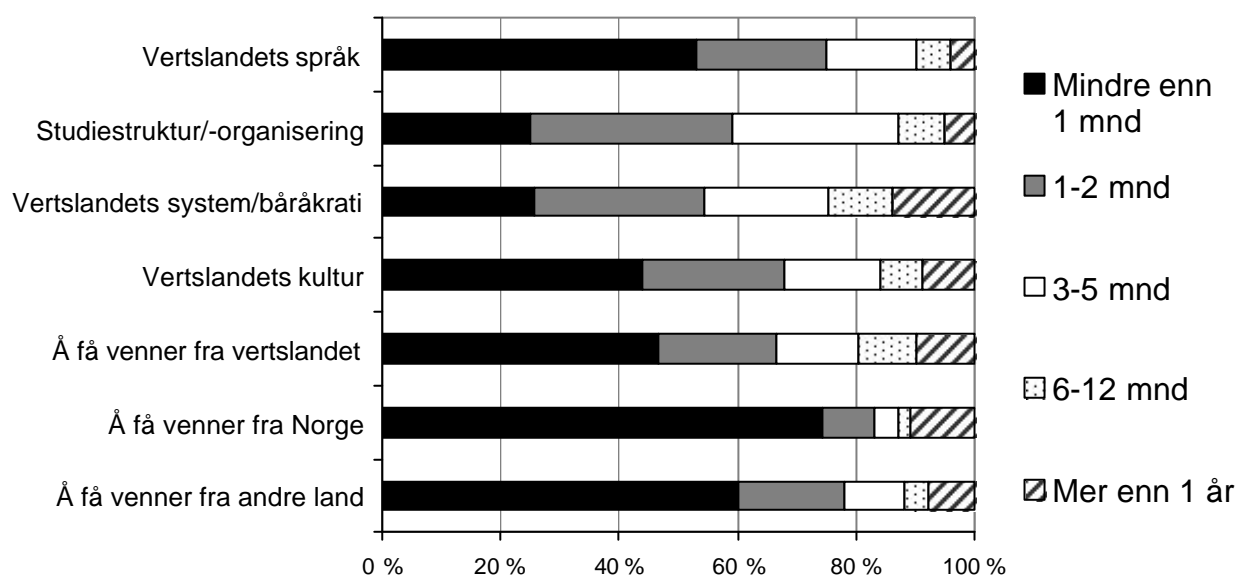
følger med på det som skjer i samfunnslivet, kan ”merverdien” av et utenlandsopphold bli noe begrenset.

Vi skal nå se litt på hvor lang tid studentene oppgir å bruke på å tilpasse seg ulike aspekter/utfordringer knyttet til å være utenlandsstudent, og i hvilken grad de omgås studenter fra ulike land.

Tilpasning

Å reise ut for å studere medfører at man må tilpasse seg en rekke forhold. Språket er én ting, men man må også forholde seg til en annen kultur og studiemodell, og man må som regel skaffe seg nye venner. Ofte strekker tilpasningsprosessen seg over mange måneder (Stensaker og Wiers-Jenssen 1998). Å tilpasse seg er en prosess, som ikke er så lett å fange gjennom spørreskjema. Vi har likevel spurt studentene om hvor lang tid de bruker på å tilpasse seg ulike forhold ved tilværelsen som utenlandsstudent. Figur 7.3 viser hvor mange måneder studentene bruker på å tilpasse seg ulike forhold.

Figur 7.3 Tid brukt på tilpasning til ulike forhold. Prosent.

Studentene ser ut til å tilpasse seg relativt raskt. Det går raskt å få seg venner fra Norge og andre land, noe lenger tid å finne venner fra vertslandet. Studentene i Frankrike skiller seg ut ved at de bruker lengre tid enn andre på å tilpasse seg de fleste forholdene, med unntak av å skaffe seg norske venner og venner fra andre land enn Frankrike. Bare fire av ti frankrikestudenter føler seg tilpasset til språket i løpet av et halvt år, og manglende språkferdigheter er trolig noe av forklaringen på at de også bruker lengre tid på å tilpasse seg andre forhold.

Sosialt nettverk

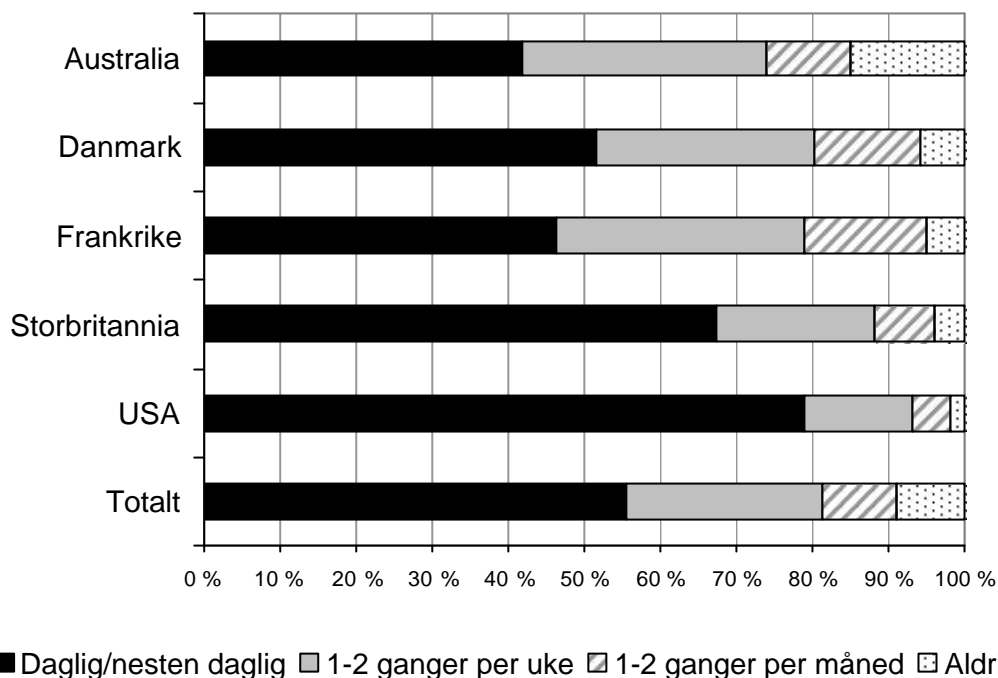
I hvilken grad studentene omgås studenter av ulike nasjonaliteter, avhenger både av den enkeltes vilje og evne til å finne venner med ulik bakgrunn, men selvsagt også med i hvilken grad det faktisk finnes personer med ulike nasjonaliteter på lærestedet. Lokale studenter finnes på alle læresteder, men i hvilken grad det finnes andre norske og internasjonale studenter vil variere. Noen er eneste norske på lærestedet, mens andre har flere hundre andre nordmenn på sitt universitet. Tabell 7.4 viser hvor høy andel av studentene som omgås studenter fra ulike land på ukentlig basis.

Tabell 7.3 *Andel norske utenlandsstudenter som omgås studenter med ulik nasjonalitet på fritiden minst en gang per uke etter studieland.*

	Norge	Vertslandet	Andre land	N
Australia	84	75	75	195
Danmark	76	80	41	164
Frankrike	76	78	62	103
Storbritannia	66	88	92	236
USA	46	93	78	128
Andre/ukjent	70	85	70	20
Totalt	72	82	76	846

Totalt sett har studentene litt hyppigere kontakt med studenter fra vertslandet enn fra andre land og Norge. Studentene i Australia er de som hyppigst omgås andre norske, mens studentene i USA er de som sjeldnest gjør det. En mulig forklaring på dette er at de norske studentene i Australia tenderer til å være samlet på noen universiteter, mens studentene i USA er mer spredd. I Australia er det flere universiteter som har mer enn 200 norske studenter (et par universiteter har rundt 500). Studentene i Storbritannia er de som hyppigst omgås studenter fra andre land. Dette kan dels ses i sammenheng med at Storbritannia har en svært internasjonal studentpopulasjon.

Å ha venner på studiet er viktig, utansett hvilken nasjonalitet disse har. Flere studier har imidlertid vist at det særlig er interaksjon med vertslandets studenter som påvirker utenlandsstudenters tilpasning og tilfredshet på en positiv måte (Sewell og medarbeidere 1961, Klinenberg og Hull 1979, Furnham 1986, Wiers-Jenssen 2003). Figur 7.5 viser hvor hyppig norske studenter omgås vertslandets studenter på fritiden mer detaljert enn i tabell 7.3

Figur 7.4 Hyppighet i omgang med vertslandets studenter blant studenter i ulike land. Prosent

Vi ser at mer enn tre av fire studenter i USA og to av tre studenter i Storbritannia omgås vertslandets studenter på fritiden daglig eller nesten daglig. Dette er signifikant høyere andeler enn i de andre landene. Blant de norske studentene i Australia er det bare 42 prosent som har daglig eller nesten daglig kontakt med australske studenter, og 15 prosent opplyser at de aldri har det. En nærliggende forklaring på dette er at når en befinner seg på et universitet med mange nordmenn, føles det mindre ”nødvendig” å bli kjent med australiere. I kvalitative intervjuer gir flere studenter uttrykk for at de synes australiere er veldig hyggelige og lette å komme i kontakt med, særlig hvis man selv er sosial og liker å gå ut på pub. Likevel synes det å være mange som mest omgås nordmenn. Et utsagn fra en samfunnsfagstudent i Australia kan illustrere hvorfor dette skjer:

Det er veldig lett som utenlandsk å knytte seg til de andre utenlandske. Så første semesteret da vi dro ned, var vi sammen med andre utvekslingsstudenter. Men mange av dem har dratt hjem, fordi de bare var på utveksling et semester. Men jeg tror det er veldig lett å tenke at når man har norske venner fra før, eller som man blir kjent med på skolen, så er det veldig lett å tenke at man ikke trenger så mange andre venner. Hadde jeg kommet hit aleine hadde jeg sikkert kjent mange flere australiere. Jeg kjenner noen, men ikke mange. Jeg er mest sammen med nordmenn på fritida. Det er sikkert min egen skyld, fordi jeg føler at jeg har på en måte det jeg trenger.

Som norsk student i et miljø der det finnes mange andre norske, er det kanskje nødvendig å gjøre noen aktive, strategiske valg, dersom man ønsker kontakt med lokale studenter. Noen studenter forteller at de bevisst velger å ikke bo sammen med nordmenn, og forsøker å få

seg venner via sine fritidsinteresser, nettopp fordi de ønsker å få en bredere sammensatt omgangskrets.

Blant de som omgås vertslandets studenter daglig eller nesten daglig, er andelen som er ”svært fornøyd” med utenlandsoppholdet signifikant høyere enn blant de som har mindre kontakt med verslandets studenter (71 mot 61 prosent). Vi finner ikke tilsvarende bivariate sammenhenger mellom omgang med andre nordmenn eller studenter fra andre land. Dette er i tråd med resultatene fra undersøkelsen vi gjennomførte i 1998/1999. På grunnlag av dataene fra den gang, ble det også gjennomført multivariate analyser som viste at omgang med vertslandets studenter påvirket den samlede vurderingen av studieoppholdet på en positiv måte, også når det ble kontrollert for fag, studieland og motiver for utenlandsstudier (Wiers-Jenssen 2003).

7.6 Framtidig arbeidsland

At utenlandsopphold gir mersmak, går tydelig fram av utenlandsstudentenes planer for hvor de tenker seg å jobbe når de er ferdige med utdanningen. Tabell 7.4 viser hvor store andeler som ønsker å arbeide i Norge og utlandet på tre ulike tidspunkt. Det er omtrent like mange som tror de vil jobbe i utlandet som i Norge de første årene etter eksamen. Ti år etter eksamen regner sju av tid med at de vil være tilbake i Norge.

Tabell 7.4 Planer for hvor man vil arbeide etter endt utdanning. Vertikal prosentuering.

Arbeidsland	Rett etter avsluttende eksamen N=839	5 år etter avsluttende eksamen N=830	10 år etter avsluttende eksamen N=828
Norge	47	48	70
Studielandet	35	11	5
Andre land	18	40	25
Sum	100	100	100

De som studerer i Australia, er signifikant mindre tilbøyelige til å ønske å arbeide i utlandet enn andre, både rett etter eksamen og fem år etter. Rett etter avsluttet utdanning tenker to av tre at de vil arbeide i Norge. Studentene i Frankrike er den gruppen som har høyest andel som tror de vil jobbe i utlandet på mellomlang sikt, 69 prosent tror de vil jobbe i utlandet fem år etter avsluttet utdanning. Vi har også sett på forskjeller mellom studenter på ulike fag, og finner da at sykepleierne er de som i størst grad ønsker å returnere til Norge umiddelbart (62 prosent). Etter fem og ti år er andelen som ønsker å arbeide i utlandet klart høyest blant de som studerer samfunnsfag/utviklingsstudier (77 og 51 prosent).

Mange studenter tenker seg altså at de vil arbeide utenlands noen år, men de fleste tror de vil vende tilbake til Norge på sikt. Resultatene samsvarer godt med de funn vi gjorde i undersøkelsen fra i 1998/1999, og med de kvalitative intervjuene. Mange gir uttrykk for at de kunne tenke seg å jobbe noen år utenlands, eller ha en jobb i Norge med kontaktflate mot

utlandet og mye reisevirksomhet. Men en del gir også uttrykk for at de klart vil foretrekke å bo i Norge. I hvilken grad studentene faktisk vil bli boende i utlandet er usikkert. Da lånekassen analyserte andelen hjemvendte studenter på 1990-tallet, fant de at mer enn åtte av ti studenter hadde vendt hjem, men at andelen syntes å være noe synkende (Stortingsmelding nr. 19 1996-97). Tall fra NIFUs kandidatundersøkelse 2002 viser at 20 prosent av de som er uteksaminert i utlandet, og er sysselsatte, arbeider i utlandet på undersøkelsestidspunktet (3,5 – 5 år etter avsluttende eksamen). Trolig vil mange studenter velge å returnere til Norge både av yrkesmessige, familiære og andre årsaker. Arbeidsledigheten er fortsatt lavere i Norge enn mange andre land, og inntekts- og velstandsnivået er høyt.

7.7 Samlet vurdering av studieoppholdet

På spørsmålet ”Hvis du skulle gi en samlet vurdering av ditt studieopphold i utlandet – hvor fornøyd vil du da si at du er?”, gir studentene en svært positiv helhetsvurdering av utenlandsoppholdet. Som vi ser av tabell 7.6 faller hele 88 prosent av studentene ned på den fornøyde siden av skalaen.

Tabell 7.5 Samlet vurdering av studieoppholdet i utlandet. N= 849.

Totalvurdering av studieoppholdet	Prosent
Svært fornøyd	67
Litt fornøyd	21
Verken fornøyd eller misfornøyd	4
Litt misfornøyd	2
Svært misfornøyd	6
Sum	100

Under ti prosent er misfornøyde. Det er ikke noe spesielt land eller fagområde som peker seg ut med spesielt høy andel misfornøyde, men det er en viss variasjon i andel *svært fornøyde* kontra *litt fornøyde*. Blant sykepleierstudentene er andelen svært fornøyde noe lavere enn i andre grupper (55 prosent), og vurderingene er nokså like i de to landene som inngår i undersøkelsen. Andelen svært fornøyde studenter er å noe lavere enn snittet i Danmark (55 prosent) og Frankrike (52 prosent).

Det er verd å merke seg at det flere som er svært fornøyd med utenlandsoppholdet enn det er som er svært fornøyd med lærestedet (jfr. figur 5.1). Dette er en klar indikasjon på at det er flere forhold enn selve den faglige kvaliteten på lærestedet og utdanningen påvirker helhetsvurderingen av utenlandsoppholdet. Mønsteret i hvilke grupper som er mest og minst fornøyde, er imidlertid relativt likt.

7.8 Merutbytte av utenlandsstudier

Utenlandsstudentene oppfatter det faglig sett som en fordel å ta utdanning i utlandet, og har forventninger om at framtidige arbeidsgivere vil gjøre det samme. Studentene er imidlertid vel så opptatt av det utenomfaglige som det faglige utbyttet ved utenlandsoppholdet. Forbedrede språkkunnskaper, personlig vekst og økt mulighet for en internasjonal karriere er blant de forhold ved utenlandsstudier som mange opplever har stor betydning. Ulempene ved å studere i utlandet er nedtonet i forhold til fordelene, men en del studenter savner kontakt med familie og venner i Norge. Noen mener også det kan være et problem at arbeidsgivere mangler kjennskap til utdanningen. Å reise til et annet land for å studere, innebærer naturlig nok en rekke praktiske, sosiale, språklige og emosjonelle utfordringer. Denne type startvansker synes studentene i etterkant å tolke positivt, som erfaringer de har vokst på.

Graden av utenomfaglig utbytte er rimelig å se i sammenheng med i hvilken grad man eksponerer seg for vertslandets folk og kultur. Å skaffe seg venner fra vertslandet tar noe lenger tid enn å skaffe seg norske venner, men de fleste oppnår et sosialt nettverk der også vertslandets studenter er inkludert. Studentene i Storbritannia og USA har hyppigere kontakt med vertslandets studenter enn studentene i Australia, Danmark og Frankrike, og de har også en mer positiv totalvurdering av utenlandsoppholdet. Den samlede vurderingen av utenlandsoppholdet er imidlertid generelt svært positiv. At mange trives godt med å bo i utlandet, understrekes ved at en høy andel ønsker å arbeide i utlandet etter at de har avsluttet studiet. Om lag halvparten tror de kommer til å jobbe i utlandet de første årene etter avsluttet utdanning, men sju av ti tror de vil være tilbake i Norge ti år etter at de er ferdige med å studere.

8 Avslutning

I dette sluttkapitlet skal vi gå tilbake til spørsmålene vi stilte i innledningen, og kort oppsummere kunnskapsstatus når det gjelder temaet norske studenter i utlandet.

Hvorfor velger noen å studere i utlandet når det finnes parallelle utdanningstilbud i Norge?

For det første må det nevnes at undersøkelsen viser at premisset for dette spørsmålet er delvis feilaktig. En del utdanningstilbud i utlandet som *tilsynelatende* er parallelle til utdanningstilbud i Norge, oppfattes ikke som like eller parallelle av studentene. Selv utdanninger som kan lede til samme grad og tittel, kan innholdsmessig være relativt forskjellige. Ulike spesialiseringer og ulike pedagogiske modeller med mer, gjør at få utdanninger er helt identiske (det er de heller ikke innen Norge). Eksempelvis leder de fleste teknologiutdanninger i utlandet, som man får støtte til av Lånekassa, til utdanninger som tilsvarer sivilingeniør. Halvparten av teknologistudentene i utlandet mener likevel utdanningen er nokså forskjellig eller svært forskjellig fra utdanningstilbud i Norge. Blant de som studerer samfunnsfag/utviklingsstudier, mener hele tre av fire at utdanningen er nokså forskjellig eller svært forskjellig fra utdanningstilbud i Norge, med andre ord er det vanskelig å fastholde at dette er parallelle utdanningstilbud. Selv om vi i utgangspunktet hadde valgt ut faggrupper som hadde mer eller mindre like tilbud i Norge, kan vi konstatere at ganske mange av studentene oppgir ”Studiet finnes ikke i Norge” som en vesentlig årsak til at de valgte å studere i utlandet. Det er likevel verdt å merke seg at et klart flertall oppgir at de ville foretrukket å studere i utlandet, selv om de hadde blitt tilbudt tilsvarende studieplass i Norge. Dette viser klart at studentene reiser ut fordi de har lyst – ikke fordi de må. Utlandet er det førsteprioriterte alternativ for de fleste.

Analysene har vist at studentene i større grad begrunner sitt valg om å studere i utlandet med ”pull”-/”lystmotiver” enn med ”push”-/”tvangsmotiver”. Eventyrlyst, interesse for å studere i et utenlandsk miljø, forbedre mulighetene for en internasjonal karriere og ønske om å tilegne seg språklige og kulturelle ferdigheter er blant de forhold studentene oppgir at har hatt størst betydning for beslutningen om å studere i utlandet. Relativt få oppgir som begrunnelse at de ikke kom inn på ønsket utdanning i Norge. Dette må ses i sammenheng med hvilke utdanningsgrupper som inngår i undersøkelsen. Fra tidligere vet vi at studenter på fag som medisin, fysioterapi og psykologi ofte begrunner utenlandsstudier med at de ikke kom inn på ønsket utdanning i Norge (Wiers-Jenssen 1999). Dette illustrerer at dimensjoneringen av høyere utdanning i Norge, og de karakterer som kreves for å komme inn, har betydning for studentstrømmen ut – innenfor noen fag. Et annet sentralt rammevilkår er støtteordningene i Lånekassa. Norge har en høyere andel utenlandsstudenter enn de fleste andre OECD-land, og det er rimelig å se dette i sammenheng med en relativt gunstig finansieringsordning for utenlandsstudenter.

For øvrig er det verd å merke seg at en høy andel av utenlandsstudentene har familie som har bodd i utlandet, noe som indikerer at valg av utenlandsstudier til en viss grad kan springe ut av en familietradisjon. Mange har også selv et lengre utenlandsopphold bak seg, og dette har tydeligvis gitt mersmak. Det kan tenkes at den økt reisevirksomhet blant ungdom kan komme til å forsterke denne effekten i årene framover.

Hvilke faktorer ligger til grunn for valg av studieland og lærested?

En del studenter velger studieland som en følge av ønske om å gå på en bestemt utdanningsinstitusjon. Anbefalinger fra familie og venner har også stor betydning for hvilket land man velger. Studentenes begrunnelser varierer naturlig nok med hvilket studieland de har valgt. Eksempelvis har behagelig klima og lavere kostnadsnivå stor betydning for de som har valgt Australia, mens dette er begrunnelser som sjelden oppgis av dem som har valgt Storbritannia. Språk er likevel den faktoren som har størst betydning for valg av studieland. Dette samsvarer med hva vi kan lese ut av Lånekassens statistikk: relativt få norske gradsstudenter velger i dag studieland der undervisningsspråket ikke er engelsk eller nordiske språk. Det har lenge vært en målsetting at flere studenter skal studere i ikke-engelskspråklige land (NOU 1989:13, Stortingsmelding nr 19 1996-97, Stortingsmelding nr 27 2000-2001). Som et virkemiddel for å øke rekrutteringen til andre land ble det på slutten av 1990-tallet innført et språkstipend for de som velger studieland der undervisningsspråket ikke er engelsk eller nordiske språk. Dette synes imidlertid ikke å ha vært et tilstrekkelig sterkt insentiv til å motvirke denne tendensen. Et internt utvalg i UFD har foreslått at det i tillegg til språkstipendet innføres støtte til et (hovedsaklig lånefinansiert) tilretteleggingssemester for å stimulere til valg av ikke-engelskspråklige land (UFD 2003). Om forslaget blir vedtatt, og om det er et tilstrekkelig bidrag til å snu utviklingen, gjenstår å se.

Når det gjelder valg av lærested, så oppgis lærestedets renommé totalt sett å være den enkeltfaktoren som har størst betydning. Men det er verd å merke seg at informasjon, godt markedsført tilbud og enkel søknadsprosess også er blant de hyppigst nevnte begrunnelsene. Læresteder som krever studieavgifter, det vil si de som kan ha økonomisk gevinst av å rekruttere utenlandske studenter, er naturlig nok mer offensive i sin markedsføring enn læresteder som ikke har samme fortjenestemuligheter. I land der det er mindre vanlig å avkreve studieavgifter, som for eksempel de fleste land i det kontinentale Europa, drives det i mindre grad aktiv markedsføring. Å øke studentstrømmen til slike læresteder og land, kan derfor være en betydelig utfordring.

Generelt vil vi understreke at støtteordningene for utenlandsstudenter, som administrerers gjennom Lånekassen, er fundamentale underliggende premisser for studenters beslutninger om hva og hvor de skal studere i utlandet. Myndighetene har gjennom støttepolitikken gode muligheter til å styre studentstrømmen i retning bestemte land og fag, dersom dette oppfattes som ønskelig.

Studentene benytter seg i stor grad av internett og representanter for utenlandske universiteter som informasjonskilder. Slike kilder har gjort informasjon mer tilgjengelig, men det kan innvendes at den informasjon man får gjennom slike kilder, kan være lite nyansert. Det er verd å merke seg at en lavere andel en tidligere konsulterer mer nøytrale kilder som ANSA og Lånekassen, selv om ANSA fortsatt har langt større betydning enn for eksempel rådgivere fra videregående skole eller studieveileder på høyskole/universitet i Norge.

Kombinasjonen av endringer i støttepolitikken, språk, gunstige klimatiske og økonomiske vilkår, god markedsføring og tilrettelagte søknadsprosesser, er trolig de viktigste årsakene til at Australia har blitt et svært populært studieland på kort tid. Forenklete søknadsprosedyrer bidrar trolig også til at nye grupper rekrutteres til utenlandsstudier. Eksempelvis har vi vist at de norske studentene som velger Australia har en noe annen bakgrunn enn andre: Det er færre som har foreldre med høy utdanning og det er færre som har familie som har familietradisjoner for å studere i utlandet.

Hvordan vurderer studentene det faglige og utenomfaglige utbyttet av utenlandsstudiene?

Studentene er, med få unntak, minst like fornøyd med sitt lærested som studenter på liknende utdanninger i Norge. De aller fleste mener det faglig sett er en fordel for dem å ta utdanningen i utlandet, og de forventer at norske arbeidsgivere skal være av samme oppfatning. Noen vil nok stille spørsmål ved om ikke en del utenlandsstudentene overvurderer fordelene ved utenlandsstudier, og at de ikke nødvendigvis vil få den forventede uttelling i arbeidslivet. For noen vil det utvilsomt være en fordel med internasjonal erfaring, men det er ikke gitt at arbeidsgivere alltid vet å nyttiggjøre seg denne erfaringen. Mange vil trolig oppleve at arbeidsgivere vil se med en viss skepsis på utdanning fra universiteter de ikke selv har kjennskap til.

Utenlandsstudentene legger vel så stor vekt på de utenomfaglige som de faglige aspektene ved å studere i utlandet. Det er særlig språkkunnskaper og personlig vekst som oppleves som viktig, men også at man får utenlandske venner og at man får kjennskap til et annet lands kultur og dermed satt den norske kulturen i perspektiv. Mange av de erfaringer og kunnskaper studentene tilegner seg, er utvilsomt etterspurt i arbeidsmarkedet, men en del av dem er kanskje like viktige ut fra et personlig som et karrieremessig perspektiv. Utenlandsoppholdet gir tydelig mersmak. Om lag halvparten av studentene ønsker å arbeide i utlandet de første årene etter at de er ferdige med utdanningen. Andelen utenlandsstudenter som kommer til å returnere til Norge vil imidlertid trolig bli høyere.

Det er verd å merke seg at de som har hyppig kontakt med vertslandets studenter, har en mer positiv helhetsvurdering av utenlandsoppholdet enn andre.

Er det forskjeller mellom studenter på ulike fag og i ulike land?

Det avtegner seg visse mønstre i tilfredshet med lærestedet, og med utenlandsoppholdet som sådan, mellom studenter i ulike land og på ulike fag. Studentene i Frankrike synes å være noe mindre fornøyd enn andre, det samme gjelder sykepleierstudentene i Australia.

Gjennom kvalitative intervjuer har vi fått noe innsikt i mulige årsaker til at disse studentene er noe mindre fornøyd enn andre. Med hensyn til sykepleierstudentene i Australia, er det imidlertid behov for mer informasjon for å kunne si noe sikkert om årsakene. En mulig hypotese er at studenter som deltar på organiserte opplegg, der terskelen for å delta trolig er lavere, i mindre grad er forberedt på de utfordringer som møter dem som utenlandsstudenter. Organiserte opplegg kan føles betryggende, og gjøre det enklere å reise ut. Men de kan også tenkes ha noen utilsiktede konsekvenser i form av dårligere trivsel, og lavere grad av integrasjon og utenomfaglig utbytte. Dette er et tema som kan være interessant å følge opp.

Studentene i USA og Storbritannia er mer fornøyde med utenlandsoppholdet enn norske studenter i andre land. Det ville vært interessant å få mer innblikk i hvorfor studentene i disse landene er så tilfredse, men dessverre tillot ikke den tidsmessige rammen for prosjektet å utføre kvalitative intervjuer med studenter i disse landene.

Over bekken etter vann?

Det gamle ordtaket ”Å gå over bekken etter vann” referer til en aktivitet som synes å være en omvei for å nå et mål. Bør studier i utlandet betraktes i et slikt perspektiv? Den faglige *kvaliteten* på den utdanning som tilbys ved utenlandske læresteder vil selvsagt variere, og påvirke det faktiske utbyttet man har av utdanning fra utlandet. Det er utvilsomt viktig å sikre at de lærestedene studentene benytter seg av har en tilstrekkelig god faglig kvalitet. Vi skal ikke ta opp den diskusjonen her, men viser til at studentene selv oftest er vel så fornøyd med læresteder i utlandet som i Norge, selv om det finnes unntak. Studentene mener selv at de oppnår langt mer enn å slukke kunnskapstørsten. Man kan kanskje si at det ikke er vanlig norsk fjellvann de søker over bekken etter, men noe de synes er mer forfriskende. Kort oppsummert er forhold som kan komme i tillegg til ønsket utdanning:

- Annerledes studietilbud: Ikke alle utdanninger i utlandet har likeverdige tilbud i Norge
- Utenomfaglig utbytte:
 - Språk og kulturkunnskap
 - Internasjonalt nettverk
 - Personlig vekst – evne til å takle utfordringer
- Gode arbeidsvaner: De har større ukentlig studieinnsats enn studentene i Norge

Hva nytt forteller undersøkelsen – og hva trengs det mer informasjon om?

I denne rapporten har vi gitt et oversiktsbilde av årsaker til utenlandsstudier, valg av studieland og lærested samt noen indikatorer på studenttilfredshet og utbytte. Vi har presentert en rekke tabeller og figurer, og mange av temaene kunne vært utdypet, tolket og problematisert nærmere. Datamaterialet gir rom for i større grad å se på sammenhengen mellom ulike variable, for eksempel hvordan faktorer som hvordan studietid i utlandet, eller

motiver for å reise ut påvirker trivsel og utbytte. Vi har imidlertid i denne omgang prioritert å dekke flere tema, framfor å gå i dybden.

Rapporten har gitt ny og viktig informasjon om de som studerer i Australia, en gruppe det hittil har foreligget lite kunnskap om. Undersøkelsen har også gitt oppdatert informasjon om hvilke informasjonskilder studentene støtter seg på når de foretar sine valg.

Det er imidlertid en begrenset gruppe land og fag som er med. Noen vil kanskje savne informasjon om studenter i land som Tyskland eller Nederland. Det kan også argumenteres for at det er viktig å øke kunnskapen om de som studerer i utradisjonelle land, ettersom det er en politisk målsetting å oppnå større geografisk spredning av de norske studentene i utlandet. Andre vil utvilsomt savne informasjon om studenter på andre faggrupper. En del slik informasjon foreligger i en tidligere NIFU-rapport (Wiers-Jenssen 1999).

Det er også grunn til å minne om at undersøkelsen hovedsaklig dekker gradsstudenter. De som tar utdanning i utlandet som *del* av sin utdanning i Norge er i liten grad representert. Det har lenge vært en målsetting å øke andelen studenter som tar deler av utdanningen i utlandet, på bekostning av de som tar hele utdanningen i utlandet, og i Kvalitetsreformen (Stortingsmelding 27 2000-2001) legges det opp til at alle studenter som ønsker det, skal kunne reise på studieopphold i utlandet som en *del* av sin grad. Det kunne være ønskelig å foreta undersøkelser som sammenligner de som tar hele og deler av utdanningen i utlandet, for eksempel med henblikk på å få mer kunnskap om forskjeller i språklig mestring, integrering og faglig utbytte. Særlig kan det være interessant å se nærmere på de som går på ulike former for organiserte opplegg, der mange norske studenter reiser til samme sted.

Når det gjelder utbyttet av utdanningen, så kan dette være vanskelig å vurdere før man er ute i arbeidslivet. NIFU arbeider for tiden med å analysere et datamateriale, Kandidatundersøkelsen 2002, som tar for seg hvilken uttelling utenlandsstudenter har på arbeidsmarkedet, i forhold til de som har tatt tilsvarende utdanninger i Norge. Dette innebærer at vi på sikt vil få større innblikk i hvordan utdanning fra utlandet blir vurdert på arbeidsmarkedet. Men heller ikke denne undersøkelsen har med alle land og fag. Eksempelvis er kunst- og mediefag ikke med, og få personer uteksaminert i Australia er inkludert.

Vi kan konkludere med at kunnskapen om *hvorfor* nordmenn velger å studere i utlandet nå er relativt god, men at det er behov for mer kunnskap om hvilket utbytte de har av utenlandsutdanningen, for eksempel i hvordan den blir vurdert på det norske arbeidsmarkedet. Videre kan det være ønskelig med mer innsikt i hva variasjoner i tilfredshet mellom studenter i ulike land og fag skyldes. Det er også behov for undersøkelser som ser på forskjeller mellom de som tar hele og deler av utdanningen i utlandet, og som ser på ulike former for tilrettelagte opplegg.

Litteratur

- Altbach, P.G. (2003), *Foreign Study: Changing Patterns and Competitive Challenges. International Higher Education*, 30:2-3. Boston: The Boston College Centre for International Higher Education.
- Altbach, P.G. (1991), *Impact and adjustment: foreign students in a comparative perspective. Higher Education* 21: 305-323.
- ANSA (2001a), *Utdanning i Danmark.. En orientering med adresseliste til danske læresteder*. Oslo: ANSAs avdeling for studieinformasjon
<http://www.ansa.no/upload/Dokumenter/SI/Utdanning%20i%20Danmark%202001.doc>
- ANSA (2001b), *Utdanning i Frankrike. Med adresseliste til godkjente franske læresteder*. Oslo: ANSAs avdeling for studieinformasjon
<http://www.ansa.no/upload/Dokumenter/SI/Utdanning%20i%20Frankrike%202001.doc>
- ANSA (2002a), *Utdanning i Storbritannia. En orientering med adresseliste til britiske læresteder*.
<http://www.ansa.no/upload/Dokumenter/SI/Utdanning%20i%20Danmark%202001.doc>
- ANSA (2002b) *Utdanning i Australia. En orientering med adresselister til universiteter*
<http://www.ansa.no/upload/Dokumenter/SI/Landbrosjyrer/Utdanning%20i%20Australia%20sep%202002.doc>
- ANSA (2002c) *Utdanning i USA*.
<http://www.ansa.no/upload/Dokumenter/SI/Landbrosjyrer/Utdanning%20i%20USA%20september2002.doc>
- Babiker, I, E. Cox J.L. and P.M.C. Miller (1980) *The measurement of culture distance and its relationship to medical consultation, symptomatology and examination performance of overseas students at Edinburgh University. Social Psychiatry* 15, pp 109-116.
- Berg, L. og B. Stensaker (1997), *Studenter i utlandet. Innblikk i eksisterende teori og empiri*. Skriftserie 97:20. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Bie, K.N. (1974), *Students abroad*. Oslo: University of Oslo, Institute for Educational Research.
- Bochner, S. (ed) (1981), *The Mediating person: Bridges between cultures*. Cambridge, Mass. Schenkman.
- Bohm, A. (2002), *Student mobility: Changing international patterns. An Australian perspective*. Paper presentert på den 16 AIEC konferansen, Hobart, Tasmania October 2002.
- Brandt, E. (1986), *Minervas sønner og døtre; kandidater fra universiteter og høyskoler 1890-1979*. Notat 86:5. Oslo: NAVFs utredningsinstitutt.

- CSN (1995), At studera utomlands med studiemedel. En undersøkning om hur utlandsstuderande upplever sina studier och vad som hender efteråt. Rapport 95:1. Sundsvall.
- European Commission (2000), *Survey into the socio-economic background of ERASMUS students*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Furnham, A. and L. Trezise (1983), The mental health of foreign students. *Social sciences and Medicine*, 17, 6 pp 365-370.
- Furukawa., T and T. Shibayama (1993), Predicting maladjustment of exchange students in different cultures: a prospective study. *Soc Psychiatr Epidemiol* 28, pp 142-146.
- Furnham (1986), The experience of being and overseas student. In Furnham A. and S. Bochner *Culture Shock*. London: Methuen.
- Furnham A. and S. Bochner *Culture Shock*. London: Methuen.
- Gambetta (1987), *Were they pushed or did they jump? Individual decision mechanisms in Education*. Oslo: Norwegian University press.
- IDP (2002), *International Students in Australian universities. Semester 2, 2002*. <http://www.idp.com/marketingandresearch/research/internationaleducationstatistics/Microsoft%20Word%20-%20International%20Students%20in%20Australian%20Universities%20-%20Sem%202-..pdf>
- Jochems, W., Snippe, J., Smid, H.J. and A. Verweij (1996), The academic progress of foreign students: study achievement and study behaviour. *Higher Education* 31: 325-340.
- Klinenberg O. and F. Hull (1979), *At a foreign university. An international study of adaptation and coping*. New York: Praeger.
- Lånekassen (2003), *Norske studenter i utlandet 2002-2003*. Oslo: Statens lånekasse for utdanning.
- Lyngstad, J. og I. Øyangen (1999), *Sjung om studentens lykkelige dar. Studenters levekår 1998*. Rapport 99:15. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- NOU (1989), *Grenseløs læring. Mottak av utenlandske studenter, studentutveksling og internasjonalisering*. NOU 1989:13.
- Opper S., U. Teichler og J. Carlsson (1990) *Impacts of Study Abroad Programmes on Students and Graduates*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- OECD/CERI (2002), Indicators on Internationalisation and trade of post-secondary education. <http://www.oecd.org/pdf/M00030000/M00030938.pdf>
- OECD (2000), *Education at a Glance*. OECD indicators. Paris: OECD.
- Perruci, R. and H. Hu (1995), Satisfaction with social and educational experiences among international graduate students. *Research in Higher Education* 36 pp 491-508.

- Rasmussen, L. og A. Wold (1992), *Utenlandsstudenter, hvorfor finnes de? En undersøkelse av årsakene til at norske studenter reiser til utlandet for å studere*. Diplomoppgave. Oslo: Handelshøyskolen BI.
- Rotevatn, J. (1997), *Til tjeneste for utdanningsnorge: Statens Lånekasse 1947-1997*. Oslo: Lånekassen.
- Sanderson, J. (1988), *More than Education? An investigation into the experience of 355 Norwegian engineers who studied in Scotland in the period 1945-80*. Cand. Philol thesis. Oslo: University of Oslo, department of history.
- Sam, D.L. and R. Eide (1991), Survey of mental health of foreign students. *Scandinavian Journal of Psychology* 32 pp 22-30.
- Sam, D.L. (2001), Satisfaction with life among international students: An exploratory study. *Social Indicators research* 53 pp 315-337.
- Sewell, W.H., Morris R.T. og O.M. Davidsen (1961), Scandinavian Students' Images of the United States: A study in Cross-Cultural Education. *Annals of the Academy of Political and Social Science* 126-35.
- Stensaker, B. og J. Wiers-Jenssen (1998), *Utvidet utbytte? Norske studenter i Glasgow, Stockholm, Berlin og København*. Rapport 98:5. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Stortingsmelding nr 19 (1996-97), *Om studier i utlandet*.
- Stortingsmelding 27 (2000-2001), *Gjør din plikt – krev din rett*.
- Tajfel H. & J. Dawson (ed) (1965), *Disappointed guests: essays by African, Asian, and West Indian students*. London: Methuen.
- Teichler U. (1996), Student Mobility in the Framework of Erasmus: findings of an evaluation study. *European Journal of Education*, Vol. 31; 153-179.
- UFD (2003), *Utdanning i utlandet – mål og virkemidler*. Rapport nedsatt av utdannings- og forskningsdepartementet som har vurdert finansieringsordningene for utdanning i utlandet gjennom Lånekassen.
- Volet S.E. & P. Renshaw (1995), Cross-cultural differences in university students' goals and perceptions of study settings for achieving their own goals. *Higher Education* 30: 407-433.
- Ward, C. And W. Searle (1991), The impact of value discrepancies and cultural identity on psychological and sociocultural adjustment of sojourners. *International Journal of Intercultural Relations*, 15: 209-225.
- Wiers-Jenssen, J. (2003), Norwegian Students Abroad: experiences of students from a linguistically and geographically peripheral European country. *Studies in Higher Education* 28: 391-411.
- Wiers-Jenssen, J. og P.O. Aamodt (2002), *Trivsel og innsats. Studenters tilfredshet med lærested og tid brukt til studier*. Rapport 2002:1. Oslo: Norsk insittutt for studier av forskning og utdanning.

- Wiers-Jenssen, J. og O.G. Aasland (2001), Norske medisinstudenter i utlandet – bakgrunn, studieinnsats og tilfredshet. *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 121: 1677-1682.
- Wiers-Jenssen, J. (2000), *Norske medisinstudenter i utlandet*. Rapport 2000:12. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Wiers-Jenssen, J. (1999), *Utlendighet eller utflukt? Norske studenters vurdering av å studere i utlandet*. Rapport 99:9. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Ying, Y. & L. Liese (1991) Emotional well-being of Taiwanese foreign students to the U.S: An examination of pre- to post arrival differential. *International Journal of Intercultural Relations*, 15, 345-366.
- Aamodt, P.O. (2003), Tidsbruk og studieinnsats. I Aamodt og Terum *Hvordan, hvor mye og hvorfor studerer studentene? Om læringsmiljø, jobbpreferanser og forståelse av kompetanse i profesjonsutdanningene*. Rapport 2003:8. Oslo: Høgskolen i Oslo, senter for profesjonsstudier.
- Aasland, O.G. og J. Wiers-Jenssen (2001), Norske medisinstudenter i utlandet – karriereplaner, personlighet, røyking og alkoholbruk. *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 121: 1671-1676.
- <http://www.nifu.no/kandidat/kandund2002/startside2002.html>
- <http://www.samordnaopptak.no/statistikk/sokerstatistikk96.html#tab6>
- <http://www.lanekassen.no/>

Vedlegg 1: Tabeller og figurer

Vedleggstabell 1 *Populasjon, utvalg, trekksannsynlighet og vektning*

Utdanning	Land	Populasjon	Utvalg	Trekksannsynlighet	Ant. svar	Ca. svarprosent	Vekt
Økonomiske fag	Australia	859	175	0,21	58	33	2,88912569
	Danmark	194	150	0,77	64	43	0,59132062
	Frankrike	124	124	1,00	67	54	0,36103404
	Storbritannia	719	182	0,25	86	47	1,63091642
	USA	314	179	0,57	48	27	1,2761146
	Canada					2	
	Ukjent					9	
Samfunnsfag/ utviklingsstudier	Australia	75	75	1,00	31	41	0,47195527
	Danmark	56	56	1,00	18	32	0,60689951
	Frankrike					2	
	Storbritannia	247	150	0,61	73	49	0,66004776
	USA	90	90	1,00	27	30	0,65024948
	Ukjent					2	
Sykepleie	Australia	211	200	0,95	64	32	0,64313737
	Danmark	103	103	1,00	40	39	0,50231772
	Ukjent					2	
Teknologiske fag	Australia	568	150	0,26	43	29	2,57680258
	Danmark	86	86	1,00	38	36	0,44148517
	Frankrike	53	53	1,00	34	64	0,30408726
	Storbritannia	258	150	0,58	70	47	0,71899014
	USA	185	150	0,81	47	31	0,76784779
	Ukjent					5	
Annet/ukjent					27		
Totalt		4 142	2 073	0,50	857	42	

Vedleggstabell 2 *Andel av utenlandsstudentenes foreldre som har universitets- eller høyskoleutdanning etter studieland. Prosent.*

Fagområde	Mor	Far	En eller begge foreldre	N
Australia	42	45	54	198
Danmark	47	59	64	166
Frankrike	70	73	81	103
Storbritannia	66	71	81	236
USA	53	69	74	109
Annet/ukjent	45	60	70	20

Vedleggstabell 3 *Andel familiemedlemmer som har bodd utenlands mer enn tre måneder. Prosent.*

Familiemedlem	Australia	Danmark	Frankrike	Stor-britannia	USA	Annet/ukjent	Total
Far	27	30	36	43	43	30	35
Mor	21	26	31	40	37	30	30
Søsken	28	30	32	36	38	30	32
Far, mor eller søsken	45	56	57	66	60	55	55
N	199	167	103	238	130	20	857

Vedleggstabell 4 *Studentenes begrunnelser for å studere i utlandet. Andel som oppgir at ulike årsaker hadde "avgjørende" eller "nokså stor" betydning etter studieland. Prosent*

Begrunnelse	Aus- tralia N=196	Dan- mark N=160	Frank- rike N=103	Stor- britan- nia N=235	USA N=126	Annet/ ukjent N=20	Total N=840
Interessant å studere i et utenlandsk miljø	95	81	97	92	96	90	93
Forbedre mulighetene for en internasjonal karriere	84	55	92	91	86	90	80
Eventyrlyst	87	65	86	79	84	70	81
Ønsket å lære/forbedre språk	88	24	89	76	78	55	76
Ønsket å få oppleve en annen kultur	83	41	89	72	75	50	74
Ønsket å få en pause fra vante omgivelser	71	62	57	54	65	75	64
Bedre kvalitet på dette studiet i utlandet	46	52	58	66	65	70	56
Ønsket å få et annet perspektiv på Norge	64	40	60	52	51	25	55
Var spesielt interessert i et bestemt land	53	19	58	33	55	40	44
Hadde et sterkt ønske om å få et bestemt yrke	42	47	31	32	43	35	39
Ble anbefalt det av andre	27	42	31	44	43	55	37
Studiet finnes ikke i Norge	33	40	19	41	24	20	34
Tilfeldigheter	29	40	27	26	25	35	28
Skeptisk til norsk utdanningssystem	16	11	16	25	20	15	19
Studiet tar kortere tid i utlandet	20	3	11	20	8	10	16
Søknadsprosessen var tilrettelagt av norsk lære-sted/stedlig representant for utenlandsk institusjon	23	5	50	9	11	21	16
Kjæreste som bodde/studerte i utlandet	7	18	8	7	12	15	9
Fikk ikke plass på ønsket studium i Norge	5	14	-	8	7	20	7
Utenlandsk familiebakgrunn	2	4	3	7	8	15	5
Ville studere i mitt tidligere hjemland	-	-	5	1	3	10	1

Vedleggstabell 5 *Begrunnelser for valg av utdanningsinstitusjon. Andel som oppgir at ulike forhold har "avgjørende" eller "nokså stor" betydning etter fagfelt. Prosent.*

Begrunnelse	Total	Syke- pleie	Øko- nomi	Samf./ utvikl	Tekno- logi	Annet/ ukjent
Lærestedets renommé	52	18	54	69	48	58
Lett å finne informasjon om lærestedet	45	37	47	37	46	35
Godt markedsført tilbud	39	32	44	30	34	35
Enkel søknadsprosess	37	44	42	21	33	24
Tilfeldigheter	34	56	34	31	30	24
Moderate studieavgifter	27	22	31	18	24	20
Anbefalt av familie/venner som hadde gått der	24	19	27	20	19	26
Studietilbudet finnes ikke andre steder	20	5	16	42	20	46
Lånekassen gir ikke støtte til aktuelle alternativer	12	5	12	11	14	8
Høgskole/universitet i Norge valgte lærested	7	38	4	1	5	4
Lettere å komme inn på studiet enn andre alternativer i utlandet	7	5	8	2	7	4
Søkte flere steder, men kom bare inn på dette	4	5	3	4	4	0

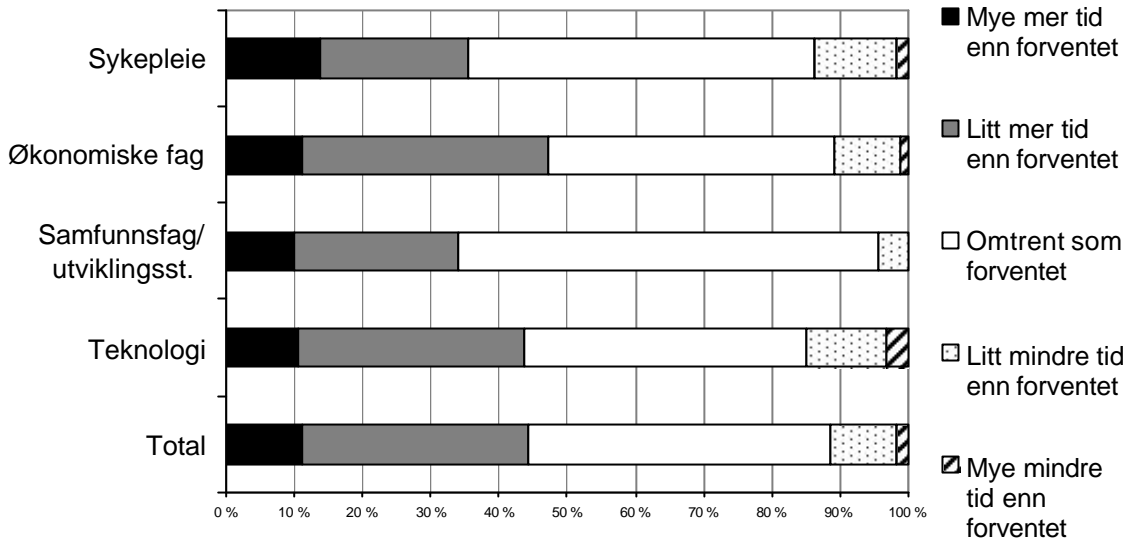
Vedleggstabell 6 *Tilfredshet med ulike forhold ved lærestedet. Prosentandel som er fornøyd i på ulike fag.*

	Syke- pleie	Øko- nomi	Samf./ utvikl	Tekno- logi	Annet/ ukjent	Sum
Den faglige kvaliteten på forelesninger og annen lærerledet undervisning	68	84	94	85	73	84
Den pedagogiske kvaliteten på forelesningene og annen lærerledet undervisning	58	77	86	72	69	75
Undervisningstilbudet når det gjelder sammensetningen av det faglige stoffet	66	85	95	87	81	85
Omfang av veiledning og annen tilbakemelding fra undervisningspersonalet	57	65	87	71	69	69
Lærernes evne til å skape faglig engasjement blant studentene	53	66	82	66	69	67
Det sosiale miljøet ved lærestedet	57	78	86	77	73	77
Lokalene for forelesninger og annen lærerledet undervisning	63	71	73	76	65	72
Servicen det administrative personalet yter	60	66	76	73	81	69

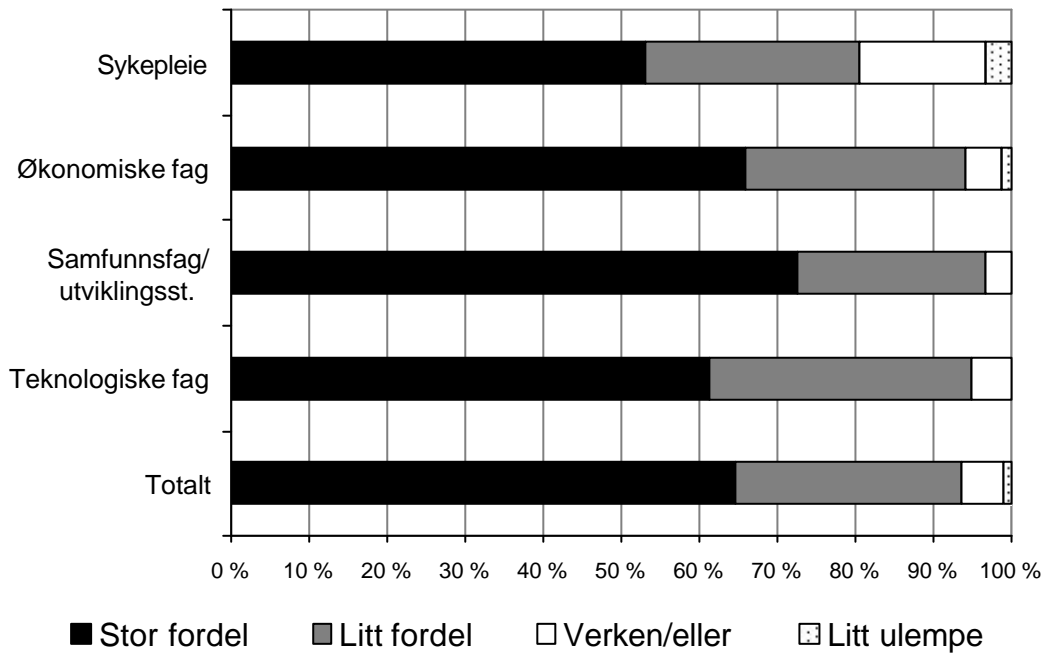
Vedleggstabell 7 *Antall timer brukt til studierelaterte aktiviteter per uke blant studenter i ulike land. Prosent.*

	Vanlig studieuke		Ukene før eksamen	
	Antall timer	Standard-avvik	Antall timer	Standard-avvik
Australia	39	15,9	50	18,6
Danmark	45	17,9	53	18,0
Frankrike	41	12,0	51	16,6
Storbritannia	37	11,4	50	18,2
USA	39	15,5	48	18,8
Annet/ukjent	36	13,7	46	14,9
Total	38	14,8	50	17,7

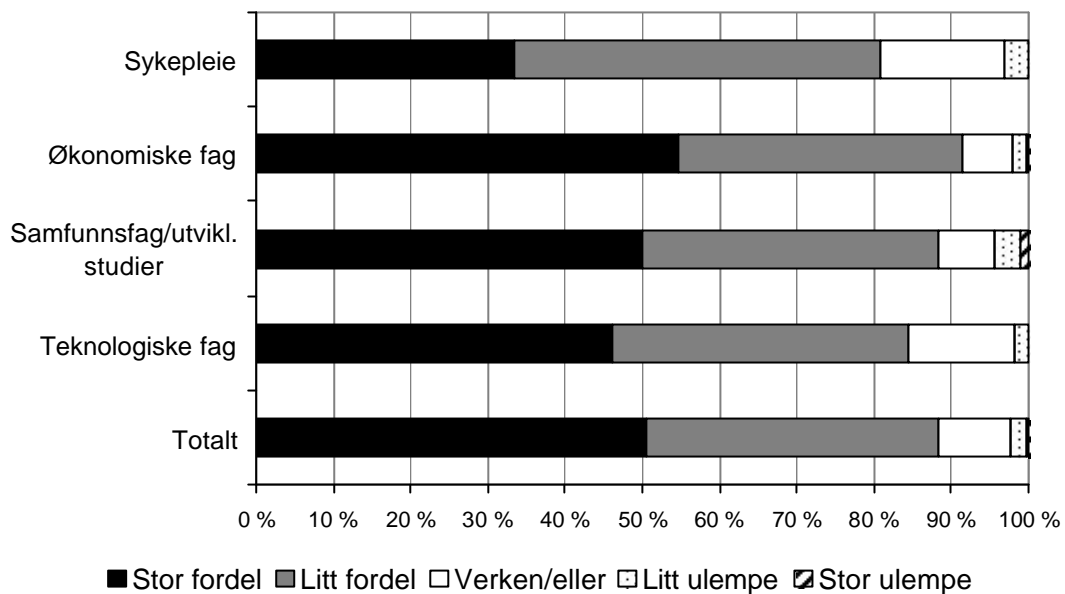
Vedleggsfigur 1 Tidsbruk i forhold til forventinger blant studenter på ulike fag. Prosent

Vedleggsfigur 2 Egen vurdering av faglig utbytte av å studere i utlandet framfor i Norge blant studenter på ulike fag.

Vedleggsfigur 3 Forventing om norske arbeidsgivers syn på at man har tatt utdanning i utlandet blant studenter på ulike fag.

Vedlegg 2: Spørreskjema

